

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra výtvarné výchovy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Česká ilustrace dětské knihy v šedé zóně normalizace

Bc. Barbora Svrčinová

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ladislav Daniel, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: N ČJ-VV

2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Česká ilustrace v šedé zóně normalizace vypracovala samostatně pod vedením vedoucího práce a za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 10. 6. 2016

..... podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce panu prof. PhDr. Ladislavu Danielovi, Ph.D. za odborné vedení práce, vstřícnost a podnětné konzultace. Dále bych ráda poděkovala za cenné poznámky a konzultace mým prarodičům. Poděkování patří také rodičům a mému příteli, kteří mě po celou dobu studia podporovali.

ABSTRAKT

Teoretická rovina mé diplomové práce se v úvodu zabývá historií ilustrace dětské knihy od počátků až do 70. let. Teorie se zaměřuje na ilustraci specifického období 70. let, kdy bylo nutné vymezit si méně sledovanou oblast tvorby - dětskou knihu, a zároveň nahlíží do tvorby českých ilustrátorů šedé zóny, jež se na pomezí oficiální a neoficiální tvorby nepropůjčili propagaci režimu a zároveň nebyli režimem postihováni. Cílem teoretické části je popsat specifika a inspirační zdroje jejich tvorby. Didaktická část vychází z textu autorské knihy, který žáci ilustrovali ve třech stanovených úkolech. Součástí didaktické části je také dotazník s komentáři žáků k samotnému textu knihy a dotazník, jež směřuje k jejich sebehodnocení. Výstupem didaktické části je rozsáhlý katalog s pracemi žáků, jež jsou rozčleněny do několika kategorií. Praktická část diplomové práce popisuje inspirační zdroje a průběh tvorby autorské knihy, příběhu pro děti, *Tohle jsem já, Sára*. Výstupem praktické části je série černobílých ilustrací, které text doplňují a reflektují naivitu dětského světa. Tento cyklus ilustrací vychází z citlivosti, představ a poetických popisů hlavní hrdinky Sáry.

KLÍČOVÁ SLOVA

Ilustrace, dětská kniha, šedá zóna, normalizace, autorská kniha, koláž, kresba

ABSTRACT

The introductory part of my diploma thesis comprises of the theoretical framework oriented toward history of children's book illustration from the beginning to 1970's. The theory then focuses on illustrations from specific period of 1970's, during which the authors were forced to restrict their focus onto children's book - a field, that was less pursued by the regime, and inspects the works of selected illustrators of "Grey Zone", that were able to balance their works on the thin line between official and unofficial and therefore were not promoted but also not ostracized by the regime. The aim of the theoretical framework is to describe the specifics and inspirations of their art. Didactic framework of the thesis is based on a text of artist's book, that was illustrated by students during three given assignments. As a part of didactic framework the students were also given a questionnaire aimed to obtain a commentary on the original text as well as self-evaluation. The output of didactic part of the thesis is a comprehensive catalogue, that contains the student works divided into several categories. Practical framework describes inspirations and artistic process behind the artist's book, children story, *Tohle jsem já, Sára*. The output of this framework is a series of black and white illustrations, that complement the text and reflect naivety of children's world. This set of illustrations is based on sensitivity, imagination and poetic descriptions of the heroine Sára.

KEYWORDS

illustration, children's book, Grey Zone, artist's book, Normalization, collage, drawing

OBSAH

1 ÚVOD	9
2 VÝVOJ DĚTSKÉ ILUSTRACE OD MIKOLÁŠE ALŠE	
AŽ PO LÉTA SEDMDESÁTÁ	11
PŘELOM 19. A 20. STOLETÍ.....	12
PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA	14
MEZI VÁLKAMI.....	15
DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA	18
OD 1945 AŽ K POČÁTKŮM NORMALIZACE.....	20
3 ILUSTRACE V ŠEDÉ ZÓNĚ NORMALIZACE	28
CESTA K ILUSTRACI DĚTSKÝCH KNIH.....	28
BRATISLAVSKÁ BIENÁLE A ČESKÁ ILUSTRACE	29
PRO DĚTI A POČÁTKY JEJÍ TEORIE.....	29
SPECIFIKA ILUSTRACE DĚTSKÝCH KNIH SEDMDESÁTÝCH LET.....	31
4 ROZVRSTVENÍ ILUSTRACE ŠEDÉ ZÓNY V KNÍŽKÁCH	
PRO DĚTI, JEJÍ RYSY A INSPIRAČNÍ ZDROJE	34
OD LIDOVOSTI PO NEGATIVY	
ANTONÍN STRNADEL.....	35
RADOST NEMÁ PRÁZDNINY	
ZDENEK SEYDL.....	39
VODNÍ ŽIVLY	
JAN KUDLÁČEK.....	46
PRVNÍ DÁMA ČESKÉ FANTAZIE	
KVĚTA PACOVSKÁ.....	50
HUMOR A KARIKATURA	
ALOIS MIKULKA	54
ADOLF BORN	57
KŘEHKÁ PATETIČNOST A POETIKA	
EVA BEDNÁŘOVÁ	60
ČESKÁ PRŮKOPNICE BILDERBUCHU	
DAISY MRÁZKOVÁ	64

MILÁ NĚŽNOST	
JANA SIGMUNDOVÁ	66
GROTESKA	
JIŘÍ ŠALAMOUN.....	69
AUTENTICKÝ SVĚT POHÁDEK	
DAGMAR BERKOVÁ.....	71
JAK JSEM VYRŮSTAL ZA ŽELEZNOU OPONOU	
PETR SÍS.....	72
5 TOHLE JSEM JÁ, SÁRA.....	75
MÉ VLASTNÍ INSPIRAČNÍ ZDROJE.....	75
PRŮBĚH PRÁCE A JEJÍ ÚSKALÍ.....	78
OBSAH MÉ AUTORSKÉ KNIHY "TOHLE JSEM JÁ, SÁRA"	80
KOMENTÁŘ K VÝSLEDNÝM ILUSTRACÍM.....	81
6 PRŮBĚH ČINNOSTÍ NA TÉMA ILUSTRACE VE VÝUCE.....	88
ČETBA AUTORSKÉ KNIHY.....	88
DOTAZNÍK 1	89
ILUSTRACE ZVOLENÉ PASÁŽE Z KNIHY.....	89
ILUSTRACE PŘEBALU KNIHY	90
NÁVRH PŘEDSÁDKY KNIHY.....	90
DOTAZNÍK 2	90
SHRnutí ANEB "CO VZNIKLO?"	91
7 VÝSLEDKY DOTAZNÍKU 1.....	103
ŠESTÉ ROČNÍKY.....	103
SEDMÉ ROČNÍKY.....	105
OSMÉ ROČNÍKY.....	107
DEVÁTÝ ROČNÍK	109
SHRnutí VÝSLEDKŮ DOTAZNÍKU 1	111
8 VÝSLEDKY DOTAZNÍKU 2.....	114
ŠESTÉ TŘÍDY.....	115
SEDMÉ TŘÍDY	117
OSMÉ TŘÍDY	118
9 ZÁVĚR.....	119

10	POUŽITÁ LITERATURA.....	120
11	OBRÁZKY.....	126
12	ILUSTRACE.....	129
13	PŘÍLOHY.....	130

1 Úvod

Ilustrace dětských knížek přitahovaly mou pozornost již v dětství a já si k nim postupně vypěstovala úzký vztah. Pamatuji si, že jsem si se zájmem prohlížela obrázkové knížky pro nejmenší, a když mi maminka a babička četly pohádky, dívala jsem se jím přes rameno, abych viděla obrázky. Dokonce si vybavuji, že jsem na otázku paní učitelky v první třídě, *Čím chceš být, až budeš velká?*, odpověděla bez váhání, že chci být *ilustrátorkou*. To byl nejspíše ten moment, kdy jsem si začala uvědomovat existenci ilustrátorů a jejich obtížnou úlohu. Tehdy mě přitahovalo prostředí ateliérů plných barev, obrazů a knížek. Měli jsme doma sice spoustu hraček, ale vzpomínám si, že jsem vždy nakonec sáhla po tužce a papíru a vydržela si kreslit i několik hodin.

Téma ilustrace, jež bude ukotveno v historickém kontextu, pro mne bylo jasnou volbou. O období sedmdesátých let a normalizačního útlaku jsem se začala zajímat na gymnáziu a už tehdy jsem s údivem poslouchala příběhy babiček, dědečků a rodičů o tom, jak nic nebylo, jak se stály fronty i na banány a jak pradědeček nosil kalhoty s latou, protože byly levnější, nebo jak si máma našetřila na džíny z Tuzexu.

Na počátku sedmdesátých let však v oblasti ilustrace dětské knihy došlo k několika významným událostem, jež směřovaly nejen k její rozmanitosti, ale také k svébytnosti a samostatnosti, o což usilovala již v několika uplynulých desetiletích. Někteří ilustrátoři dětských knih v normalizaci, jež rozdělovala umění na oficiální a neoficiální, stáli uprostřed těchto extrémů, a tedy se vyhnuli jak podpoře režimu, tak postihům. Protože tito umělci stojí mezi černou a bílou, nazýváme tuto zónu tzv. šedou zónou, která byla bezpochyby prostředím, na kterém vznikalo režimem neomezované, jedno z nejkvalitnějších a nejrozmanitějších umění pro dětské knížky.

Teoretická část mé práce bude mít za úkol vystihnout specifika ilustrace pro děti v šedé zóně normalizace, popsat významné události, jež vedly k jejímu rozkvětu a nahlédnout do životů samotných osobností - ilustrátorů.

Didaktická část vychází z mého vlastního autorského textu k připravované knize, *Tohle jsem já, Sára*, ke kterému žáci dostali tři ilustrační úkoly. Součástí didaktické části bude také vyhodnocení dvou dotazníků, z nichž jeden je zaměřen na samotný text a slouží mi jako zpětná vazba a druhý, kterým zjišťuji motivaci žáků k ilustraci a je jakousi

sebereflexí žáků. Výstupem didaktické části bude vyhodnocení dvou dotazníků, následné seřazení vytvořených prací a jejich diferenciaci.

Praktickou částí mé diplomové práce je moje autorská, stručná ilustrovaná dětská kniha *Tohle jsem já, Sára*, jejíž téma vychází z mých vlastních ilustrací, které v mé tvorbě v posledních letech převažují, mého dětství, a zážitků. V praktické části se rovněž pokusím popsat průběh mé tvorby, mé inspirační zdroje a své ilustrace okomentovat. Vzorem pro tento úkol mi byla tvorba Petra Síse, jež je autorem jak textové části, tak obrázkového doprovodu všech svých knížek pro děti a kterého rovněž zahrnuji do teoretické části právě proto, že v jeho tvorbě se kontext normalizačního útlaku přímo vyskytuje, ačkoli své bohatě ilustrované knížky vydává až mnohem později. Sísova knížka *Zed': Jak jsem vyrůstal za železnou oponou*, vychází z jeho osobních dětských zážitků, a tedy šikovně tento historicko-politický kontext transformuje do podoby, jež je pro dětského čtenáře srozumitelná.¹

¹ Labyrint. Sís Petr: *Zed'. Jak jsem vyrůstal za železnou oponou*. In: iLiteratura.cz [online]. 19. 1. 2008 [cit. 2016-6-23]. Dostupné z <http://www.iliteratura.cz/Clanek/22019/sis-petr-zed-jak-jsem-vyrustal-za-zeleznou-oponou>

2 Vývoj dětské ilustrace od Mikoláše Alše až po léta sedmdesátá

Za počátek dětské ilustrace považujeme dílo Jana Amose Komenského *Orbis pictus* (1658, viz obr. 1), ve kterém jako první autor zdůraznil nepostradatelnost ilustrací v dětské knize. Realizace ilustrací si prošla překážkou. Komenský chtěl svěřit uměleckou ilustraci svého veledíla Václavu Hollarovi, s nímž byl spjat, ale místo něj nakonec dílo ilustroval neznámý zahraniční rytec. Celoživotní dílo Komenského bylo okamžitě přijato po celém světě. Českého vydání se jeho práce dočkala až po dvou stovkách let.

Období národního obrození bylo značně pokrokové po všech stránkách s výjimkou vývoje dětské knihy a dětské ilustrace. S počátkem utváření literatury pro děti přichází také počátek dětských ilustrací, které vydavatelství nepovažovala za dostatečně významné. Jména ilustrátorů často nebyla ani uvedena. Prvním ilustrátorem, který položil základní kámen české ilustraci pro děti, byl Mikoláš Aleš, jehož kresby se objevovaly v 80. letech 19. století jak v časopisech, tak v občasně knižní produkci určené dětem. Jeho dětské ilustrace se však nijak zvlášť nelišily od jeho kreslířské a malířské tvorby. Svým výtvarným projevem převážně poukázal na svou lásku k vlasti, odkazoval na domov, dětství, přírodu a lid. Právě téma domova a prostředí jeho rodného kraje pro něj bylo nevyčerpatelnou inspirací. Aleš sice neměl možnost ilustrovat významná díla (s výjimkou ilustrování knih jeho přátel J. V. Sládka nebo Aloise Jiráska), zato vytvářel adekvátní výtvarnou stránku lidové slovesnosti, která mu nabízela propojit dramatickosti realistické kresby s dekorativností lidového umění. Vztah k lidovému prostředí po Alšovi převzali např. Josef Lada nebo Antonín Strnadel, kteří jej uplatnili ve své tvorbě.

Počátek dvacátého století je v dětské ilustraci spjat s teoretickými studii a manifesty na pomoc krásné dětské knize. Skupina teoretiků, estetiků a umělců začala nahlížet na dětskou knihu z mnoha úhlů. Jedním z nejvýznamnějších manifestačních vystoupení bylo vydání souboru ilustrovaných textů s názvem *Sníh* v časopise Sdružení výtvarných umělců Mánes Volné směry. Na ilustracích se podílelo mnoho umělců známých jmen jako František Kupka, Mikoláš Aleš, Ladislav Šaloun, Stanislav Sucharda nebo Jan Kotěra. Skrze dětskou ilustraci chtěli upozornit na obrodu knižního umění a hnutí za estetickou výchovu, které vznikalo na počátku tohoto století v souvislosti s velkou proměnou cílů a směrů v umělecké tvorbě. Jak už praví F. X. Šalda - pokud nám jde o obrodu našeho knižního umění, musíme se nejprve snažit, aby svazek mezi umělcem výtvarným a typografem byl utkán co nejtěsněji. Představiteli tohoto hnutí byli O. Hostinský, F. V. Krejčí, A. Mrštík, Z. Braunerová, J. Petr, B. Markalous² a zejména F. X. Šalda, který zformuloval teoretický program tohoto hnutí ve studii *Kniha jako umělecké dílo* (1905):

"(...) Kniha jest ovšem v první řadě zprostředkovatelkou duševního poselství, šiřitelkou duševního života a světla: podává - nebo: má podávat - krásný duševní život: ten z ní má sálat a tryskat mocnými rytmickými vlnami. Kniha musí míti nejprve, aby byla hodna vůbec čtení a uschování, krásný vnitřní život: musí nám dodávati mocné vzněty, krásné city, úrodný a bohatý život duševní. (...) Ale vedle této stránky vnitřní, obsahové, jest na knize i stránka vnější, stránka látková, která se neprávem přehlídí, neboť není nakonec také ničím jiným než příznakem duševní síly a potence, kultury, vkusu a uměleckého cítění vlastního své době a svojí zemi. Kniha jest - nebo alespoň má býti - vedle zprostředkovatelky vnitřního života a posvěcením i dokonalým uměleckým předmětem, věcí výtvarné kultury, krásnou věcí uměleckou, jako jest takovou věcí váza neb sklenice, již stavíme na svůj stůl, nábytek, jehož užíváme, koberec, jímž pokrýváme

² STEHLÍKOVÁ, Blanka. Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež. Praha: Albatros, 1984, str. 15

*podlahu, slovem: každá jiná věc, která slouží našemu životu, jíž se obklopujeme a kterou stupňujeme nebo máme stupňovati radost ze života. (...)*³

Dalším mezníkem v počátcích dětské ilustrace je bezpochyby vydání *Mrštkovy Pohádky máje* (1897) s ilustracemi Zdenky Braunerové (viz obr. 2). Na přelomu 19. a 20. století byli odborníky oceněni Karafiátovi *Broučci* (viz obr. 3), a to zejména pro estetickou hodnotu jejich ilustrací v podání Vojtěcha Preissiga. Ten se technikou perokresby a dekoracemi drží dobového standardu, nicméně vytváří nový prostor plný fantazie.

Čestné místo má v dětské ilustraci Adolf Kašpar, jež převzal po Alšovi hned na počátku 20. století jeho umělecký odkaz. Uvádí se, že vytváří mezistupeň mezi Alšovou a Ladovou tvorbou. Kašpar začíná ilustrovat již ve dvaadvaceti letech, a to *Prombergrový kalendáře*, což dokazuje, že se stejně jako jeho vzor Mikoláš Aleš nebál přijmout zdánlivě pochybné zakázky. Právě Adolf Kašpar ve svém díle zdůrazňuje specifičnost dětské ilustrace, o čemž vypovídá také mimořádně zdařilý cyklus k *Babičce* Boženy Němcové (1903, viz obr. 4), jimž se zapsal do povědomí široké veřejnosti a zajistil si trvalou popularitu. K ilustraci dětské knihy přispěl také výzdobou *Kytice z lidového básnictví* (1906). Kašpar adekvátně doplňuje texty pohádek svým lidovým pojetím. "Královští princové vystupují u Kašpara jako Šuhaji slováckého Podluží, krajina v moravských pohádkách má nezaměnitelné znaky Kašparovy rodné Moravy."⁴ Kašpar mimo jiné přispívá svými ilustracemi také do dětských časopisů.

Jako velmi ceněný vnímáme též přínos díla Richarda Laudy, pokračovatele Vojtěcha Preissiga a vrstevníka Adolfa Kašpara, jenž se do povědomí dětí zapsal nejen ilustracemi obrazových knížek *Radosti malých* (1903, viz obr. 5), *Rodiče a děti* (1907), ale především svými ilustračními příspěvky v čítankách pro děti *Poupata* (1913) a *Ráno* (1919), které byly bezpochyby těmi nejlepšími a nejvýjimečnějšími v celém tehdejší evropském školství. Čítanka ráno přináší několik Laudových barevných ilustrací, jejichž zvětšeniny ve školách nahradily staré nástěnné obrazy ročních období z Vídně.

Snaha o zkvalitnění výtvarné hodnoty dětských ilustrací se projevila také v časopisech, zejména časopis *Jaro* (1910), který ve svém třetím ročníku klade významný

³ ŠALDA, F. X. *Knih jako umělecké dílo*

⁴ HOLEŠOVSKÝ, František. *Glosy k vývoji české ilustrace pro děti*. Praha: Albatros, 1982, str. 22

důraz na obrazovou výzdobu. Číslo obsahuje několik Alšových a Kašparových reprodukcí, ale mimo ně jsou v něm zastoupeni také např. Julius Mařák, Elis Böhmová, Josef Mánes, František Ženíšek, Ivan Biblín, Antonín Mánes, Švabinský aj. Takto ilustrovaný časopis tehdy suploval úkoly, které by měla plnit ilustrace dětské knihy.

První světová válka

V časopise *Úhor* (1917) se objevily tři články F. A. Soukupa o ilustraci dětské knihy, které reflektují tehdejší stav ilustrace. Od ilustrace například rozlišuje dekoraci a uměleckou výzdobu. Ilustraci dětské knihy samotnou definuje jako příliš úzce diktovanou objednávku a nezapomíná připomenout její pokleslou uměleckou hodnotu. Jeho formulace lze jasně chápat jako boj o umělecky hodnotnou ilustraci. Ve svých článcích jmenuje také jména umělců kvalitní ilustrace - Mánesa, Alše, Panušky, Kašpara, vedle nichž staví také Fischerovou-Kvěchovou (viz obr. 6), což bylo patrně zapříčiněno složitými podmínkami hodnocení tehdejší produkce nebo pochybením pedagogického přístupu F. A. Soukupa k problematice.

Po válce, ale i před ní, lze v dětské ilustraci zaznamenat pronikání vlivů secese, které jsou patrné v díle Artuše Scheinera, jež se do povědomí zapsal ilustracemi králů, královen, princů, princezen a rytířů. Svým mistrovským kolorismem, dovedností ztvárnit citlivé pohádkové fantazie a smysl pro nádheru a vznešenost si získal nejen pozornost dětí, ale také obdiv u celé řady jeho pokračovatelů. Proslavil se zejména ilustracemi Říhových pohádek, pohádek Boženy Němcové a K. J. Erbena, nicméně za vrchol jeho ilustrátorské tvorby bylo vždy považována *Zlatovláska a Tři zlaté vlasy děda Vševěda*. Scheiner mimo jiné ilustroval dílo Pavla Suly ohlašující válku - *Zeměžluč* (1910). Zde uplatňuje jasně a srozumitelně dané sociální zřetele.

Ke konci války vychází známé dílo Eduarda Štorcha (viz obr. 7) *Lovci Mamutů* s pozoruhodnými křídovými kresbami Jaroslava Panušky, představujícími jeden z klenotů naší dětské ilustrace z této doby. Dodnes obdivujeme dokonalost propojení umělecké hodnoty s naučnými hodnotami, jež se ctí reprezentují cíle umělecko-vzdělávací knihy pro děti.

O nové principy v dětské ilustraci se v posledních válečných letech pokusil Josef Váchal, jehož pojetí se vymyká tehdejšími výtvarnými konvencím. Zejména jeho ilustrace v knize *O chlapci, který slunce hledat šel* (1916) neměly příliš kladný ohlas.

Přes knížky legionářské tematiky se opět dostáváme ke Kašparovým pokračovatelům. Langrovy povídky ilustrují např. Antonín Krátký, A. L. Salač, Antonín Zhoř, Josef Ulriche, ve stopách Kašpara jdou ilustrace Františka Vrobla, Aloise Moravce nebo Oty Matouška a Prokopa Laichtera.

Jistý progres lze zaznamenat v ilustracích Eduarda Miléna, který se svého úkolu ilustrovat Těsnohlídkovu pohádku (viz obr. 8) *O zakleté Lúčance* chopil odvázně. Jeho cílem sice nebylo vycházet z dětského světa, nicméně se mu podařilo zobrazit svými čistými grafikami úchvatné scénérie. Další Těsnohlídkův počin, knihu *Čimčirínek a chlapci*, ilustroval Stanislav Lolek, jež dbá na poslání Těsnohlídkových knížek nahlížet na přírodu jako na období lidského života, učitelku rozumu a lásky. Během první světové války vzniklo opravdu jen málo knížek, které by se mohly pyšnit právě takovou symbiózou slova a kresby, jakou spatříme právě u Těsnohlídků a Lolky. Výběr ilustrátorů a jejich vztah k autorovu dílu byly až na výjimky podmíněny jinými zřeteli než hledáním ideové shody. To platí i o ilustrátorech pohádek Marie Majerové, Václavu Hübschmannovi (*Čarovný svět*, 1913, viz obr. 9) a Slavoboji Tusarovi (*Zlatý pramen*, 1918).⁵

Mezi válkami

Ve dvacátých letech přichází na výsluní knihy J. Š. Kubína ilustrované mnohými výtvarníky. Ladovy ilustrace v Kubínově Knize pohádek (1924) díky své civilnosti a dekorativnosti vtáhnou dítě i dospělého do barevného pohádkového světa. Ladův typický "zapamatovatelný" rukopis se okamžitě zařadil mezi poklady české dětské ilustrace.

Artuš Scheiner v důsledku přemíry práce začíná tvořit poněkud schematicky, ovšem díky barvitosti *Chodských pohádek a povídek* (1922, viz obr. 10) z tohoto stereotypu vybočuje. O několik let později se také František Vrobel odklání od inspirace

⁵ HOLEŠOVSKÝ, František. *Glosy k vývoji české ilustrace pro děti*. Praha: Albatros, 1982, str. 45

Kašparem a tvoří tak trochu po svém, zejména v pohádkové sbírce Vojtěcha Martínka (viz obr. 11) *Duhový pták*.

Jako nezvyklé se jeví ilustrace Mahenových pohádek, *Co mi liška vyprávěla* (1922) v podání Františka Hlavici, který překvapuje svým pojetím a technikou. Hlavica užívá netradičních siluetových maleb v jednom tónu a snaží se korelovat se sdělením Mahena, což se mu nejlépe podařilo v ilustracích pohádky *Dvanáct zbojníků a vrána*, kde je z ilustrace patrný Mahenův boj proti nespravedlivému společenskému řádu.

Ačkoliv byli Lada s Hlavicí v podstatě vrstevníky, v Hlavicovi vidíme odcházet starou ilustrační konvenci a v Ladovi spatřujeme novou. Skutečnost, že oba výtvarníci ilustrovali Mahenovy pohádky, nám usnadňuje nalézt jisté odlišnosti v jejich pojetí. Josef Lada dále ilustruje obrovské množství pohádek. Po válce vychází Erbenova *Národní říkadla* (1921) nebo *povídky Marie Majerové* (1924). Až nyní bylo možné naplno ocenit Ladův optimismus spolu s lidovým humorem, kterým byl schopen ladně zakrýt i nemalé lidské složitosti. O talentu Lady svědčí také to, že ilustracemi Mahenových *Dvanácti pohádek* zaujal Karla Svobinského natolik, že se po několika letech rozhodl pohádky ilustrovat také.

Vžité konvence se v meziválečném období pokusil nabourat také Josef Čapek, a to nejen složku ilustrační, ale také literární. Dětská tematika pro něj byla nejvýznamnějším inspiračním zdrojem vůbec. Byl to právě Josef Čapek, který do české ilustrace poprvé vnesl typ současného dětského hrdiny včetně jeho sociální charakteristiky a který oficiálně vstoupil do ilustrace dětské knihy v třicátých letech, kdy prakticky naráz vyšlo několik knížek s jeho ilustracemi. Je ovšem nutné konstatovat, že Čapek měl možnost ilustrovat vesměs hodnotné knihy známých autorů - Václava Řezáce, Karla Poláčka, Eduarda Basse, K. Grahama, dále *Devatero pohádek* (viz obr. 12) Karla Čapka a v neposlední řadě také vlastní texty. Jeho autorské knížky jsou důkazem citlivé empatie a vystihují jedinečnost dětského světa. Z Čapkových slov v *Panoramě* (ročník 11/8) je patrné, že měl vůči své ilustrátorské práci velký respekt. Skromně prohlašuje, že by jej nikdy ilustrovat nenapadlo, nicméně je o tuto činnost hojně žádán.

Na prvním sjezdu spisovatelů a ilustrátorů pro děti a mládež v roce 1935 se k tématu ilustrace dětské knihy vyjádřil Josef Novák, tehdy asistent Státní

uměleckoprůmyslové školy. Jeho projev byl otištěn v *Úhoru* (1935/7) a představuje objektivní analýzu, jejíž tvrzení a soudy lze s nepatrnými úpravami obhájit i dnes⁶. Novák českou ilustraci dětských knih srovnává se zahraniční tvorbou a staví je na srovnatelnou úroveň. V Novákově projevu se také poprvé objevuje zmínka o Waltu Disneym, nicméně vyzdvihuje výchovně vzdělávací záměry českých ilustrátorů a kvalitu jejich práce.

Novák se mimo jiné snaží oddělit dobré ilustrátory od těch špatných. Za kvalitní ilustrátory považuje např. Josefa Ladu, Zdeňka Kratochvíla, Josefa Čapka, Karla Svolinského, Ondřeje Sekoru, Cyrila Boudu, Adolfa Kašpara, Josefa Weniga, Miladu Marešovou, Toyen, Artuše Scheinera, Fischerovou-Kvěchovou a Richarda Laudu. Do protikladu staví Rudolfa Matesa, Otakara Štáfle, Františka Smatka, Věnceslava Černého, Stanislava Hudečka, Zdeňka Buriana a další. Svě hodnocení vždy věcně argumentuje. Novák konstatuje, že za rozšíření nekvalitních ilustrátorů může především špatný vkus nakladatelů, zatímco některým dobrým ilustrátorům nebylo umožněno ilustrovat více než jednu knihu, čímž se dostáváme k rozporu mezi dobrou prací a líbivým kýčem, který nad dobrou prací mnohdy vítězí.

I přesto, že Novák řadí Toyen, vlastním jménem Marii Čermínovou, mezi kvalitní ilustrátory, vyjadřuje se k jejím ilustracím ke knize *Náš svět* Zdeňky Marčanové poněkud zdrženlivě. Toyen zde vsutku užívá ostrých rysů a kontrastních barev, kresby dětských tváří na nás působí uměle a neživě. Rok na to však Toyen napravila svou reputaci kresbami k Nezvalově *Anička Skřítek a Slaměný Hubert* (viz obr. 13). Kresby na sebe plynule navazují a vystihují přirozenou atmosféru a dětskou fantazii, která se odklání od reality.

S dílem Josefa Lady, Josefa Čapka a Ondřeje Sekory přichází v meziválečném období optimismus a s ním nová tendence humoru v dětské ilustraci organizovanou karikaturisty - František Bidlo a Josef Novák. V jejich podání nebyla karikatura jen reakcí na humorný text, nýbrž často představovala kritický postoj k záporným postavám a ironii.

⁶ HOLEŠOVSKÝ, František. *Glosy k vývoji české ilustrace pro děti*. Praha: Albatros, 1982, str. 62

O díle Sekory, jež je představitelem typické rekreační tvorby, se Josef Novák vyjadřuje jako o manýrech, které nenahradí skutečnou kresbu⁷. Zaměříme-li se na Sekorovy postavy, jistě nám neuniknou stále opakující se úsměvy, nicméně se i přesto stává u dětí velmi oblíbeným. Sám Ondřej Sekora připodobňuje svou postavu Ferdy Mravence (viz obr. 15) slavnému Mickey Mousovi, a to zejména tím, že se stejně jako tvůrci z dílny The Walt Disney Company nezatěžoval konvencemi, hodnotami ani hranicemi vkusu. Sekorova tvorba tedy stojí na samé hranici humoristické ilustrace, za níž už pokračuje kreslený film. Až do konce své tvorby se Sekora nevymanil ze svého ilustračního stereotypu, který si vnutil, nicméně jeho tvorbu musíme za sociální významy, humoristický výraz a oblibu u dětí bezpochyby zařadit mezi klenoty dětské ilustrace.

Krátce před druhou světovou válkou přispívá do fondu dětské ilustrace svými kresbami také Karel Svoboda. Sedm let poté, co velmi úspěšně ilustroval *Chodské bajky*, se Svoboda pouští do náročného úkolu ilustrovat *Násobilku v malé chvíli* (1936, viz obr. 14) Leontýny Mašíkové. Svoboda dal této vzdělávací knize nadprůměrnou ilustrační hodnotu, díky které byla ještě po dvacet let považována za vzor umělecké ilustrace učebnic.

V třicátých letech roste prosazování umělecké hodnoty dětských ilustrací a na výpravě dětské knihy pracuje spousta známých grafiků a ilustrátorů, kteří dětské knize přinášejí růst nových kladných hodnot.

Druhá světová válka

Se ztrátou státní samostatnosti přichází zájem o kulturní národní hodnoty obecně, zvláště o dětskou knihu. Léta 1938 - 1939 pro dětskou knihu znamenají prudký rozmach, který je dán nástupem nové generace ilustrátorů dětské knihy a jejich úsilím o krásnou dětskou knihu. I přes četná omezení daná okupací a válkou patřilo období po Mnichovu v dětské ilustraci k nejlepším. O tento prudký zvrát se zasloužila tzv. zakladatelská generace dětské ilustrace - Antonín Strnadel, Adolf Zabránský, Jiří Trnka, Cyril Bouda, Milada Marešová, Karel Svoboda, Josef Novák, Karel Müller. Pro válečné období je specifický

⁷ Tamtéž, str. 68

fakt, že díla, jež během války vznikala, vycházela až po ní. Jako příklad uvádím výtvarné doprovody ke knihám J. R. Vávry.

Nová generace ilustrátorů s sebou přináší několik typických rysů, jež nový proud v dětské ilustraci upevňují. Do dětské ilustrace kromě ilustrátorů vstupují také neilustrátoři - výtvarní umělci, o jejichž ilustrátorskou činnost je nyní zájem. Mezi tyto výtvarníky patří např. členové Umělecké besedy a Hollaru Bohumír Dvorský, František Hudeček aj., František Tichý, Vojtěch Sedláček. Hranice mezi dětskou knihou a knihou pro dospělé se posouvá. Dospělí čtenáři mají o dětské knihy zvýšený zájem, dětské ilustrace začínají být předmětem sběratelské činnosti a některé knihy pro dospělé dostávají ilustrační výpravu, aby bylo možné je přiblížit dětem. Takto ilustrovaná byla např. Babička Boženy Němcové (P. Dillinger), soubor Nerudových básní (Kobliha, Dillinger, Mašek, Štěch, Svolský), Odyssea s ilustracemi Antonína Procházky a mnoho dalších. Od této doby česká dětská kniha disponuje schopnými ilustrátory a stává se doménou kulturních hodnot.

Standard dětské knihy určili zejména ilustrátoři tří knih - *Erbenovy Pohádky* (Jiří Trnka 1940, viz obr. 16), Olbrachtova kniha *Ze starých letopisů českých* (Antonín Strnadel 1940, viz obr. 17) a *Národní pohádky* V. Beneše Třebízského (Adolf Zábranský, 1941). Stoupenci mladé generace však v ediční tvorbě nebyli osamělí, časově se jejich díla setkala s ilustracemi Františka Tichého ke *Quijotovi*, litografiemi Boudy k *Chodským pohádkám* nebo ilustracemi Nováka k *Marku Polovi*.

Trnkovy ilustrace k *Erbenovým Pohádkám* jsou velmi nadčasové, kouzelné a zároveň podnětné funkčními vztahy k významu literární předlohy. Revolučnost Trnkovy koncepce nepřipustila, aby jeho dílo bylo měřeno pouze naivními měřítky fabule, shody s textem a podobně⁸. Podobné strukturální principy jako použil Trnka v *Erbenových pohádkách*, uplatňuje také Adolf Zábranský, který na rozdíl od Trnkova dekorativismu sleduje lidový výklad syžetových vztahů. Barevné, na první pohled prosté ilustrace jsou budovány ve třech horizontálních pásech - prostřední dominantě a doprovodných pruhů nahoře a dole.

⁸ Tamtéž, str. 83

Ilustrátoři v letech válečných vycházeli zejména ze svého dětství. Například Karel Svolinský žil na Svatém Kopečku u Olomouce, kde se mu přímo před očima odehrávala tradiční lidová kultura. Přicházely zde lidové kapely, ženy v krojích, hrál se zde divadlo a loutková představení. "Dětské zážitky z těchto podívaných se u něj proměnily ve vnitřní spřízněnost s tímto světem."⁹ Jeho vztah k lidové slovesnosti je nejvíce patrný v díle *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách* (1944, viz obr. 18). Svolinského lidovost později graduje v ilustracích k *Pohádkám Boženy Němcové* (1963). Ve výtvarném doprovodu knihy *Čarovný svět* Marie Majerové se naopak pokusil vystihnout kulturu černošských národů.

Strnadlovo ilustrátorství vychází z jeho dětských zážitků odehrávajících se na pozadí mýtického Valašska, jež jej inspirovalo svou obrazností a půvabnou baladickou krajinou. Tento pramen jeho tvorby je nejvíce patrný v pohádkové knize *Zamrzlá studánka* z roku 1969 (viz obr. 19).

Od 1945 až k počátkům normalizace

V letech padesátých dochází v ilustraci dětské knihy jak k názorové, tak k výtvarné proměně. Ilustrace je v tomto období úžeji spjata s vývojovým kontextem tzv. velkého umění. Ruku v ruce s inovativní literaturou nabízející nové pohledy a formy a s prosazováním estetické funkce, jež byla stále zanedbávána, dochází k tendencím obracet pozornost dětského čtenáře od prostého sdělení obrazu k jeho formě, od děje a výpravné scény k podnícení činnosti jeho vlastní fantazie.¹⁰ Za druhé světové války tuto koncepci udržoval Jiří Trnka, který se odklonil od lidovosti, aby dal prostor básnickým nápovědím. V jeho tvorbě se poprvé setkáváme s prosazováním osobního vztahu k literárnímu textu prostřednictvím výtvarného působení, jež Trnka prosazoval. Konec druhé světové války umožnil mladé generaci na tyto Trnkovské tendence navázat.

⁹ STEHLÍKOVÁ, B. *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež*, Praha: Albatros, 1984, str. 100

¹⁰ STEHLÍKOVÁ, B. *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež*, Praha: Albatros, 1984, str. 114

Tyto tendence ve svém osobním vyznání nejuvýstižněji formulovala Eva Bednářová, která hovoří o křehkosti dětské reality, jež je těžké v ilustraci vyjádřit tak, aby byla dítěti blízká. Dítě chce objevovat, hledá v ilustraci svůj pohled na život, chce vidět úsměv i pláč. Úkolem výtvarníka je vytvořit svět, který je současně i světem dítěte, svět, jež dětem umožní snít. Bednářová okamžik, kdy se ilustrátor a pozorovatel jak dětský, tak dospělý setkají v jedné rovině, považuje za vzácnost.

K proměnám dochází také na poli žánrovém. Ilustrátoři si začínají vybírat ke své ilustraci díla, která jim vyhovovala, což vedlo k odklonu od lidové pohádky k umělým pohádkám, moderním autorským pohádkám, které v této době získávaly čím dál tím větší pozornost. Texty už nebyly doprovázeny celistvými ilustracemi, děj už není tak podstatný. Nyní se do popředí ilustrace dětské knihy dostává symbolika, jež ilustrátorům umožňuje zaměřit se pouze na fragment děje, a tedy dát prostor dětské fantazii.

Do světa snů nás přivádí ilustrace Dagmar Berkové, která těsně po válce ilustrovala Carollovu *Alenku v říši divů* (viz obr. 20), dílo, jež k imaginaci přímo vybízí. I v jejich dalších výtvarných doprovodech dětských knih jako jsou například *Perutinka* Paula Eluarda nebo *Louskáček a myší král* E. T. A. Hoffmanna se mísí realita se sny. Členitou fantazií disponovala také ilustrace Mirko Hanáka, jehož jemné tahy štětcem doplňují text *Šípkové Růženky* (viz obr. 21) kouzelnou lehkostí. K imaginativnímu proudu ilustrace šedesátých let bychom mohli zařadit také Květu Pacovskou, jejíž ilustrace byly součástí zejména moderních pohádek. Pacovská je známá čistou prací s barvou, důmyslným řazením prvků na bílý papír a imaginativní symbolikou.

Z lyriky let šedesátých vychází také tvorba Jana Kudláčka a Josefa Palečka. Palečkova tvorba je obohacena o lidové dekorace, jež doplňují příběh. Obraznost umělého světa ztvárňuje ve svých ilustracích Jana Sigmundová. Sigmundové se daří vystihnout neobyčejně smyslová dobrodružství, což je patrné například v knize *Jak si mořský koník, mořská jehla a hvězdice udělali malé milé moře*. Aktuální problematiku do žánru moderní pohádky vnáší tvorba Daisy Mrázkové a Alois Mikulka. V jejich ilustracích dominují prvky pocitů současného dítěte. Od roku 1965 vycházejí knihy pro děti řada knížek Mrázkové, která do svých textů vnáší laskavost, intimitu, porozumění a atmosféru, což současné dítě v knihách postrádá. Cílem jejich textů je působit na estetický prožitek a

podněcovat fantazii, což podpořila principem syntézy. Alois Mikulka vytváří bezprostřední svět fungující podle jeho vlastních pravidel. Jeho příběhy obyčejných věcí nebo zvířat jsou dětem blízké a působí opravdově. Mikulka se snaží do dětského světa nahlédnout sám jako dítě, umí se s dítětem ztotožnit a i jako dítě uvažovat. V jeho díle se patrně odráží svět dětských představ a snů.

Ilustrátoři šedesátých let mimo jiné nalézají inspirační zdroje za hranicemi Československa. Tyto nové tendence se objevují již na konci padesátých let v ilustracích Stanislava Kolíbala (viz obr. 22) k dětské knize *Strom pohádek z celého světa*, jež byla připravena pro cizojazyčné nakladatelství Artia. Bouda (viz obr. 23) ilustruje *Andersenovy pohádky*, Strnadel *Pohádky národů Sovětského svazu*, Trnka (viz obr. 24) *Pohádky bratří Grimmů* a *Pohádky Tisíce a jedné noci*. Centrem pozornosti mladší generace se stává pohádka exotického severského, anglosaského a románského prostředí. Na konci šedesátých let prolomila dosavadní konvence Eva Bednářová svým výtvarným doprovodem *Čínských lidových pohádek* (viz obr. 25), jež byly oceněny na Bienále ilustrací v Bratislavě Grand Prix. Svůj vztah k čínské a tibetské kultuře následně uplatnila také v dalších ilustracích. Na ilustraci japonskou se orientuje Jaroslav Šerých, který po jejím vzoru tíhne k jednoduchosti. Prostor v japonských pohádkách (viz obr. 26) *Prodaný sen* (1970) pouze naznačil, užíval plošnosti a techniku rozmývané tuše. Exotikou se inspiroval Karel Teissig, který k ilustracím *Afrických pohádek* od Marie Kosové použil techniku koláže. Někteří ilustrátoři exotické literatury však nevycházejí ze specifické atmosféry dané kultury, nýbrž z dekorativismu lidového umění konkrétní oblasti. Tímto způsobem ilustruje například Zdenek Seydl *Ruské pohádky*. Michal Romberg v ilustracích *Ukrajinských pohádek* vychází z ukrajinského lidového dřevorezu, naopak výtvarné doprovody k *Ruským pohádkám* zdobí sytými barvami. Dekorační motivy nalezneme také v tvorbě Miloslava Troupa.

Právě Eva Bednářová a již jmenovaná generace ilustrátorů, jež na Bednářovou navazují, otevírá bránu dětské ilustraci sedmdesátých let, ilustraci, jež měla na pozadí normalizačního útlaku nebývale úrodnou půdu.

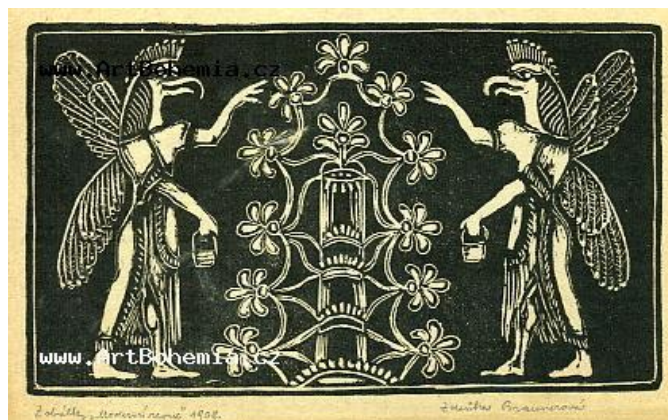
JOH. AMOS COMMENII,
ORBIS SEN-
SUALIUM PICTUS.

Hoc est.
Omnium fundamentalium in Mundo Re-
rum & in Vita Actionum
Pictura & Nomenclatura.

Die sichtbare Welt /
Das ist /
**Aller vornehmsten Welt-Dinge und Le-
bens-Verrichtungen
Vorbildung und Benennung.**

NOEBERGAE,
Typis & Sumptibus MICHAELIS ENDTERI.
Anno salutis 1617. MDCXVII.

Obr. 1 J. A. Komenský, *Orbis pictus*

Obr. 2 Z. Braunerová, *Dvě mýtické postavy*

Obr. 3 Karafiát, *Broučci*, il. V. Preissig

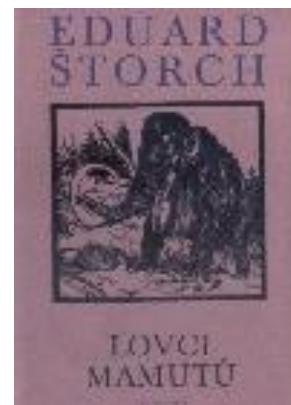
Obr. 4 A. Kašpar, ilustrace k *Babičce*

Obr. 5 Richard Lauda, *Ohníček* 1902-1903

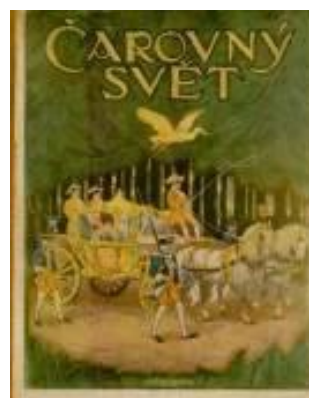
Obr. 6 Marie Fischerová-Kvěčková, *U maminky*

Obr. 7 Ilustrace Jaroslav Panuška

Obr. 8 *O zakleté Lúčance*
ilustrace Eduard Milén

Obr. 9 *Pohádky*
il. Václav Hübschmann

Obr. 10 il. Artuš Scheiner
Chodské písně a pohádky

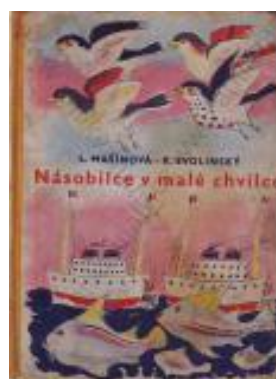
Obr. 11 V. Martínek, Duhový pták
ilustrace František Hlavica

Obr. 12 K. Čapek, Devatero pohádek
ilustrace Josef Čapek

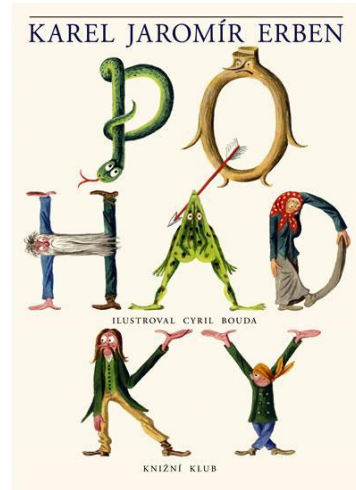
Obr. 13 V. Nezval, Anička a Slaměný Hubert
ilustrace Toyen

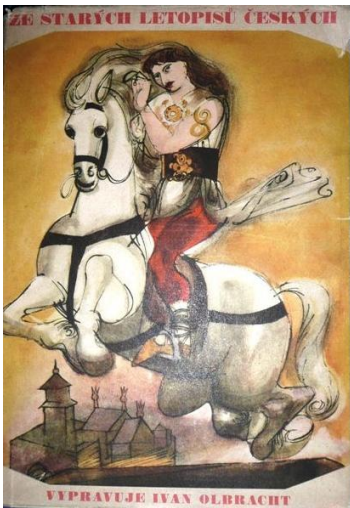
Obr. 14 ilustrace K. Svolinský
L. Mašíňová, Násobilka v malé chvíli

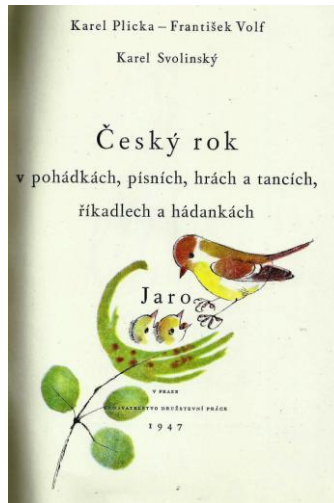
Obr. 15 Ondřej Sekora, *Ferda Mravenec*

Obr. 16 Erben, *Pohádky*, il. Jiří Trnka

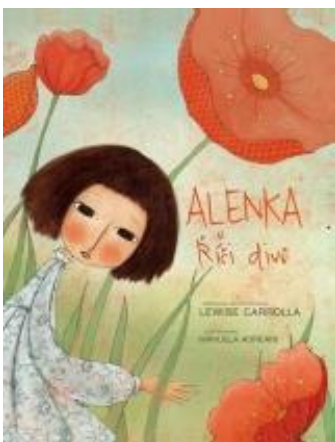
Obr. 17 Ilustrace A. Strnadel

Obr. 18 *Český rok*, il. K. Svobinský

Obr. 19 il. A. Strnadel

Obr. 20 *Alenka v říši divů*, il. D. Berková

Obr. 21 *Šípková Růženka*, il. M. Hanák

3 Ilustrace v šedé zóně normalizace

Cesta k ilustraci dětských knih

"V 70. letech definitivně padly naděje na univerzálnější model kultury. Situace se uzavřela, diskurs na stránkách časopisů skončil a umělci stáli znovu před volbou mezi rozumem a svědomím. Od této doby byly kromě oficiálního proudu veškeré kulturní programy pasivně rezistentní a obranné. Řada z nich podporovala falešné vědomí o zvláštním dobrodiní nenormální situace, která podminila mimořádné kvality a nadřazenost domácího umění zaručoval dvojí morální soud nad západní tržní a východní ideologickou byrokratickou manipulací. Invalidita života v totalitě byla předváděna jako stigmata, výraz nadsazené existenciální tísně, jako katastrofa bytí vystaveného násilí, jako "vstřícné mrzáctví."¹¹

Moderní umění prožívá na pozadí depresivního prostředí 70. let krizi. Vyrovnává se se ztrátou svobodného vyjadřování a ubýváním originality. Aktuálním zdrojem umění 70. let se stávají mýty, rituály a obřady, jež reagovaly na "trascendentální hlad"¹². Pro tehdejší tvorbu bylo záchranou vkročení do iluze, do světa imaginací a falše. Chalupecký na základě dobového kontextu staví vzor dnešního umělce: vyděděnec, rezignující na úspěch ve společnosti, mučedník transcendence.¹³

Svět imaginace, iluzí a možnost vrátit se ke svým kořenům a dětským vzpomínkám umělcům nabízí dětská kniha, jež je bez obrazových doprovodů neúplná. Je nutné podotknout, že se ilustrátoři šedé zóny nepřikláněli ani k propagaci režimu, ani k opozici vůči němu. Příslušnost k šedé zóně ilustrátorům dětských knih pomohla tvořit bez rozpaků a cenzur. Ilustrace dětských knížek v prostředí šedé zóny bohatě vzkvétá. Rozlet můžeme zaznamenat nejen na poli výtvarných technik, ale také v rozmanitosti žánrů a

¹¹ Citát z dopisu Jana Kříže Zdeňku Beranovi z roku 1971, In: Jan Kříž, K rehabilitačnímu oddělení Dr. Z. Berana, Výtvarné umění, č. 6, 1990, str. 17

¹² CHALUPECKÝ, Jindřich. Umění a transcendence. Revolver revue 45, leden 2001, str. 21 (slovní spojení z přednášky z roku 1977)

¹³ CHALUPECKÝ, Jindřich. Úděl umělce. Duchampovské meditace. Praha: Torst, 1998, str. 388

prvků. Ilustrace dětské knihy v normalizaci začíná být samostatnou, osobitou jednotkou, jež je v dětské knize mnohdy i důležitější než samotný text. Toto postavení si dětská ilustrace vybudovala v době, kdy byli výtvarníci nuceni přesunout své pole působnosti do úkrytu dětských knížek, jejichž stránky náhle zdobily výtvarné doprovody známých a kvalitních umělců. V této kapitole se budu věnovat stěžejním momentům, které dětskou ilustraci posouvaly kupředu a dále již narazíme na některé ilustrátory, jež rozvíjeli dětské ilustrace.

Bratislavská bienále a česká ilustrace pro děti a počátky její teorie

Bratislavská bienále ilustrace knih pro děti, jejíž první ročník se konal roku 1967, byla jedním z klíčových momentů, jež významně ovlivnil vnímání ilustrační tvorby a zároveň staví do popředí problematiku vztahu tvorby a teorie ilustrace pro děti. Účast ilustrátorů na BIB, jejíž počet se ustálil na 300 ilustrátorů z 30 států, byla s výjimkou prvního ročníku řízena ústředně. Největší zastoupení českých ilustrátorů během prvních sedmi ročníků BIB zaznamenáme hned v prvním ročníku. Ocenění BIB se bohužel nedožili Jiří Trnka (zemřel 1969), Mirko Hanák (1971) a Antonín Strnadel (1975), o jejichž ilustrátorské kvalitě nelze pochybovat. Ocenění autoři většinou zastupovali střední a mladou generaci ilustrátorů:

Eva Bednářová	-	Velká cena 1969 za ilustrace k <i>Čínským pohádkám</i> (Artia 1968)
Jan Kudláček	-	Plaketa 1971 za ilustrace k <i>Petruškovi</i> (Artia 1970)
Dagmar Berková	-	Plaketa 1975 za ilustrace ke knize <i>Kytička pro štěstí</i> (Albatros 1974)
Adolf Born	-	Zlaté jablko 1979 za ilustrace ke knize Jana Brzechwy <i>Akadémia pana Machuľu</i> (Mladé letá 1979)

Ilustrační tvorbu Evy Bednářové kritika oceňuje za křehkou citovost, něžný smutek a pohádkovost i nepohádkových námětů. *Čínské pohádky* Bednářovou fascinovaly svým baladickým rázem. Tvorba Jana Kudláčka se od Evy Bednářové liší převážně svou

dekorativností, jež se vzdaluje od dějové ilustrace. Kudláčková symbolika a detailní zdobnost pravděpodobně vychází z tvorby Jiřího Trnky. O jeho oblíbenosti svědčí také fakt, že ze všech uvedených autorů vystavoval na bienále celkem pětkrát. Dagmar Berková svou zasněnou tajemností bravurně reflektuje principy dětské fantazie. Její ilustrace Carollovy *Alenky v říši divů* stále patří mezi nepřekonatelné. *Kytička pro štěstí* jí umožnila propojit "básnivé spojení dětských citů a myšlení s pozorností a láskou k přírodnímu detailu a k zasněné kráse pražských zákoutí."¹⁴ Ilustrační práce Adolfa Borna má charakteristické výrazové rysy, jimiž zdobí knihy napříč žánry. Nejčastěji však nalezneme dílo Adolfa Borna v humoristicky laděných knihách. Jeho osobité karikatury spojují abstraktní prvky s emocemi.

I přesto, že při vybírání autorů na BIB bylo dbáno různých hledisek, neobjevilo se na zde několik umělců zásadního významu: Jan Černý, Daisy Mrázková, Josef Novák, Zdeněk Sklenář, Adolf Zábanský.

Co se teoretického ukotvení dětské ilustrace týče, nejvýznamnějšími určujícími faktory se stala teoretická sympozia BIB. První dvě sympozia se sice zabývala tématy vlivu ilustračního umění na citovou výchovu a ilustrací jako kategorie výtvarného projevu, nicméně se oblasti dětské knihy věnovala pouze okrajově. Zlom přichází s třetím sympoziem, jež se zabývalo aktuálními otázkami současné ilustrace pro děti. Sympozium 1973 se zaměřilo na téma Estetických a mimoestetických aspektů ilustrace pro děti a o dva roky později dokonce došlo ke zkonkrétnění formulací dalších témat: Humanistický základ ilustrace pro děti, Obraz hrdiny v ilustraci pro děti, Realistický přístup v ilustraci dětské knihy, Ilustrování poezie pro děti a Ilustrace vědeckofantastické literatury pro děti. Sympozium 1977 řešilo otázky významu a působení ilustrace v učebnicích a sympozium 1979 se zabývalo obrázkovou knihou pro nejmenší, čímž předznamenávalo XVII. Kongres IBBY v Praze roku 1980.

Zatím jedinými základnami teorie ilustrace pro děti jsou tedy uvedená sympozia BIB a časopis *Zlatý máj*. Jsou to právě odborná a vydavatelská centra a organizace, Společnost přátel knihy pro mládež, Svaz českých výtvarných umělců a Albatros, jimž vděčíme za dobrou úroveň naší teoretické práce v oblasti ilustrace dětské knihy.

¹⁴ HOLEŠOVSKÝ, František. Glosy k vývoji české ilustrace pro děti. Praha: Albatros 1982, str. 166

Snahy o proměnu funkcí ilustrace pro děti a chápání jejího významu vyvrcholily v sedmdesátých letech, což je přirozeně způsobeno zásahem praxí i teorií ilustrace v uplynulých desetiletích. K proměnám funkcí ilustrace pro děti docházelo na základě jiných základních změn, jako jsou například změny v obsahu a struktuře výtvarných umění, objevení nových druhů a forem výtvarného umění, nový význam umění pro člověka a společnost, nové psychologické přístupy k vnímání a prožívání umění, nové teorie a hodnoty v současné pedagogice.

Rozmanitost dětské ilustrace sedmdesátých let bezpochyby souvisí s prudkým rozvojem výtvarného umění a s vlivy kresleného a animovaného filmu, televize a užité a reklamní grafiky, jež do ilustrace dětských knih zasahují.

Specifika ilustrace dětských knih sedmdesátých let

Ilustrační tvorba klade od nepaměti důraz na funkci poznávací a jazykově vzdělávací, knihy pro děti staršího školního věku rozvíjí dětskou fantazii a tvořivost, soudnost a dětské myšlení. Pro sedmdesátá léta je typický trend humoru, splývající s obecnějším trendem poezie a radostnosti, v různé míře se uplatňuje podíl dekoru. Ilustrace v sedmdesátých letech začíná víc než před tím podléhat názorům dospělých - učitelů a rodičů, pod jejichž taktovkou vzniká vedle oficiálního edičního proudu široká, špatně zařaditelná, masová dětská literatura s pochybnými kvalitami.

V roce 1970 byly v Anketě o ilustraci ve Výtvarném umění (číslo 8-9) umělcům položeny tři otázky:

- 1) V čem vidíte dnešní poslání ilustrace?
- 2) Jaký vztah má podle jejich mínění ilustrace k soudobému vývoji umění?
- 3) Kterého z vlastních ilustračních cyklů si nejvíc vážíte a proč?

Většina ilustrátorů, jež se této ankety zúčastnila, ilustrovala také knihy pro děti, proto výsledky ankety mají význam také pro dětskou ilustraci.

„Dagmar Berková spatřuje smysl ilustrace v dotvoření a umocnění atmosféry literární předlohy: soudí, že ilustrace má právo být realistická, abstraktní, epická, lyrická, dekorativní, surreálna a jiná – jenom nesmí být samoučelná. Názor Olgy Čechové jde dále: ilustrace nemá záviset na prvním vjemu textu, nemá počítat s obecným konvenčním vkusem, má žít samostatně vedle literatury.“¹⁵ Miroslav Houra naráží na estetickou negramotnost dospělých – dle jeho názoru je nutné vydávat odbornou literaturu o ilustraci a přibližovat ji tak laickému vnímateli. Jan Kudláček zdůrazňuje význam ilustrace jako citového vyznání a osobní výpovědi o spisovatelově díle. Kamil Lhoták pomocí ilustrace zobrazuje své vlastní sny. Miroslav Váša považuje ilustraci za prostředek kultivace výtvarného cítění a Helena Zmatlíková ve své odpovědi zdůrazňuje osobnost čtenáře, jemuž ilustrace pomáhá při vnímání a imaginaci, a funkci ilustrace, kterou je bezpochyby tzv. „přemostění“ k literatuře. Všichni autoři jsou toho názoru, že by ilustrace měla být považována za samostatné umění a neztrácet na své svébytnosti.

Vyvrcholení všech snah o samostatnost dětské ilustrace je v roce 1979 výstava Čeští ilustrátoři dětem, jež byla pořádána Svazem českých výtvarných umělců v prostorách Mánesa. Cílem výstavy bylo poskytnout syntetický pohled na ilustrace dětské knihy sedmdesátých let, nové podněty pro ilustrátory a nový vhled do problematiky vztahů ilustrace. Už samotný počet autorů, kteří zde vystavovali je důkazem rozmanitosti tohoto žánru v 70. letech. Výstava byla organizována dle žánrových aspektů ilustrace: svět pohádek a poezie, ilustrace k povídkám ze života dětí a dospělých, ilustrace historického a dobrodružného námětu, smích a humor v ilustraci, obrazy z přírody a ilustrace naučně vzdělávací a obrázkové knihy pro nejmenší.

Pořadatelé výstavy nezapomněli také na klasiky české ilustrace jako je například Josef Lada, Karel Svoboda, Antonín Strnadel, Jiří Trnka, Adolf Zábranský, Cyril Bouda a Karel Souček, jejichž ilustrační činnosti tímto projevíli úctu. Svaz českých výtvarných umělců v katalogu upozorňuje na potřebu vytvořit specifickou klasifikaci ilustrace pro děti a dosavadní klasifikaci, jež je založena na literárních žánrech, považuje za přibližnou, nerespektující specifické aspekty tvůrce. "Nová klasifikace by měla respektovat rozdíly mezi dějově vázanou ilustrací a ilustrací emocionálně zaměřenou, mezi epickým a

¹⁵ HOLEŠOVSKÝ, František. Glosy k vývoji české ilustrace pro děti. Praha: Albatros 1982, str. 179

lyrickým trendem v ilustraci, měla by sledovat zdroje ilustračních koncepcí a přístupů, jejich spontánnost a rozvážnost, rozlišit humor a grotesku od ilustrace vážně referující, zkoumat úlohu dekoru v kompozici."¹⁶ Jedna z možností třídění ilustrace vychází z rozmanitosti technik. Při organizování výstavy, pro kterou autoři údajně mohli vytvořit ilustrace nezávisle na vztahu ke knižnímu vydání, došlo k zmatečným situacím, jelikož některé práce by se daly zařadit do více okruhů najednou. Rozhodnutí, kam budou dané ilustrace zařazeny, mohli učinit sami ilustrátoři. Třídění dle výše zmíněných žánrů s sebou přineslo zajímavá zjištění - v období od roku 1973 až 1979 vznikl poměrně malý počet ilustrací k poezii, zároveň muselo dojít k spojení okruhu sci-fi s historickými a dobrodružnými náměty.

V oblasti *obrázkových knih pro nejmenší* se setkala několik generací ilustrátorů, počínaje klasiky Zábranským a Strnadlem přes generaci dvacátých let, Alenu Ladovou, Jana Kubíčka, Miloše Nolla, Ivana Minaříka, Květu Pacovskou, Helenu Zmatlíkovou, Stanislava Kolíbala, Zdeňka Smetanu, až po nejmladší generaci ilustrátorů jako například Janu Sigmundovou, Leoše Konáše, Blanku Robejškovou, Jiřího Fixla, Gabriela Filcíka, Denisu Wagnerovou a další. Z oblasti pohádek a poezie můžeme jmenovat Evu Bednářovou, Olgu Čechovou, Miloslava Jágra, Jana Kudláčka, Josefa Palečka, Evu Šedivou a Lumíra Ševčíka. V žánru folklóru a humoru se výrazně prosadil Jiří Kalousek, Jindřich Kovařík, Radek Pilař a Adolf Born.

Některým ilustrátorům nebylo umožněno tvořit pro knižní publikace, nicméně měli možnost uplatnit se jako ilustrátoři dětských časopisů, zejména tedy časopisu Sluníčko. Vizuální úroveň časopisů je v důsledku této situace na prudkém vzestupu. Stránky časopisu Sluníčko zdobí například Eva Bednářová, lidová pořekadla a písničky ilustruje Květa Pacovská, pohádky zdobí ilustrace Jolanty Lyskové a Jiřího Fixla a mnoho dalších.

¹⁶ Tamtéž, str. 181

4 Rozvrstvení ilustrace šedé zóny v knížkách

pro děti, její rysy a inspirační zdroje

Tuto kapitolu jsem se snažila strukturovat dle specifických rysů ilustrační tvorby jednotlivých umělců sedmdesátých let, na jejichž práci jsem se zaměřila. Rysy některých z nich vycházejí ze stejných nebo podobných pramenů, tudíž k některým oblastem tvorby řadím ilustrátorů více. Většina z těchto autorů získala ocenění BIB, nicméně zde řadím i jména těch, kteří ocenění nebyli a jejichž ilustrační tvorba i přesto patřila v sedmdesátých letech mezi ty nejobdivovanější. Kromě autorů tvořící knižní ilustrace a vazby se soustřeďuji na velmi rozsáhlou tvorbu Zdenka Seydla, kterému v redakci Československého spisovatele prošlo pod rukama stovky dětských knih, na jejichž ilustrační, grafické a typografické výzdobě se podílel. Přesto, že by má práce měla obsahovat ilustrační díla tvořena na pozadí sedmdesátých let, nemohu opomenout ilustrátorskou a autorskou práci mého vzoru Petra Síse, který ve své knížce *Zed: Jak jsem vyrůstal za železnou oponou*, přibližuje dětským čtenářům období komunismu a socialismu, kdy za "železnou oponou" v Československu žili, pracovali a snili obyčejní lidé.¹⁷

¹⁷ Labyrint literatury. Sís Petr. *Zed: Jak jsem vyrůstal za železnou oponou*. In: iLiteratura.cz [online] 19. 1. 2008 [cit. 2016-06-28] Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/22019/sis-petr-zed-jak-jsem-vyrustal-za-zeleznou-oponou>

Antonín Strnadel

"Myslím, že ilustrátor má vycházet z autora, z obsahu knihy, co mu řeknou a prožít je. Například pohádky jsou humorné a zpěvné jako třeba Kubínovy, kdežto některé jsou hrubé. Od počátku zkoumám, čím by se dala ta jejich hlavní nálada výtvarně vyjádřit. Jsou povídky, které vyvolají pocit něčeho oblačného a zase jiné, které jsou z křemene. Nebo zase čtu v rukopise, jedna pohádka na mě působí jako kuličky, druhá jako jehly, třetí jako píseň děvčete."¹⁸

Antonín Strnadel

Antonín Strnadel byl jedním z ilustrátorů zakladatelské generace, jež svou tvorbu dětem započala již ve 30. letech. Narodil se 10. května 1910 obklopen valašskými zvyklostmi a krajinou Beskyd plnou kopců a údolí, toků říček, potoků a barevných scenérií, ke kterým měl hluboký až mystický vztah. Beskydskou krajinu, jež maloval už v letech šedesátých, dokázal obsáhnout nejen zrakem, ale také srdcem. Strnadlovy ilustrace doplněné folklórními dekoracemi nebo beskydskými scenériemi bezprostředně odkazují k jeho valašským kořenům. Tyto zjevné prvky valašského folklóru nevycházejí pouze z jeho dětství, ale jsou také zdrojem otázek a neklidu, neboť celý život bolestně prožíval stesk po rodné krajině, jež i přes jeho odchod do Prahy v hloubi duše nikdy neopustil. Valašsko a vše, co k němu patří je tedy bezpochyby obsáhlým tématem jeho tvorby.

Dalším inspiračním a klíčovým zdrojem Strnadlovy tvorby byla škola, jež nabídla jeho citlivým smyslům velké poznání a rozšířila jeho obzory až za hranice známého Valašska. Jako dítě byl fascinován Alšovými *Slabikářem* a Kašparovou *Čítankou*. Alše obdivoval pro jeho zaujaté vyjádření lidovosti a Kašparova tvorba jej okouzila smyslem pro reálnost ilustrovaného příběhu. Stěžejní pro Strnadlovu tvorbu bylo setkání s jeho učiteli kreslení - Leopoldem Parmou a Františkem Horečkou, kteří jej přivedli nejen k

¹⁸ Jak se vlastně kreslí knížky? Severomoravský kalendář 1962, str. 127, Ostrava 1962

barevnému akvarelu, ale rovněž jej podporovali v přirozenosti Antonínova sepětí s lidovou tradicí rodného kraje.

Velkým zlomem v jeho životě byl odchod za studiem Uměleckoprůmyslové školy do Prahy, kde se setkal se svými spolužáky - Jiřím Trnkou a Adolfem Zábranským. Ve studiu dále pokračoval na Akademii výtvarných umění v ateliéru Maxe Švabinského. Jelikož byl Strnadel velmi společensky založen, netrvalo dlouho a seznámil se s členy okruhu avantgardy Trny. Nejvíce si však rozuměl s Františkem Hrubínem, s nímž měli společné cítění k venkovu a přírodě. V Praze se se svými existenčními potížemi vypořádával v přítomnosti okruhu Moravanů, konkrétně Adolfa Zábranského, Karla Langra a Jožky Barucha, jež mu v této situaci byli nápomocni. V těchto těžkých chvílích se Antonín začal uchýlovat právě ke svým tradicím, jež měl v živé paměti. Pokaždé, když své milované Valaško navštívil, kreslil mnoho studií a detailů valašského folklóru. Typickými symboly jeho studií byly kroje, šátky, výšivky, štítý chalup, fujary, lidové typy stařenek a stařečků a podobizny jeho rodičů.

Mezi další vlivy v jeho tvorbě bezpochyby patří vedle lidové malby na skle také čínské a japonské kompoziční umění, jež zkoumal na svých zahraničních cestách. Strnadlova ilustrace je velmi rozmanitá, vedle kresby a akvarelu se v 60. letech po vzoru Henriho Matisse a čínských a vietnamských vystřihovánek věnuje ilustrování pomocí dokreslované koláže z trhaných a vystřihovaných barevných papírů dětské knížky E. Kilianové a O. Sirovátky *Čarovné ovoce* (1965, viz obr. 27). Tento nový přístup k ilustraci můžeme považovat za příznak uvolňování fantazie, které v následujících letech gradovalo, a rovněž také za období Strnadlova myšlenkového vyzrání. Během let šedesátých dochází k prudkému rozšiřování pole představivosti Strnadlovy tvorby, což je patrné v *Čarovném ovoci*, kde prostřednictvím vystřihovaných ilustrací dochází k přetváření lidových prvků, jež jsou následně spojovány s hravou fantazií moderní koláže. Ilustrace v *Čarovném ovoci* jsou rozmanité svými technikami. Kromě moderní geometrie Strnadel k některým ilustracím "použil multiplikace, rozložení plošného figurálního tvaru do částí, perforaci v podobě tečkování, pozitivní a negativní kresbu, a jednoznačně mířil k básnivému výtvarnému dění dynamizací tvarů a skladebnosti."¹⁹

¹⁹ BALEKA, Jan, Antonín Strnadel. Ostrava: Profil. 1981, str. 161

Přelom let šedesátých a sedmdesátých je ve Strnadlově tvorbě ve znamení dalších nových postupů v kresbě - kontrastu. V ilustracích *Psohlavců* Aloise Jiráka si můžeme povšimnout jak tečkované perforace, tak oblíbeného Strnadlova prvku negativu a pozitivu, jež zvýrazňuje silnou obrysovou linií. Kontrast černé a bílé se vyváženě střídá také v ilustracích *Zamrzlé studánky* Josefa Strnadla (viz obr. 28), v níž uplatňuje pravoúhlost, přesnou lineárnost, plošnost, rozklad tvarů do plochy, pozitivní či negativní kresbu. Těmito prvky se Strnadel dotkl představy o fantaskním lidovém živlu.

Když v sedmdesátých letech Strnadel pociťoval, že se jeho život a tudíž také tvorba chýlí ke konci, rozhodl se připravit výbor z pohádkových knížek, na kterých se podílel jako ilustrátor, s názvem *U veselého věnce* Antonína Strnadla (1975). Tyto ilustrace ukazují, jak Strnadel viděl sám sebe, jak uvažoval a jak hodnotil cesty k vlastním výtvarným proměnám. Vydání dalších pohádek, které ilustroval, se již nedožil. První z nich jsou pohádky *Jak čerti ukradli lidem smích* (1978), jež výtvarně navazuje na linii *Veselé vesny* a *Zamrzlé studánky*. Rovněž nespátřil ani vydání své poslední ilustrační práce *Pohádkové kytice* K. J. Erbeny (1980), k níž soustředil své poslední síly. Baladická předloha mu na sklonku jeho života poskytla prostor pro vyjádření jeho pocitů kruté osamělosti v nemoci, jež jej vzdaluje nejen od života, ale také od jeho rodného kraje, který tak miloval. Nejtypičtějším prvkem Strnadlových ilustrací sedmdesátých let je zrcadlovisť pozitivního a negativního obrazu. Pozitivní kresbu údajně převracel do negativu, aby odhalil nedostatky, které jsou v negativní podobě zřejmější. Negativní obrazy Strnadel použil např. k ilustraci obálky *Čarovného ovoce*, *Zamrzlé studánky*, *Jak čerti ukradli lidem smích* nebo ilustrace k Erbenově *Pohádkové Kytici* (viz obr. 29). Tento typ kresby je pro Strnadla přirozený možná i proto, že se v něm zrcadlí Strnadlova dětská kresba bílým kamínkem do černé břidlicové tabulky.

Tvorba Antonína Strnadla i přes jeho vyšší věk vykazovala jisté známky modernosti, nicméně pro něj samotného modernost nebylo možné odtrhnout od tradic, možná i proto byly jeho ilustrace připodobňovány k ilustracím Mikoláše Alše. I přesto se však pohled obou autorů na lidovou tradici poněkud liší. Aleš na lidovost pouze nazíral, kdežto Strnadlovi byla lidovost hlavním zdrojem výtvarnosti. Strnadlovy ilustrace odkrývají prvky mnohých umělců, jež jej ovlivňovali. Od lidových tisků přes středověké rukopisy po nizozemský realismus jej inspirovala mimo jiné také tvorba Paula Cézanna,

Andrého Deraina, Paula Kleea, Joana Miró, Henriho Matisse a dalších malířů, z nichž se mnozí věnovali ilustraci dětských knih.

Kromě bravurní znalosti malířství a grafiky uměl Strnadel také vyšívat. Vyšívání patřilo na Valašsku k tradičním rukodělným činnostem, kterým se věnovali také muži. Strnadel byl znalcem perských koberců, jeho vášní bylo také sběratelství výšivek, jejichž struktura a prvky ornamentu jej vždy fascinovaly.

Dalším výrazovým prvkem Strnadlových ilustrací je realismus, který patrně vychází z přírody, kterou dlouhá léta pozoroval včetně všech symbolických detailů, a to vždy s konkrétním záměrem.

Prvky lidového umění a vlivy lidové kultury poznamenaly celé Strnadlovo dílo ještě užitností, ke které celý život směřoval. Svou tvorbu neměřil tím, co už dokázal, nýbrž tím, co by ještě mohl dokázat. Strnadel měl mnoho přání, kterých se mu vlivem podlehnutí zákeřné nemoci bohužel nepodařilo docílit.

V posledních měsících boje s nemocí se Strnadel potýkal s izolací od svých přátel, což nesl nesmírně tragicky, na druhou stranu tyto stavy posilovaly jeho úvahy o životě a smrti. Tento smutný závěr Strnadlovy tvorby mu však umožnil tvořit naprosto nezávisle a v důsledku ústupu dění z umělcova života se mu otvírá prostor imaginace. Poslední léta Strnadlova života se nese v duchu nových fantazií, jež jsou patrné například v *Kytici* K. J. Erbena, které uzavírají tvorbu jednoho z nejlepších ilustrátorů dětských knih.

Obr. 27 il. A. Strnadel

Obr. 28 il. A. Strnadel

Obr. 29 il. A. Strnadel

"Člověk by měl být jako kostka cukru, nasávat se tím, do čeho jsem vhozen, rozpustit se životem v životě a osladit hořkosti slavíkům a hlavně i slonům, něco na způsob hry berdeje."²⁰

Zdenek Seydl

Seydlovu rozmanitou tvorbu plnou bohaté dekorativnosti, kubistické strohosti, bezprostředních linií, typografie spjaté s naivní kresbou, maximálního dětského citění a hravosti spojuje právě radost. Tento hlavní princip tvorby nejspíš vychází z titulku z novin "Radost nemá prázdniny", jež měl na svém pracovním stole. Přes poměrně krátký život stihl Seydl svou hravostí a radostí prozářit neuvěřitelné množství knih pro děti. S jeho tvorbou se setkáváme prakticky na každém rohu, než se s úderem jeho smrti začíná vytrácet. Vplul do knižních ilustrací již v letech čtyřicátých, a to ve znamení hledání osobitého výrazu, v závěru padesátých let přichází s novátorskými postupy, které v šedesátých letech gradují až k vrcholům jeho tvorby, jež plynule doznívají v hravé vytříbenosti jeho ilustrací let sedmdesátých. Své obálky, předsádky a ilustrace tvořil na pozadí nesnadného totalitního režimu a vytvářel protiklad dílům ideologickým. Toto úctyhodné postavení si vybuodoval svou estetickou kvalitou a originalitu, čímž bezpochyby uchvátil nemálo výtvarných redakcí.

Inspirační zdroje Seydlovu tvorby

Své dětství prožil Zdenek Seydl u prarodičů v Táboře, kam sahají počátky jeho tvorby. Kreslil vše, co jej obklopovalo - faunu, flóru, folklórní ornamenty nebo cirkusové motivy. Již ve třinácti letech byl oceněn první cenou a vystaven na Mezinárodní výstavě

²⁰ SEYDL, Zdenek. Co jsem viděl a slyšel v trávě. Něco o něčem a nic o ničem. Praha: Československý spisovatel, 1965, str. 10

dětské knihy v Mánesu. Za svého jediného učitele považuje nevlastního otce, sochaře Karla Pokorného, který jej inspiroval a sledoval jeho umělecký vývoj. Když se Zdeněk Seydl přestěhoval do Prahy, stal se součástí uměleckého života 30. let, nicméně i přesto si vzpomínky na dětství, jež jsou jedním z jeho pramenů tvorby, zachovává.

Seydlovu tvorbu zasáhl také vliv profesora Jana Konůpka, a to především svými secesně stylizovanými ornamentálními grafikami, ze které nejspíš vychází Seydlův dekorativismus. Ve studiích dále pokračoval v České grafické Unii, kde se vyučil sazečem a později studoval na Uměleckoprůmyslové škole u profesora Františka Kysely. Kysela podporoval Seydla v jeho všestrannosti a nacházel uplatnění jeho talentu v rozmanitých technikách. Odsud pramení Seydlova rozmanitost a všestrannost tvorby. Typických prvků Seydlovy tvorby si můžeme všimnout již na jeho raných obrazech, na kterých začíná rozvíjet téma živočichů a barevných ploch ohraničených výraznou linií. Jeho rozmanitá a obsáhlá tvorba započíná kolorovanými suchými jehlami ilustrující válečnou tematiku.

Během čtyřicátých let Seydlova tvorba začíná směřovat k návrhům knižních obálek, ve kterých se zrcadlí jeho osobní zájmy - spontaneita, bezprostřednost, dokonalá znalost evropského a českého moderního umění, folklórní tvorba, umění přírodních národů, asambláže a pouťové motivy. Inspiroval se ilustracemi starých přírodopisných knih. Dalším typickým prvkem jeho tvorby byla snaha o vyjádření rytmu. Proměny v jeho tvorbě můžeme sledovat například také na proměnách jeho vlastních podpisů. Kamil Lhoták jeho tvorbu označuj za velmi autobiografickou, což později označil pojmem "seydlovina". Každý tah jeho kresby jako by říkal: " to jsem já, Zdeněk Seydl."²¹

Výtvarný projev Seydla ovlivnilo také cestování. V roce 1957 podnikl studijní cestu do Číny a o rok později instaloval práce v československém pavilonu na Světové výstavě EXPO 58 v Bruselu. Na základě inspirace čínskými motivy vznikla jeho autorská kniha, *Byl jsem v Číně* (1958) s černobílými ilustracemi a o dva roky později se jeho minimalistické ilustrace čínských motivů objevily také v knize, *Na zemi vyšlo plno lamp* (1960). Na Expu v Bruselu se setkal s rozmanitými osobnostmi, jejich pestrost zaznamenal v souboru 117 kreseb *Jé, EXPO!* (viz obr. 30)

²¹ LHOTÁK, Kamil, in: Zdenek Seydl. Autoportrét, který si napsal a nakreslil Zdenek Seydl. Viz pozn. 6, str. 4

Zdenek Seydl a Československý spisovatel

Výtvarnou redakci jednoho z nejnámějších nakladatelství Československý spisovatel řídil od jeho počátků až do roku 1976. "Vedení výtvarné redakce mu umožnilo vytvořit novou originální podobu řady profilových edic nakladatelství, včetně jejich edičních značek, jako například edice *Život kolem nás*, *Otázky a názory*, *Edice ilustrovaných novel*, *Klíč*, *Spirála*, *Edice humoru a satiry* aj. Se Seydlovou redakcí spolupracovali významní ilustrátoři jako Cyril Bouda, Kamil Lhoták, Karel Svolinský, František Tichý, Jiří Trnka a typografové Libor Fára, Miroslav Fulín, František Muzika, Jiří Rathouský, Oldřich Hlavsa atd."²²

Zdenek Seydl bývá řazen mezi průkopníky abstraktních forem knižní obálky šedesátých let. Jeho podíl na formování obálky edice *Otázky a názory* byl neuvěřitelný - všech 74 graficky upravil a polovinu z nich sám vytvořil. Abstraktní řešení obálek se objevuje i v grafickém řešení knih edice *Klíč*, pro kterou vytvořil jednotnou šablonu skládající se z geometrických útvarů různých kompozic a barev, které vedle sebe tvořily barevně rytmizovanou skladbu.

Seydlovy ilustrace byly nesmírně nadčasové a originální, o čemž vypovídá fakt, že jeho tvorba nepodléhala žádnému stylu ani módě, a dle jeho názoru jediné tak může jít kniha s dobou. Jeho práce respektují přirozenost a skromnost textů, opírá se o vlastní zkušenost a upřímnost.

Autorská tvorba pro děti

Ze Soupisu knižní tvorby Zdenka Seydla je patrné, že se pod jeho taktovkou vydávalo nejvíce děl v době "uvolňování" šedesátých let. Ilustroval nejen rozsáhlé dílo, Hrabala, Kundery, Nezvala, Aškenazyho, Pujmanové, ale podílel se také na výtvarném doprovodu mnoha dětských knih. V záplavě beletrie působí podíl dětských knížek v šedesátých letech poněkud sporadicky, nicméně na počátku "šedesátek" vychází jeho autorská kniha *Růže z pouti* (1961), jejíž obálka je zdobena originální koláží, kterou vytvořil z fotografií Dagmar Hochové a Viléma Reichmanna. Kniha je jakýmsi "pouťovým

²² ŠPIČÁKOVÁ, Barbora; HŮLA, Jiří; LEHKOŽIVOVÁ, Irena. Zdenek Seydl a knihy. Kostelec nad Černými lesy, 2016, str. 32

památníčkem" obsahující jeho vzpomínky a vizuální dojmy. Seydlova autorská tvorba pro děti, *Abeceda* (1962), *Kolečko* (1972), je patrnou známkou toho, že svět dětí nikdy neopustil. Na dotaz, co je pro něj v tvorbě pro děti určující, odpovídá, že se snaží kreslit jednoduše, ale srozumitelně, jelikož zjednodušení bez srozumitelnosti ztrácí smysl. Podle něj v dětské knize nesmí chybět poezie, lyrická fantazie a humor, jež jsou bezpochyby součástí jeho autorské tvorby.

Seydl a dětská kniha

Ilustrace dětských knih Zdenka Seydla lze rozdělit do dvou kategorií, a to na ilustrace knížek pro děti předškolního věku (říkanky, básničky, obrázkové knihy) a na ilustrace pro dětského čtenáře staršího školního věku. Vzhledem k tomu, že dokáže hravě vizuálně zaujmout čtenáře bez ohledu na věk a stáří, můžeme s jistotou tvrdit, že jeho ilustrace nejsou věkem limitovány a ilustrace pro všechny věkové kategorie se prolínají.

Tvorbě pro děti začíná propadat v 60. letech, kdy vytvořil jednu z nejvýznamnějších ukázek jeho ilustračního umění pro malého čtenáře *Kouzelný slabikář* (SNDK, 1961), jež ilustroval technikou koláže z barevných výstřižků po vzoru Henriho Matisse. Seydl v knížkách pro předškolní čtenáře respektuje jejich potřebu silného vizuálního zážitku, jež nad textem výrazně převažuje. Jeho výtvarná zkratka mnohdy působí jako dětské čmáranice, jež jsou obohaceny opravdovou hravostí a optimismem. Za vrchol dětské ilustrační tvorby v 60. letech považujeme jeho výtvarný doprovod *Bajek* (1959) Jeana de La Fontaina, knížky pro děti *Strakatý máslo* (1964, viz obr. 31) Štefana Kubína a *Krále sedmi závojů* (1968) Jana Vladislava, jež jsou zdobeny převážně tuší, barevnými pastelkami, akvarelem nebo fixy. S oblibou kreslí groteskní postavičky s velkými hlavami a pozitivním obličejem a ornamentálně vyzdobeným tělem. Absence čela nebo krku Seydlových postav vypovídá o jeho dokonalé znalosti rysů dětské kresby.

Š e d á s e d m d e s á t á

Ze soupisky všech Seydlových děl je patrné, že produkce dětských knížek pod záštitou Československého spisovatele a jiných vydavatelství jako Albatros nebo Státní nakladatelství dětské knihy zažívá nebývalého rozletu právě na konci šedesátých let a v letech sedmdesátých. Zdenek Seydl do té doby vytváří převážně výtvarné doprovody knih

Bohumila Hrabala, Ludvíka Aškenazyho, Milana Kundery a dalších autorů a knihy pro děti vychází jen sporadicky. Sedmdesátá léta s sebou přináší rozmanitou Seydlovu dětskou ilustraci. V Morgenstenově knize plné básnických hříček *Bim, bam, bum* (ČS 1971, viz obr. 32) užívá neopakovatelná grafická řešení, hravé a humorné prvky, jež jsou pro ně typické. Sám Seydl se považuje za dobyvatele a objevitele nových krás v duchu tradic české moderny, dadaismu a surrealismu, jejichž obdiv k nonsensu a poetickému humoru, nadsázkám a absurditám mu byl vlastní."²³

Obálky jeho "sedmdesátkových" knížek jsou rovněž rozmanitým dílem, které řeší jak svým autorským písmem, tak abstraktním členěním až po ilustrační kresbu nebo koláže. Hraje si s motivy, které jednoduše mění např. zrcadlením, jako je tomu u knížek Františka Kubky *Říkali mu Ječmínek a Ječmínkův návrat* (1974, viz obr. 33 a 34) nebo prohodí přední a zadní stranu obálky jako u *Povídek z jedné kapsy a Povídek z druhé kapsy* (1967) Karla Čapka. V dětských knížkách uplatňuje víc než jinde barevné řešení pohádkových bytostí a dětského prostoru. Jeho kresba je autentická, nepřesná a neopravovaná, zkrátka taková, jak mu pod ruku přišla. V roce 1972 Seydl přichází se svou autorskou knížkou pro děti od tří let *Kolečko* (viz obr. 35), ve které zachycuje vše, co se kulatí, létá, jezdí a zatáčí. Kouzlem se vyklubou předměty jako brýle, počítadlo, nos klauna nebo atomové jádro. Jeho barevné ilustrace jsou pro děti srozumitelné, doplněny osobitou typografií.

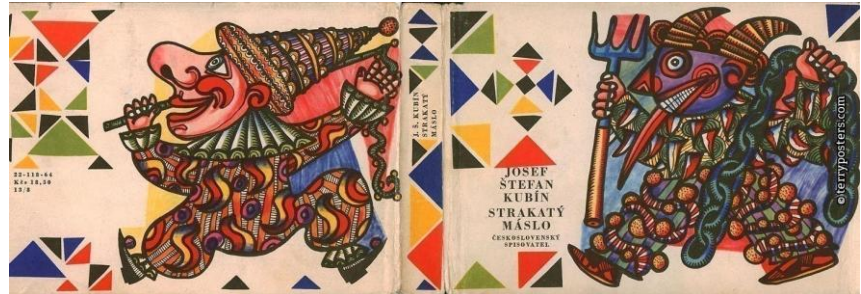
Malované písničky (1975, viz obr. 36) Václava Fischera jsou vybaveny texty písniček pro nejmenší s notovým zápisem a jednoduchým klavírním doprovodem. Seydl tyto písničky doprovází pestrobarevnými ilustracemi s ornamentálními vzory.

Co tu bylo, kdo tu byl? Co tu bude, kdo tu bude? (1977, obr. 37) je knížkou Nataši Tanské pro děti od 4 let, která je založena na ilustračním doprovodu Zdenka Seydla. Na dvoustraně Seydl ilustruje příčiny některých jevů, například proces růstu květin, kdy je nejdříve potřeba zasadit semínko, které musíme zalévat, aby z něj vyrostla květina, jejíž květ se rozevře. Svou dětskou kresbou odpovídá dětem na jejich často kladené otázky.

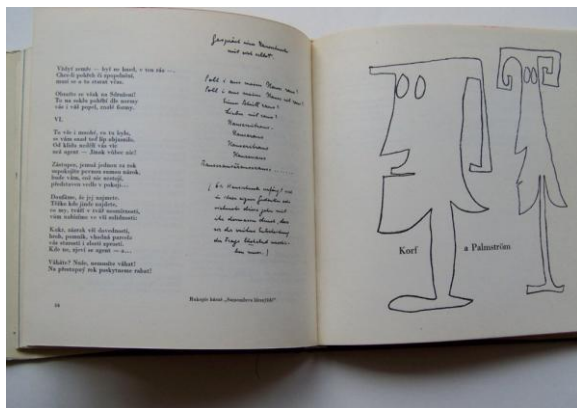
²³ ŠPIČÁKOVÁ, Barbora; HŮLA, Jiří; LEHKOŽIVOVÁ, Irena. Zdenek Seydl a knihy. Kostelec nad Černými lesy, 2016, str. 41

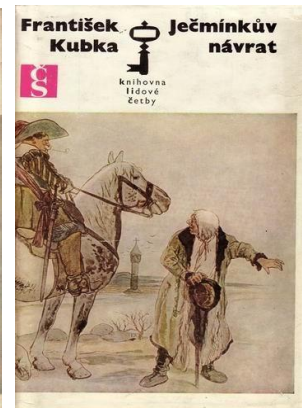
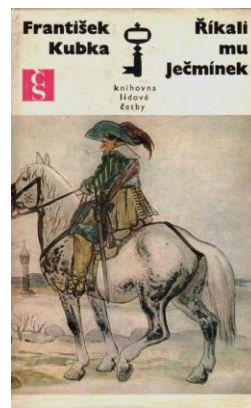
Obr. 30 il. Z. Seydl

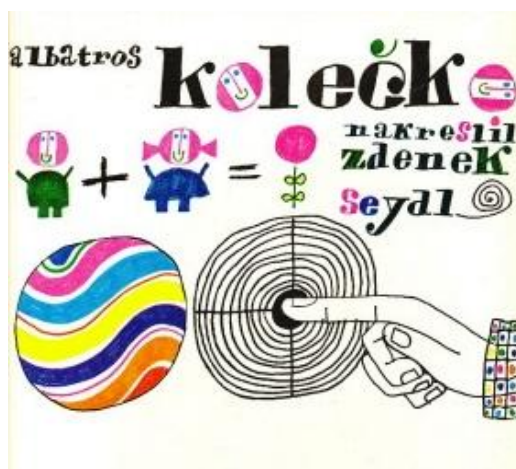
Obr. 31 Strakatý máslo, il. Z. Seydl

Obr. 32 Bim, bam, bum, il. Z. Seydl

Obr. 33 a 34 il. Zdeněk Seydl

Obr. 35 Kolečko, il. Z. Seydl

Obr. 36 Malované písničky, il. Z. Seydl

Obr. 37 *Co tu bude, kdo tu bude*, il. Z. Seydl

"Jan Kudláček je jedním z předních ilustrátorů dětských knih. Mnohé zážitky z jeho dětství na moravsko-krumlovsku se přenesly do stovek ilustrací, ve kterých nacházíme básnivou představivost, harmonii, něhu. Je to kouzelný Kudláčkův poetický svět, který si podmaní oko každého vnímavého diváka."²⁴

Jan Kudláček se narodil 3. září 1928 v Dolních Dubňanech nedaleko Moravského Krumlova. Ještě jako malý chlapec se po okupaci rodné vesnice hitlerovskými vojsky i s rodinou stěhuje do Prahy, kde žije do dnes. V Praze Kudláček absolvoval řadu studií. Nejdříve navštěvuje Státní grafickou školu v Praze, později studuje dějiny umění na Karlově univerzitě a od roku 1950 - 1957 završuje svá studia na Akademii výtvarných umění u prof. Vlastimila Rady.

Jeho pole působnosti je sice široké, ale těžištěm je právě ilustrace dětských knih, za které byl mnohokrát u nás i v zahraničí oceněn. K dětské ilustraci se Kudláček dostává mnohem později než jeho vrstevníci (první kniha pro děti, kterou ilustruje, vychází až v roce 1964), ale i přesto se velmi rychle dostává do povědomí široké veřejnosti. Kudláčkovi přichází jedna zakázka za druhou, proto se už po několika málo letech dočkal mnoha ocenění. Spisovatelé byli jeho ilustracemi tak fascinováni, že jim dokonce posloužily jako inspirační podklad pro některé knížky.

"Shodou okolností byly Kudláčkovi zadávány dětské knížky, v nichž hraje hlavní úlohu vodní živel (Preussler: *Vodníček*, 1971, viz obr. 38; Storm: *Dešťová víla*, 1972, viz obr. 39; Říha: *Jak vodníci udobřili sumce*, 1974, viz obr. 40). K řešení tohoto úkolu přispěl malíři i často opakovaný dlouhodobý pobyt u Horusického rybníka v jižních Čechách, kde mu klid této krajiny pomáhal k rozvíjení fantazie."²⁵

²⁴ NOVÁK, Pavel Kryštof. Jako když mávne motýlím křídlem. Jan Kudláček. Moravské Budějovice: Motýlek, 2013, str. 6

²⁵ Jan Kudláček. In: Dolní Dubňany [online]. [cit. 2016-6-25]. Dostupné z: <http://www.dolnidubnany.cz/malir-a-grafik-jan-kudlacek/>

Jan Kudláček často vzpomíná na své dětství, nejen na maminku a babičku, ale často hovoří také o tom, že rád pozoroval při malování svého tatínka, amatérského malíře. Nejvíce ho jako dítě fascinovalo, když se poprvé podepsal svým jménem. Pro svou pilnost na studiích byl zaopatřen dvěma stipendii, proto se během studia na AVU mohl věnovat své vlastní tvorbě a po studiích se mu podařilo jako jednomu z mála živit se svým řemeslem. Zlom v jeho tvorbě přinesla celostátní soutěž dětské ilustrace, ve které zvítězil v kategorii ilustrace raně školního a předškolního věku. Předsedou poroty byl Jiří Trnka, na kterého Kudláček rád vzpomíná. *Holčička déšť* (viz obr. 41) byla vyhlášena nejkrásnější knihou Evropy, dostala Stříbrného orla, otevřela mu cesty do Artie a přes Artii do zahraničí. Následně si postavil ateliér s bytem, do kterého se nastěhoval i s ženou a synem, a kde také začal malovat. Finanční situace byla pro malíře šedesátých let nelehká a ilustrování mu pomáhalo finanční krizi překonat, proto se Kudláček rozhodl u ilustrace dětské knihy zůstat a ilustruje ji neobvyklým způsobem.

Ceny a uznání:

1967

E. Claudius: *Když se ryby pásly na nebi*.

Knihla zařazena mezi nejkrásnější knihy roku.

Cena nakladatelství Albatros.

1971

Bronzová medaile na knižním veletrhu v Lipsku za knihu *Petruška*.

Čestné uznání na knižním veletrhu v Lipsku v soutěži o nejkrásnější knihu za publikaci: E.

Claudius: *Když se ryby pásly na nebi*.

Zlatá plaketa na Bienále ilustrací Bratislava za ilustrace ke knize *Petruška*.

1972

Premio grafico „Fiera di Bologna“ za knihu T. Storma: *Die Regentrude*.

1974

Čestné uznání ministerstva kultury ČSR za ilustrace ke knize B. Říhy: *Nový Gulliver*

B. Říha: *Nový Gulliver*. Kniha zařazena mezi Nejkrásnější knihy roku.

1976

Cena Grand prix des treize v Paříži za knihu M. Lukešová – J. Kudláček: *Holčička a déšť*.

Cena premio europeo v Padově za ilustrace ke knize *Holčička a déšť*.

B. Říha: *Jak vodníci udobřili sumce*. Kniha zařazena mezi Nejkrásnější knihy roku.

M. Lukešová – J. Kudláček: *Holčička a déšť*. Kniha zařazena mezi Nejkrásnější knihy roku.

Čestné uznání ministerstva kultury ČSR za ilustrace ke knize *Holčička a déšť* a *Jak vodníci udobřili sumce*.

1977

F. Nechvátal: *V mámině náručí*. Kniha zařazena mezi Nejkrásnější knihy roku.

Čestné uznání ministerstva kultury ČSR za ilustrace ke knize F. Nechvátal: *V mámině náručí*.

1978

Zapsán na čestnou listinu mezinárodní ceny Diplom H. Ch. Andersena.

V. Čtvrtek: *Nezbedné pověsti*. Kniha zařazena mezi Nejkrásnější knihy roku.

J. Šrámková: *Bílá stužka ve vlasech*. Kniha zařazena mezi Nejkrásnější knihy roku.

M. Lukešová – J. Kudláček: *Bílá zima*. Kniha zařazena mezi Nejkrásnější knihy roku.

Čestná uznání ministerstva kultury ČSR za ilustrace.

1979

Diplom na mezinárodní výběrové výstavě ilustrací v Tokiu.

Cena ministerstva kultury ČSR za ilustrace ke knize M. Lukešová – B. Říha: *Velká obrázková knížka o zvířatech*, kniha zařazena mezi Nejkrásnější knihy roku.

1981

J. Kotouč: *Pohádky a legendy o vodách*. Kniha zařazena mezi Nejkrásnější knihy roku.

Cena ministerstva kultury ČSR nakladatelství Artia za mimořádnou úroveň knihy *Pohádky a legendy o vodách*.²⁶

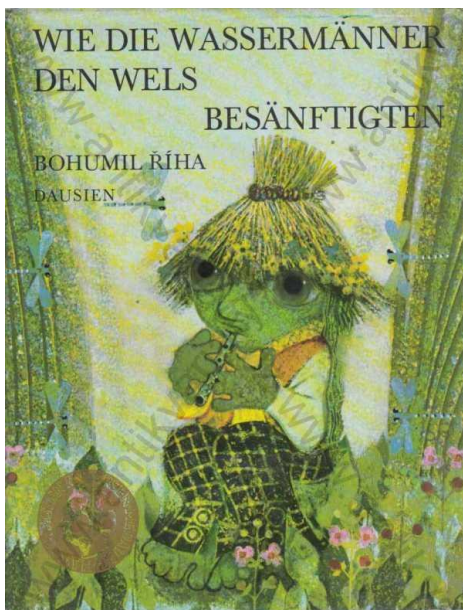
²⁶ Jan Kudláček. In: Dolní Dubňany [online]. [cit. 2016-6-25]. Dostupné z: <http://www.dolnidubnany.cz/malir-a-grafik-jan-kudlacek/>

Obr. 38 il. Jan Kudláček

Obr. 39 il. Jan Kudláček

Obr. 40 il. Jan Kudláček

Obr. 41 il. Jan Kudláček

*"Obrázky v obrázkové knize pro nejmenší děti mohou být velké, malé, tenké, strakaté, kostkované, dlouhé, vážné, široké, smutné, veselé, ale jsou nezastupitelné. Jsou estetickým a uměleckým sdělením, ve kterém platí zákony výtvarného umění."*²⁷

Květa Pacovská je ilustrátorkou osobitého výtvarného světa a držitelkou mnoha ocenění, nicméně sama sebe považuje za malířku a o svém ilustrátorství od počátků tvorby hovoří jako o zdroji obživy. Prostoru, který v dětských knížkách si ale nesmírně váží, protože mohla prezentovat své malby i tam, kam se člověk s výstavou nedostane²⁸. Maturovala v roce 1947 na Státní grafické škole a pokračovala ve studiu monumentální malby na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze v ateliéru Emila Filly. Po ukončení studií se Květa Pacovské a jejímu muži, uznávanému grafikovi, Milanu Grygarovi narodili dva synové, pro které začala tvořit své obrázkové knížky, prostřednictvím nichž získala slávu po celém světě.

Ke knížkám měla Pacovská vztah už od dětství, kdy si se zájmem prohlížela knihy v tatínkově knihovně - a to i knihy pro dospělé. Její oblíbenou dětskou knížkou byly *Pohádky z bramborových řádků* (viz obr. 42) amerického spisovatele Carla Sandburga, které svým moderním pojetím vytváří jistý protiklad klasické pohádkové tradici. Cílem Sandburga nebylo vytvářet příběhy, nýbrž vyvolávat textem obrazy. Ilustrování této nonsensové, humorné knížky se Květa Pacovská ujala s grácií a citem. Text doplnila ilustracemi s imaginativní, pestrobarevnou symbolikou, jež vedle nonsensových hříček působí hravě a

²⁷ KLUSÁKOVÁ, Jana. Kniha Pro Tebe Květy Pacovské. In: Český rozhlas Radiožurnál [online] 19. 3. 2006 [cit. 2. 7. 2016] Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/publ_izurnal/_zprava/kniha-pro-tebe-kvety-pacovske--233069

²⁸ BENÁK, Jiří. Staří mistři: Pacovská je oceněnou autorkou nejkrásnější knihy světa. In: iDnes.cz [online] 23. 2. 2016 [cit. 2. 7. 2016] Dostupné z: http://kultura.zpravy.idnes.cz/stari-mistri-malirka-a-ilustratorka-kveta-pacovska-fxx-/vytvarne-umeni.aspx?c=A160222_114414_vytvarne-umeni_jb

přitažlivě. Do těchto ilustrací se jistě promítl její vztah k této knize, i to, že jej od dětství důvěrně znala. Není divu, že za ilustrace bramborových řádků získala hlavní cenu na Bienále ilustrace v Bratislavě (1965).

V roce 1969 Květa Pacovská ilustruje *Hodinu modrých slonů* (viz obr. 43) Oty Hofmana, jež doprovází jak černobílými grafikami, tak barevnými kolážemi a typografií, se kterou se setkáme na cedulích a štítcích. V těchto ilustracích spatříme spoustu stylizací postaviček a zvířat, jež připomínají geometrické tvary. Prvky kubismu ve tvorbě Pacovské cítíme často, a to zejména proto, že jej patrně nasála v ateliéru Emila Filly. V této knížce opět upoutává vizuální pozornost kontrastní pestrobarevné řešení.

S technikou koláže Pacovská pokračuje v ilustracích k *Alanovi v Anglii* (viz obr. 44) Květy Hyršlové, jež je zároveň první knihou, kterou ilustruje na počátku sedmdesátých let. V období normalizace, kdy na naši půdu neproudí žádné anebo minimum zahraničních publikací, vydává nakladatelství Albatros tuto knížku, která dětem srozumitelně přibližuje anglickou kulturu. Květa Pacovská opět kombinuje fotografie s kresbou, černobílé prvky doplňuje zářivými barvami a anglický styl svých ilustrací dotahuje do dokonalosti typografií, jež je psána v angličtině.

O dva roky později Pacovská vytváří ilustrace ke knize Ilji Hurníka, *Jak se hraje na dveře a jiné muzikantské pohádky* (viz obr. 45), které dotváří soubor hudebně-vzdělávacího materiálu výtvarnou složkou rozvíjející dětskou fantazii. I v těchto pohádkách Pacovská tvoří jakýsi "trojí" obraz. Dětského čtenáře upoutá ilustrací hudebního nástroje, na který navazuje zvířecí hlava a dovnitř nástroje umístí realistickou malbu krajiny. Snové tak hravě zakomponuje do realistického prostředí, neunikne nám tedy surrealisticky směřující tendence, kterou v těchto ilustracích Pacovská uplatňuje.

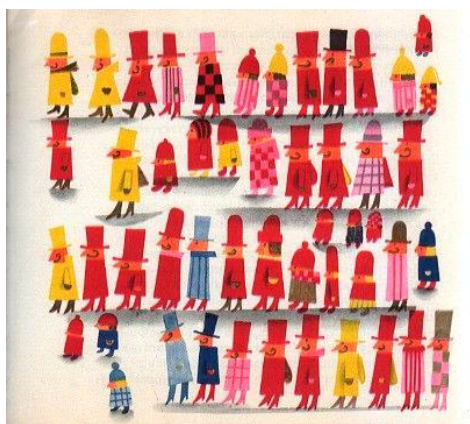
Rok 1973 se v ilustrační tvorbě Pacovské nese v duchu *Děvčátka Momo a ukradeného času* (viz obr. 46) Michala Endeho. V těchto ilustracích autorka výrazně pracuje s prostorem, což je novým prvkem, který se předešlých ilustrací v její tvorbě zatím neobjevuje. Zpracování prostoru i tematika času nám může připomenout dílo *Persistence času* Salvadora Dalího nebo notoricky známé dílo *Spící* české surrealistické malířky Toyen. Zemitá barevnost a objekty v popředí ilustrací jsou toho zjevným dokladem.

V roce 1974 Pacovská ilustruje knížku *Ostrůvek zelená bota* (viz obr. 47) Marie Novákové, ve které se rovněž objevují surrealistické prvky. Obálku zdobí motiv kohouta s poutavým nadrozměrným okem, jehož hlava je usazena na dámskou botu. Pacovská užívá specifických postupů dětské kresby, čehož si můžeme povšimnout zejména v rovině kohoutí hlavy, jež je useknuta, a v rovině disproporcí kohoutí hlavy. Pacovská ani zde svůj rukopis a pestrou barevnost nezapře.

Pacovská se po revoluci dočkala též úspěchu v mezinárodním měřítku. V roce 1992 ji bylo uděleno nejvýznamnější ocenění autorů a ilustrátorů dětských knih - cena Hanse Christiana Andersena. Dále byla oceněna za Nejkrásnější knihu Rakouska (1991) nebo za Nejkrásnější knihu Francie (2005). Její autorské knihy jsou interaktivním, prostorovým dílem, jež upoutá zraky nejen dětí, ale i dospělých.

Na závěr příkládám pár řádků, na kterých Květa Pacovská popisuje proces tvorby:

„Něco vytvořit, to je, jako když jdete na kopeček. Snažíte se na ten kopeček vylézt, abyste věděla, co je za tím kopečkem. A když tam vylezete, tak vidíte, že tam je zase další kopeček, na který byste měla vylézt.“²⁹

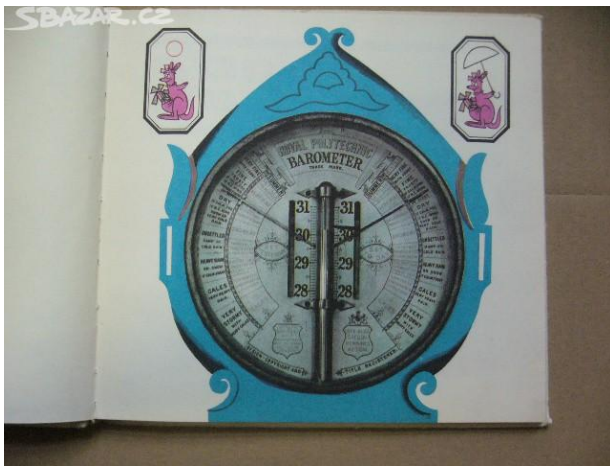

Obr. 42 ilustrace Květa Pacovská
Pohádky z bramborových řádků

Obr. 43 ilustrace K. Pacovská
Hodina modrých slonů

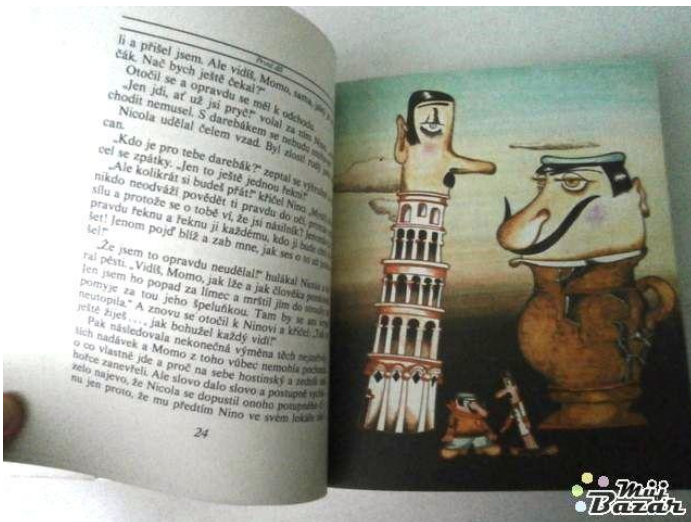
²⁹MYŠKOVÁ, Marta. Kniha je socha. A Květa Pacovská zdolává umělecké kopečky. In: ČT24 [online] 2. 4. 2015 [cit. 2. 7. 2016] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/1519430-kniha-je-socha-a-kveta-pacovska-zdolava-umelecke-kopecky>

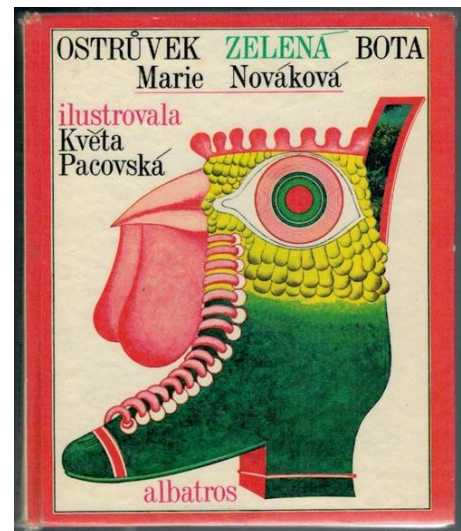
Obr. 44 Alan v Anglii
ilustrace Květa Pacovská

Obr. 45 il. Květa Pacovská
Jak se hraje na dveře ...

Obr. 46 ilustrace Květa Pacovská
Děvčátko Momo a ukradený čas

Obr. 47 ilustrace Květa Pacovská
Ostrůvek zelená bota

Alois Mikulka

"Výhodou je, že když ilustrujete své texty, je spousta věcí, které v textu nemusíte popisovat. A o to je pak pohádka kratší a stručnější. Důležité vždy je, aby byla ilustrace pro děti čitelná. Abstraktní obrázky však dělat nelze, to děti nepřijmou."³⁰

Alois Mikulka, jeden z nejznámějších a nejpopulárnějších ilustrátorů pro děti, neměl zrovna lehké dětství. Narodil se 13. srpna 1933 v malé vesnici u Brna a zanedlouho jeho poklidné dětství narušila válka. Jeho otec byl perzekuován nacisty do Německa a malý Alois musel doma pomáhat matce. Otcovo vězení na něj mělo vliv také v tom, že byl poslán na převýchovu do německé školy. Po válce vystudoval Vyšší školu uměleckého průmyslu a poté vystudoval monumentální malbu v ateliéru Jana Želibského na VŠVU v Bratislavě. Alois Mikulka si ilustracemi dětských knih přivydělával už na studiích a sám tvrdí, že jej právě dětská kniha vytáhla z existenční krize. Mikulka nejen že ilustroval knížky jiných autorů, ale velká část jeho tvorby obsahují autorské knihy. Tvorba pro něj vždy byla nejmilejším trávením volného času.

Roku 1968 Mikulka vydal *Kouzelná dvířka*, jež byla jedním z mnoha jeho autorských počinů. Tato knížka je specifická také tím, že ji vytvořil svépomocí, a to bez jakékoli techniky knihtisku. V sedmdesátých letech Mikulka vytvořil ještě několik autorských knih. Další z nich byla kniha *O Pidižlovi velikém* (1971, viz obr. 48), ve které vypráví rozverný příběh kouzelníka a jeho kumpánů. Ilustrace, kterými své ručně psané texty, jež mají charakter dětského písma, doplnil černobílými ilustracemi připomínající karikaturní kresbu. Jednoduché linky doplňuje plochami rozmanitého šrafování. V knize pracuje také s typografií, tvoří plakáty a nápisy několika typů písma - psací písmo střídá např. s tiskacím. Jeho rozvržení prostoru rovněž odpovídá dětské typografii, na okrajích stránek je několik poznámek, jež jsou napsány v jiném směru než zbytek textu apod. V

³⁰ STULÍROVÁ, Markéta. Krédo ilustrátora Mikulky: Chci lidi bavit, ne rozčilovat. In: Brněnský deník.cz [online] 2. 9. 2013 [cit. 7. 7. 2016] Dostupné z: Článek: http://www.denik.cz/ostatni_kultura/kredo-ilustratora-mikulky-chci-lidi-bavit-ne-rozcilovat-20130902-vd34.html

těchto ilustracích převažují postavičky s usměvavými obličejí. Už jen touto specifickou grafickou úpravou a veselým laděním je kniha bezpochyby blízká dětem.

Usměvavé postavičky se objevují v další Mikulkově autorské knize z roku 1974 *Dvanáct usmívajících se ježibab* (viz obr. 49), ve které vytváří několik postaviček, jež vypráví své příběhy nebo vlastnoručně píše poezii.

Nesmíme však opomenout knížky, jež ilustroval jiným autorům. Překrásné obrazové doprovody vytvořil Mikulka k nonsensové poezii Jana Vodňanského, *Šlo povidlo na vandr* (1975, viz obr. 50), které doplňuje stejně veselými postavičkami a zvířátky pestrých barev. Zde se neusmívají pouze postavy, ale ožívají také hvězdy a neživé předměty, jež mají široký úsměv od ucha k uchu a veselé oči. Mikulka si v této knížce pohrává také s mísením postav a zvířat - zvířata mají např. lidskou tvář, což je efekt, kterým svou veselou ilustraci hravě posouvá do oblasti nonsensu.

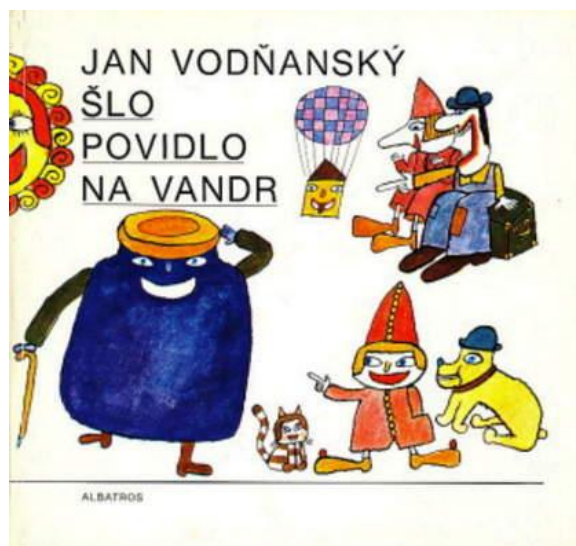
Alois Mikulka je stále oceňovaným autorem. Prvních ocenění se dočkal až v devadesátých letech, kdy obdržel Zlatou stuhu za knihu *O jelenovi s kulometem a jiné tramské zkazky* (1996), dva roky na to byl oceněn rovněž Zlatou stuhou za knihu *Svět v obrazech*. Zlatou stuhu Mikulka obdržel ještě v letech 2004 a 2006. V roce 2014 dostal cenu za Významný přínos v oblasti literatury pro děti a mládež (Albatros) a Cenu Jihomoravského kraje za přínos v oblasti kultury.

Obr. 48 O Pidižlovi velkém, ilustrace Alois Mikulka

Obr. 49: Dvanáct usmívajících se ježibab,
il. Alois Mikulka

Obr. 50: Šlo povídlo na vandr, il. Alois Mikulka

Adolf Born

„Život je groteska. Tak to cítím, asi proto jsem také nikdy nemohl ilustrovat romantickou poezii. Zapadající slunce a opuštěná srdce, to je mi na hony vzdálené. Miluju bajkaře: Krylova, La Fontaina, Ezopa. Mám rád, jak míchají říši zvířat a lidí. Věděli, že mocní nikdy neřeknou: Vy myslíte, že ten kozel, to jsem jako já?“³¹

Je to teprve nedávno, co zemřel jeden z našich nejznámějších a nejkvalitnějších ilustrátorů Adolf Born, jež je tvůrcem notoricky známých postaviček, jako jsou *Mach a Šebestová* nebo *Žofka*. Adolf Born se narodil 12. 6. 1930 a zpočátku studoval výtvarnou výchovu na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy a později přešel na studia karikatury a ilustrací do ateliéru Antonína Pelce na Akademii výtvarných umění. Po studiích se Adolf Born uchýlil právě ke karikatuře, jež mu v začátcích zajišťovala stálý příjem. Byl výtvarníkem mnoha povolání. Kromě toho, že se věnoval ilustraci a karikatuře, působil také jako režisér, scénárista a spisovatel. Během svého úctyhodného života Born ilustroval několik stovek knížek a několika dalším navrhl přebaly.

Bornova tvorba sedmdesátých let, na níž se převážně zaměřuji, byla orientována spíše na oblast animovaného filmu, konkrétně tedy na film *Příliš mnoho něhy*, na kterém spolupracoval se svým blízkým přítelem, Milošem Macourkem. *Příliš mnoho něhy aneb Bornografie* (viz obr. 51 a 52) svým tématem násilí a nesvobody mezi mužem a ženou patrně reaguje na kontext doby. Do této doby byla považována za nejčernější sérii, kterou kdy kdo vytvořil, nicméně se stala jedním z nejvýznamnějších Bornových děl. Born v sedmdesátých letech pracoval také pro Divadlo malých forem, pro které ilustroval kalendář. Pro měsíc únor Born nakreslil obraz s uschlými stromy a pavouky, což bylo vzhledem k vítěznému Únoru považováno za neuctivé a Bornovi bylo následně zakázáno

³¹ DVOŘÁČEK, Marek; HNÁTEK, Václav. Zemřel výtvarník Adolf Born, kreslil Macha a Šebestovou. In: iDnes.cz [online] 22. 5. 2016 [cit. 6. 7. 2016] Dostupné z: http://kultura.zpravy.idnes.cz/zemrel-adolf-born-0zm-/vytvarne-umeni.aspx?c=A160522_111017_vytvarne-umeni_aha

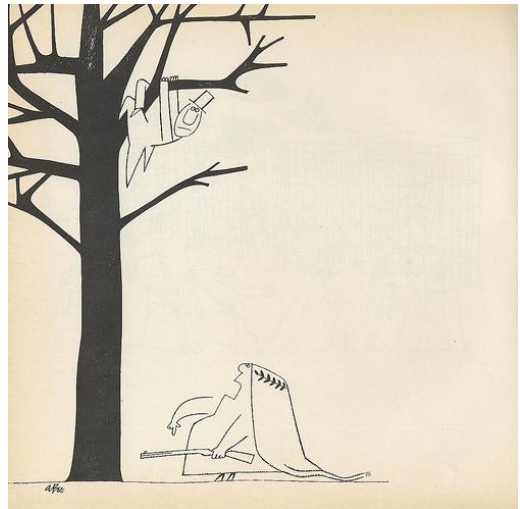
ilustrovat pro časopisy. Na oblast ilustrace se tento zákaz naštěstí nevztahoval, a tak v těchto letech začal ilustrovat *Trampoty pana Tenkráta* Jaroslava Haška, *Jak jel Vítek do Prahy* Bohumila Říhy nebo *Boříkovy lapálie* Vojtěcha Steklače. V druhé polovině sedmdesátých let začal Born vytvářet ve spolupráci s Milošem Macourkem ilustrace k *Machovi a Šebestov* (viz obr. 53). Kreslený seriál měl v Československu nebývalý úspěch a po vydání druhého dílu *Mach a Šebestová, k tabuli!* Adolf Born obdržel Cenu Jiřího Trnky. Postavy Macha a Šebestové jsou bohužel jedinými Bornovými počiny, kterými se v rámci mého tématu budu zabývat. Z jeho uchýlení se k ilustraci a animaci dětských příběhů a příběhů je zřejmé, že pro něj tato tvorba po excesu s únorem byla opravdu jediným východiskem.

Mach a Šebestová je známá večerníčková dvojice, kterou si zamilovaly děti i dospělí všech generací. Postavy inteligentních školáků, jež prožívají řadu neobyčejných situací díky kouzelnému utrženému sluchátku, popsal Miloš Macourek s autentickým humorným nádechem. Dobrodružné příběhy doprovodil svým charakteristickým stylem ilustrací Adolf Born, jež ilustruje přirozeně na vlně Macourkovského humoru, a to snad proto, že byli dlouholetými přáteli a patrně tento druh humoru sdíleli. Bornovy ilustrace nejsou obohaceny jen postavami, ale s lehkostí přivádí čtenáře a diváky do světa pohádkové fantazie, jež se mísí se světem skutečnosti. Propojení skutečnosti a fikce je pro děti tématem, jež je neomrzí. Vychází z autentických dětských představ o kouzelných předmětech a pestrou barevností podtrhuje humornou nadsázku příběhu této dvojice. Jeho ilustrace jsou svébytnou příběhovou složkou, jež dětskému čtenáři zvyšuje požitek z četby.

Karikatury Borna byly několikrát oceněny, jmenovat však budu jen některá ocenění: Born obdržel 1. cenu na Mezinárodním festivalu karikatury v Itálii v roce 1970, dále mu v roce 1974 byla udělena cena Karikaturista roku na Mezinárodní výstavě Člověk a jeho svět v Montrealu, o rok později obdržel cenu Svazu tureckých karikaturistů v Istanbulu a dostal také Grand Prix na The 14th International Saloon of Cartoons in Montreal (1977).

Obr. 51 *Bornografie 1*, il. A. Born

Obr. 52 *Bornografie 2*, il. A. Born

Obr. 53. *Mach a Šebestová*, il. Adolf Born

"Text inspiruje umělce k tomu, aby do ilustrace spolu se vztahy literární předlohy promítl i osobní zážitky."³²

Eva Bednářová 8. 5. 1937 v Praze a zemřela 6. 12. 1986 tamtéž. Mezi poklady české ilustrace pro děti se zapsala svou křehkou poetičností, jež vychází z imaginativního proudu 60. let. V její ilustrační tvorbě se promítá zájem o východní kulturu (*Tři zlaté Buddhovy vlasy a jiné čínské pohádky* Milady Šťovíčkové) a autentický obraz dětské hrdinky, jež jsou typické svou patetičností. Bednářová vystudovala VŠUP v Praze u Antonína Strnadla a již po studiích ilustruje mnoho knížek pro děti.

V roce 1967 Bednářová ilustruje knížky plné patosu a něžnosti - *Předtucha* Marie Pujmanové, *Verše milostné* Petra Bezruče (jež do dětské knihy sice neřadíme, ale uvádím je z důvodu tematické podobnosti) a *Říkali mi Leni* Zdeňky Bezděkové (viz obr. 54). Zastavím se u knížky, *Říkali mi Leni*, jež mne výtvarnými doprovody a poutavým textem zaujala už kdysi, kdy jsem ji se zájmem četla. Tato knížka si získala popularitu nejen u nás, ale i v USA, Japonsku, Německu a Velké Británii. Tento kultovní dojemný a smutný příběh doplnila Bednářová atmosférou podobně laděnými ilustracemi technikou suché jehly. Pracuje se střídáním stupňů šedi, ve které jsou zahaleny drobné postavy. Tyto suché jehly mi připomněly tvorbu Vladimíra Komárka, jehož odkaz je nepřehlédnutelný, nicméně se nedá pochybovat o tom, že tento smutně laděný příběh dokonale doplňují. Z tisků cítíme právě zmíněnou poetičnost a smysl pro detaily. V některých ilustracích k této knize Bednářová pracuje také s typografií, jež jako by byla psána rukou jedenáctileté dívky.

V roce 1970 Bednářová ilustruje pohádku Oty Šafránka *Hrášek a Bernardýn*. Ilustracemi této knížky respektuje mladšího čtenáře a pracuje s poetickou barevností, a to i v pozadích, která nám stejně jako u *Květy Pacovské* mohou připomínat surrealistická díla. Pohádkové postavy kreslí jednoduchou linkou, jež z pozadí vystupuje a neživé věci

³² HOLEŠOVSKÝ, 1989

antropomorfizuje roztomilými tvářemi. Z těchto obrazů je patrná symbolika a fantazijní prvky, jež nevycházejí pouze z textu, ale odráží se v nich také kouzlo osobnosti Bednářové, jež má dar bohaté představivosti světa pohádek. Její ilustrace text ani nepotřebují, jako by vyprávění tvořily samy. Obrazy lze pozorovat delší čas a nacházet v nich křehké symboly. Berková vytvářela svébytná díla, jimiž hranici dětské ilustrace posouvá na vyšší úroveň.

Podobné prvky i barevnost můžeme spatřit v pohádce *Tulipán a princezna z Bordeaux* Jana Vladislava z téhož roku. V roce 1971 Bednářová pracuje na výtvarném doprovodu *Pohádek* Olgy Scheinpflugové. Stále zde vidíme odkaz výtvarného stylu *Hrášku a bernardýna*, nicméně tyto pohádky obohacuje ještě větší mírou zasněnosti. Důkazem jsou tmavá pozadí, na kterých plují postavy víl a opět symboly, které záměrně nerespektují zemskou přitažlivost. Bednářová tak dosáhla vzdušnosti, která vychází z její pohádkové fantazie.

Tři zlaté Buddhovy vlasy a jiné čínské pohádky (1972) svým obsahem klasické pohádkové prvky neopouští, ba naopak. Nadpřirozené postavy čarodějnic a lesních víl jsou většinou dětem známé, nicméně pohádka se odehrává v daleké Číně, kde vystupuje také postava Dračího krále a Buddha, jež pohádky naplňuje východní moudrostí. Tyto pohádky Bednářová doplňuje pastelovými barvami a typicky čínskými postavami v jejich autentickém prostředí.

Další pohádkou pro malé děti, k nimž Berková vytvořila poutavé výtvarné doprovody, je *Knoflíková pohádka* Olgy Hejné (1974, viz obr. 55). "Dětsky velmi přitažlivá pohádka o chlapci, který hledá knoflíky, jež mu chyběly, když recitoval básničku pro pana hejtmana. Příběh děti zavádí do podivuhodné pohádkové říše, kde je hlavní hrdinou zmíněný kluk, který se přemění ve skřítko. Zároveň s ním v pohádce vystupuje mnoho personifikovaných zvířat a rostlin."³³ Pozoruhodnost pohádkové říše Bednářová svými malbami vyjadřuje dokonale. Pracuje opět s vyjádřením prostoru s mnoha obrázky, na kterých najdeme hlavní motiv knížky - knoflíky v různých podobách. Ani samotný knoflík, kterému Berková věnovala jednu samostatnou ilustraci, v jejím podání nepůsobí obyčejně. Jeho pestrá červená barva vyniká na tmavším pozadí a knoflík není jen

³³ Knoflíková pohádka. Velmi povedená kniha pro děti Olgy Hejné a Evy Bednářové. [online] 30. 5. 2015 [cit. 10. 7. 2016] Dostupné z: <http://www.citarny.cz/index.php/nove-knihy/knihy-pro-deti/pohadky-deti/1116-hejna-knoflikova-pohadka-bednarova>

knoflíkem, nýbrž antropomorfizovaným předmětem obklopeným mnoha poetickými symboly.

Pohádku *Chlapec a bílá mušle* Bednářová ilustruje o rok později. Její snivé ilustrace nezaplňují stránky až do okrajů, jak tomu bylo dříve. Ilustracím nyní dodává na čistotě a vytváří snivé prostory plné symbolů a motivů přírody.

V knížce *Žlutásek Apolenka a 33 pohádek* Olgy Hajné (viz obr. 56) spatříme geometrickou stylizaci postav, rovněž antropomorfizované, zasněné přírodní motivy, kapradí, jež má lidskou hlavu a jednobarevná pozadí stroze zdobená symbolickými ornamenty. Bednářová zde své ilustrace zjednodušuje.

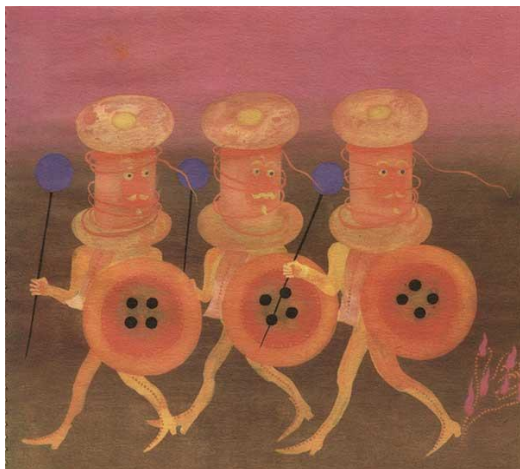
V knížce *Brokátový obraz* Milady a Dany Štovičkových z roku 1978 (viz obr. 57) se Bednářová opět vrací na východ, do kraje, jež ji vždy přitahoval. V ilustracích se ze všech uvedených nejvíce objevuje tradice surreálna. Bednářová maluje postavy a portréty obyvatel Číny, jež žijí v sepětí s citlivou přírodou. Něžným způsobem je do těchto ilustrací zakomponován přírodní motiv a ornamentální zdobnost. Také barevnost se místy odlišuje. Na většině ilustrací převažuje červený odstín, vycházející z tradic čínské kultury a umění.

Rozsáhlou ilustrační tvorbu Evy Bednářové završíme knížkou *Dávno* bulharské spisovatelky Dory Gabeové (viz obr. 58), která čerpá ze svého dětství na bulharské vesnici. Tyto ilustrace shrnují veškeré dosavadní prvky tvorby Bednářové. Její malba je stále surrealistická a symbolická, ale používá světlejší barvy a symboly, jež maluje, jsou realističtější a výraznější, než kdy před tím. Poprvé v ilustraci Bednářové spatříme závan koláže. Některé symboly a předměty obrázků skládá dohromady jako by byly nalepeny. Snivé chaloupky kombinuje s realistickými symboly lidské tváře.

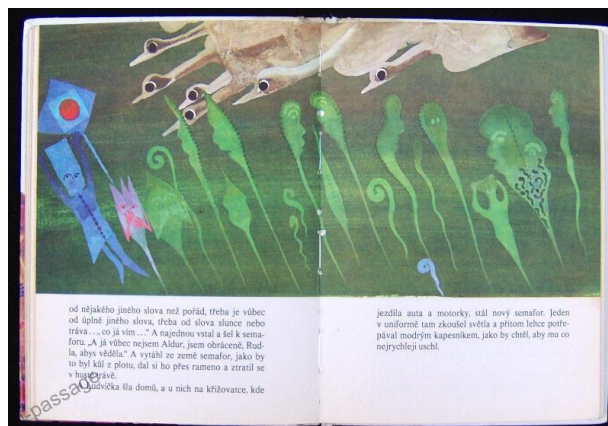
Bednářová byla ilustrátorkou něžných bytostí, za něž byla mnohokrát oceněna. Roku 1969 získala cenu na II. mezinárodním Bienále ilustrací v Bratislavě, 1978 obdržela čestné uznání za Nejkrásnější knihu roku a v roce 1977 získala stříbrnou medaili IBBY v Lipsku.

Obr. 54 Říkali mi Leni, il. E. Bednářová

Obr. 55 *Knoflíková pohádka*,
ilustrace Eva Bednářová

Obr. 56 *Žluťásek*, ilustrace E. Bednářová

Obr. 57 *Brokátový obraz*
ilustrace Eva Bednářová

Obr. 58 *Dávno bulharské*
ilustrace Eva Bednářová

"Když umělec tvoří, vychází to z něj, a to, co z toho potom vznikne, je tajemstvím."³⁴

Daisy Mrázková je nejen výtvarnicí a ilustrátorkou dětských knížek, ale také spisovatelkou, jež vydala několik autorských knížek plných fantastických obrázků, jež nad textem převažují. Při tvorbě svých knížek často začínala ilustracemi, ke kterým následně doplnila text, což dokazuje její příslušnost k bilderbuchu. Mrázková studovala v ateliéru UMPRUM u prof. Strnadla, ale pouze rok, protože budovu školy za války obsadili Němci.

Její prvotinou je knížka *Neplač, muchomůrko* z roku 1965 (viz obr. 59), ze které cítíme láskyplný vztah k lidem, k přírodě a věcem. Mrázková je ve své tvorbě přirozená, knížkami se snaží dětem vyprávět, učí je vidět, vnímat a chápat. Výtvarnými doprovody Mrázková vytváří samostatná výtvarná díla, jež jsou pro oko dítěte poutavé. Její ilustrace jsou nadčasové, používá moderní barevnost a s lehkostí vytváří prostory snivých luk a lesů.

V roce 1972 Daisy Mrázková vydává knížku, *Byla jedna moucha*, jež dětem prostřednictvím příběhu holčičky a její kamarádky mouchy předává ponaučení a moudrost. Pozadí ilustrací jsou patrně tvořeny tisky a kombinovanou technikou, na níž Mrázková maluje postavy a předměty výrazných barev. Ilustrace tak působí jako moderní abstraktní díla, jejichž tvorbě se později věnovala a stále věnuje.

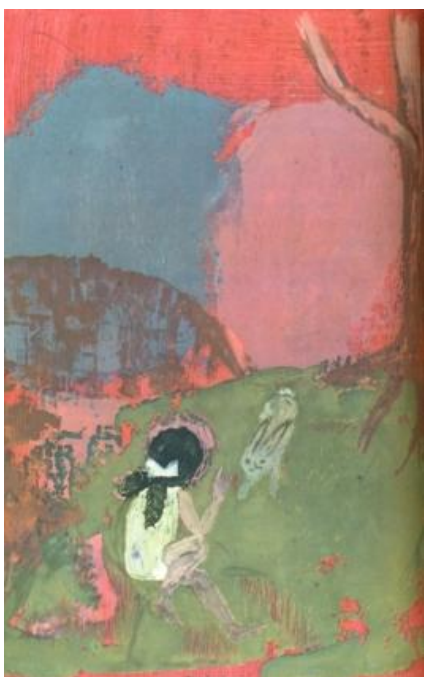
Další její autorská kniha *Haló, Jácíčku* (1973, viz obr. 60) vypráví o veverce a zajíčkovi, kteří spolu na loukách a v lese zažívají situace, se kterými se běžně setkáváme, ale nevěnujeme jim pozornost. Mrázková opět vytváří snový podklad krajiny, do které zasazuje figury těchto dvou zvířátek.

³⁴ Výtvarnické konfese: Daisy Mrázková. Režie: Petr Skala. TV, ČT2. 19. 11. 2011. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10267558128-vytvarnicke-konfese/211563231150003-daisy-mrazkova/>

V dalším roce Mrázková vydává *Neposlušnou Barborku*. Příběh, který je o dívce, jež zamíchá barvami vod, květin, skal, ptáků a ovoce a vytvoří tak svět, ve kterém zákonitosti přírodních barev neplatí.

Tentýž rok Mrázková vydává knížku *Můj medvěd Flóra* (viz obr. 61). Tohoto medvídky ji kdysi přinesl její syn, který jej našel na ulici, a od té doby je ukrytý v šuplíku. Pro Mrázkovou byla tato plyšová postavička takovou inspirací, že vytvořila bilderbuch jaksepatří s příběhem ztraceného a znovu nalezeného medvídky. Tato kniha byla úspěšná nejen u nás, ale vydává se také v zahraničí. Pro chlapečka, který medvídky nalezne, je medvídek jako živý, přesně tak, jak ho vnímáme z ilustrací, ve kterých po dlouhé době Mrázková nepracuje s krajinou, ale středem pozornosti je pouze medvídek.

Dalším autorským počinem Mrázkové je *Nádherné Úterý* (1977), v němž se k ilustraci krajin sice vrací, ale v jiné podobě, než v předchozích knížkách. Ilustrace krajin jsou více zaměřeny na detaily a postavy, v barevných plochách převažují odstíny růžové a fialové, kontury jsou obtaženy perem, a tak vystupují z prostoru blíž ke čtenáři. Toto pojetí i přes lidový nádech ilustrací působí nesmírně moderně.

Obr. 59 il. Daisy Mrázková

Obr. 60 il. Daisy Mrázková

Obr. 61 il. Daisy Mrázková

"Dílo Jany Sigmundové je prostoupeno líbeznou, něžnou a citově vroucnou ženskostí, upřímností autorčiny subjektivní výtvarné výpovědi a perfektní technickou dokonalostí."³⁵

PhDr. Jana Trnková

Jana Sigmundová byla neuvěřitelně plodnou ilustrátorkou. Jen během mnou zkoumaných sedmdesátých let vytvořila výtvarné doprovody ke třinácti dětským knížkám - *Vaňásek a Jevíčko, dobyvatelé kosmu* Petra Hořejše (1970), *Princ v Zeleném království* Josefa Hanzlíka (1971), *Hodina nachové růže* Marie Krugerové (1972), *Jak si mořský koník, mořská jehla a hvězdice udělali malé milé moře* Olgy Hejné (1973), *Knížka pro Lucinku* Mileny Lukešové (1973), *Matějská pouť* Ivana Toufara (1973), *Výlet s Hanou* (1974) Heleny Hodačové, *Svět modrýma očima* Agniji Bartové (1975), *Samá voda* Václava Fischera (1977), *Zimní knížka pro Lucinku* Mileny Lukešové (1978) a *Voňavá jablíčka* Vladimíry Frýbové (1979).

Sigmundová se narodila 12. 2. 1940 v Praze a zemřela roku 2011. Období 70. let patří v její tvorbě k těm nejrozsáhlejším. Z výčtu těchto mnoha knížek vyberu pouze několik, které vystihují rysy její tvorby nejlépe.

Ilustrací ke knížce *Princ v Zeleném království* (viz obr. 62) o princovi z malého království, který došel až do království zeleného chrliče, se Sigmundová ujala s grácií. Bohatě stylizuje pohádkovou krajinu, atropomorfizuje neživé předměty a promlouvá skrze obraz svými detaily, mezi nimiž čtenář nalezá stále nové.

Knížku *Jak si mořský koník, mořská jehla a hvězdice udělali malé milé moře* (viz obr. 63) Sigmundová ilustruje velmi osobitým stylem. Její mořská fauna i flóra připomíná svou reálností kulisy, které si plavou na pozadí souměrně oddělených vlnek, jež jsou jako vystřižené z papíru.

³⁵ ZÁBRODSKÁ, Stanislava. Sigmundová Jana. Čítárny [online] 17. 5. 2008 [cit. 9. 7. 2016] Dostupné z: <http://www.citarny.cz/index.php/ilustratori-cesko/797-sigmundova-jana>

Nádherné ilustrace můžeme spatřit rovněž v pohádce *Svět s modrýma očima* (viz obr. 64), kde Sigmundová užívá milé něžnosti, pracuje s jednobarevným pozadím a vždy s nějakou dominantou pohádkového světa přírody, které domalovává oči a úsměv.

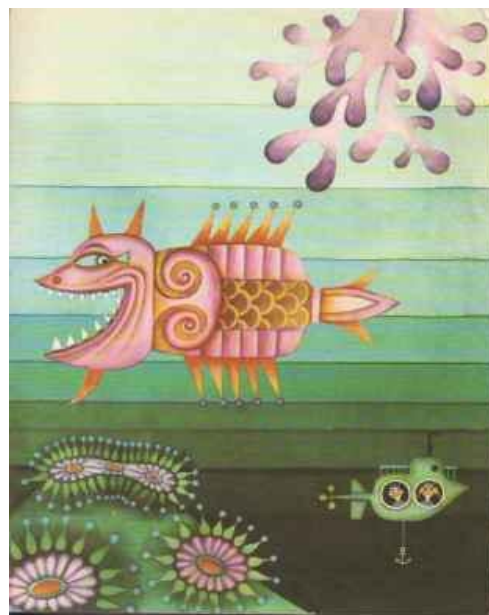
Po prvním úspěšném díle *Knížky pro Lucinku* na konci sedmdesátých let Sigmundová ilustruje také *Zimní knížku pro Lucinku* (viz obr. 65), jež je plná usměvavých dětí s velkýma očima, které si užívají zimních radovánek. Sigmundová zachycuje jak postavy v pohybu, tak romantiku zasněžené vesnice, její kresby jsou velmi dynamické a pastelově barevné, což vypovídá o její nadčasovosti i něžnosti.

Poslední knížka, nad níž se pozastavíme, jsou *Voňavá jablíčka* (viz obr. 66), ve kterých Sigmundová velmi zajímavě pracuje s prostorem. Už z přebalu je patrné, že ilustrace budou popírat zákonitosti světa. Prostor otevírá další prostor, stejně jako dětská fantazie nemá hranice a každý, kdo má nějakou představu, si přirozeně otevírá dveře do možností představ dalších. Tyto ilustrace patrně vychází z přirozenosti dětského myšlení, jsou veselé, nápadité a milé jako samy děti.

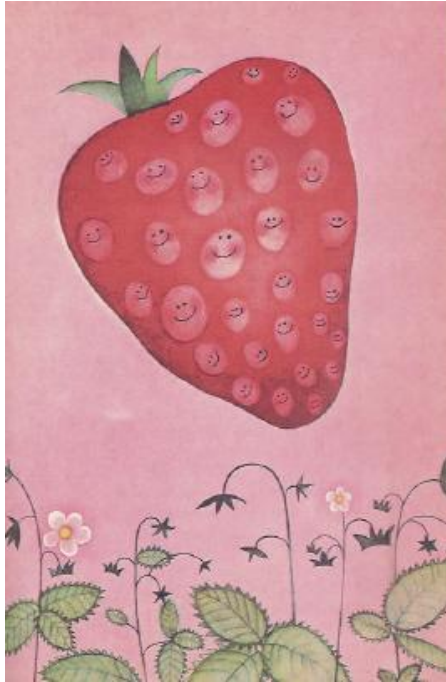

Obr. 62 *Princ v Zeleném království*

Il. Jana Sigmundová

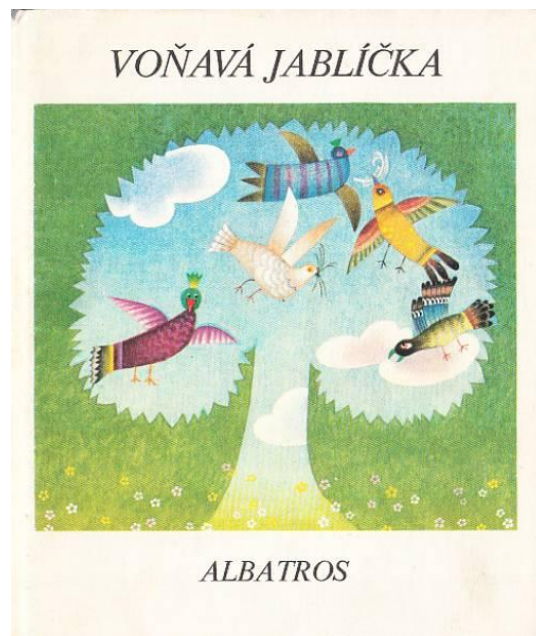
Obr. 63 il. Jana Sigmundová

Obr. 64 *Svět s modrýma očima*
il. Jana Sigmundová

Obr. 65 ilustrace Jana Sigmundová
Zimní knížka pro Lucinku

Obr. 66 ilustrace Jana Sigmundová

Jiří Šalamoun

"Ilustrátor knihy nekopíruje autora, ale hledá vlastní klíč ke dveřím do stejné komnaty."

Jiří Šalamoun

Jiří Šalamoun se narodil 17. 4. 1935 v Praze a vystudoval AVU v Praze a Vysokou školu grafiky a knižního umění v Lipsku. Za ilustrační tvorbu obdržel několik cen: od nakladatelství Mladá fronta (1966), od nakladatelství Albatros (1982 - Maxipes Fík), obdržel stříbrnou medaili na VII. Bienále užité grafiky v Brně, stříbrnou medaili na IBA v Lipsku roku 1977, cenu The One Show v New Yorku (1974), v Trentu (1976), na bienále v Bratislavě (1979), v Barceloně (1984). Roku 1979 byly jeho ilustrace k *Čechovovým povídkám* oceněny Nejkrásnější knížkou NDR.

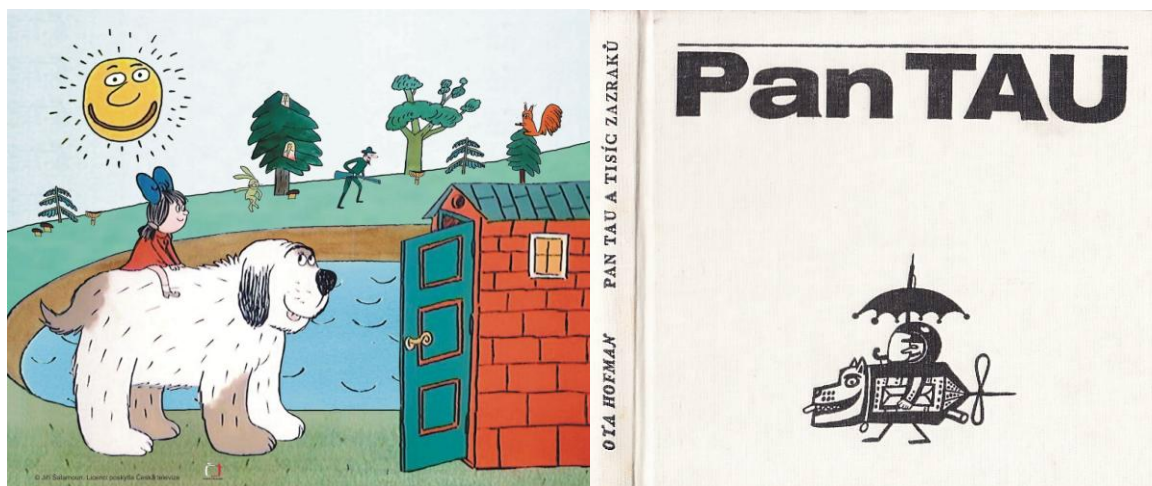
Díky groteskně parodickému ladění Šalamounovy ilustrační tvorby, jež často směřuje až ke karikaturám, je mnohdy nesnadné určit, zda se jedná o ilustraci pro děti či pro dospělé, nicméně jeho rukopis poznáme bez váhání. Šalamounova zlatá léta 60. léty počínaje a 80. léty konče se nesou v duchu serií kreseb *Maxipsa Fíka* (viz obr. 67), jež pro svůj velký úspěch dostal také filmovou podobu, ilustrací k *Únosu princezny Violínky W. Žurkovského* a *Pana Tau* (viz obr. 68) Oty Hofmana, jež byl rovněž zfilmován. Kromě toho, že Šalamoun ilustroval knihy českých autorů, vytvořil ilustrace v 70. letech také ke Kronice Pickwickova klubu Charlese Dickense, ke knize *Hobit aneb cesta tam a zase zpátky* J. R. R. Tolkiena. Do ilustrací těchto rozsáhlých cyklů se promítá Šalamounovo sepětí s filmem.

Groteska je v Šalamounově tvorbě nejvíce patrná v jeho pojetí postav, jež mají groteskní postoje, krácejí přerývaným způsobem, disponují výraznou mimikou a strnulými gesty.

Šalamounova genialita spočívá ve smyslu pro líbivost, ale ne komerční, nýbrž přirozenou. Povahu groteskního Maxipsa Fíka nelze nemilovat. Je reprezentantem spravedlivosti a správných lidských vlastností. Spolu s Adolfem Bornem a jeho *Machem a*

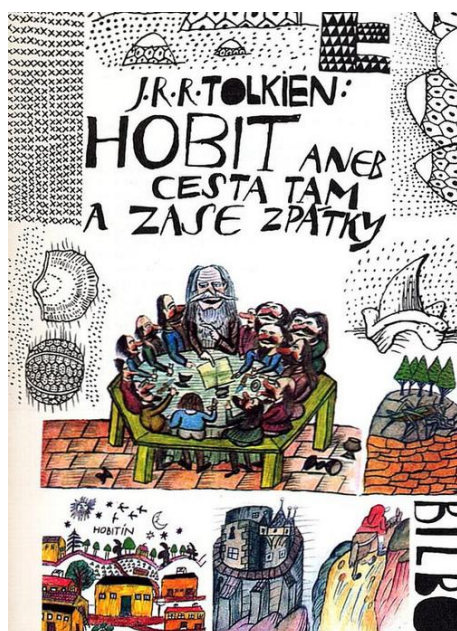
Šebestovou se dostali na vrchol českého kresleného filmu plné humoru, groteskních situací a hravosti.

Šalamounovy ilustrace k *Hobitovi* (viz obr. 69) jsou specifické zejména tím, že jimi zpříjemnil a výrazně vizuálně obohatil pro děti příliš dlouhý a pomalý děj. Vydání s jeho ilustracemi je dětmi to nejvyhledávanější, a to právě proto, že si Šalamoun drží svou groteskní tvář a je schopen tímto hravým způsobem ztvárnit prakticky jakýkoli žánr.

Obr. 67 *Maxipes Fík*, il. Jiří Šalamoun

Obr. 68 *Pan Tau*, il. Jiří Šalamoun

Obr. 69 *Hobit*, il. Jiří Šalamoun

Dagmar Berková již od dětství disponovala výrazným výtvarným talentem, který ji přivedl na studia VŠUP do Prahy, kde studovala v ateliéru Františka Muziky. Již během studií ilustrovala příběh Alenky v říši divů Lewise Carolla a Andersenovy pohádky, jež se dočkaly velmi kladných ohlasů. Ilustrace Berkové byly mnohokrát oceněny za nejkrásnější knihy roku: v roce 1961 dostala cenu za Alenku v kraji divů a za zrcadlem, 1969 byly oceněny její ilustrace ke knize *Velké trápení* Heleny Šmahelové, 1970 obdržela cenu za *Čarovnou rybí kostičku* Charlese Dickense, o dva roky později byla oceněna kniha *Tajemství žlutého balónku* Nicole Leseuerové a na konci 70. let byly oceněny její ilustrace k *Pohádkám H. CH. Andersena*.

V sedmdesátých letech se kromě ilustrování věnovala také tvorbě animovaných, konkrétně loutkových filmů, např. *O Maryšce a vlčím hrádku* a *Čarovná rybí kostička*.

V závěru šedesátých let Berková ilustruje *Velké trápení* Heleny Šmahelové, které příběh dětské hrdinky doplňují citlivou černou linkou, postavami a zvířaty, jež vychází z dějové linie příběhu dětské hrdinky. Poeticky a zasněně působí zejména přebal, na kterém spatříme zastřený portrét hlavní postavy.

Čarovná rybí kostička Charlese Dickense (viz obr. 70) už obsahuje ilustrace rozmanitých barev. Berková i zde vychází z dějové linie textu a maluje postavy na bílé pozadí jako by poletovaly ve vzduchu. Její originalita spočívá v dokonalém zachycení kouzelných předmětů, které jsou tak realistické, že působí jako by byly opravdové. O dokonalosti vystihnout obrazem krásy pohádkového světa vypovídají ilustrace k *Pohádkám H. CH. Andersena*, v nich se Berková zaměřuje na detail. Tyto pohádky ilustruje opět svým obvyklým realistickým způsobem, jímž vystihuje autentičnost a krásu pohádkového světa. Její čisté ilustrace bezpochyby patří ke klenotům dětské knihy.

Obr. 70 *Čarovná rybí kostička*

"Neumím říct, jestli jsem spíš grafikem, spisovatelem nebo filmařem. Je nádherné, že dneska už je všechno jinak, každý může být, čímkoliv chce. Všichni tak nějak čekáme, jak se to vyvine. Já se zkrátka cítím jako tvůrčí, hrozně rád něco dělám"³⁶.

Petr Sís, narozen 11. 5. 1949 v Brně, je malíř, grafik, ilustrátor, spisovatel, autor animovaného filmu, publicista. Napsal už kolem třiceti autorských knih a dalších šedesát ilustroval. O svém díle mluví jako o vizuální poezii, jíž bezpochyby je. Ilustrace Sís doplňuje textem, který je jeho součástí - respektuje zákonitosti tvarů a zákrut, na nichž pluje. Samotné ilustrace svou bohatostí vypráví příběh, *"rozdává sdělení, které text pouze naznačil"*.³⁷

Sís vystudoval pražskou VŠUP a v The Royal College of Art v Londýně. Když Sís ještě žil v Československu, působil jako publicista a muzikant, věnoval se tvorbě plakátů a desek kapel. Svou uměleckou tvorbu po studiích započíná animovými filmy, za film *Hlavy* (1980) byl v Berlíně oceněn cenou Zlatý medvěd. O dva roky později dostal povolení vycestovat z komunistického Československa do USA, kde pracoval na znělce pro olympijské hry, které se setkaly s bojkotem východního bloku, a Sís se nesměl vrátit zpět do vlasti. Nyní žije a pracuje v New Yorku, kde má ateliér, ale žije na periférii města, odkud do svého ateliéru dojíždí.

První Sísovy knížky mají naučný charakter a jsou zakotveny v minulosti Prahy - *Tři zlaté klíče* (1995, viz obr. 71), jež vyšly ve francouzštině název *Tři klíče k magické Praze*; další jeho knížka vypráví o astronomovi, fyzikovi a filozofovi Galileu Galileim (1996) a

³⁶ HENDRYCHOVÁ, Kateřina. Petr Sís: Češi mají jedinečnou tvůrčí kapacitu. Material times[online] 1. 8. 2014 [cit. 9. 7. 2016] Dostupné z: <http://www.materialtimes.com/ptame-se/petr-sis-cesi-maji-jedinecnou-tvurci-kapacitu.html>

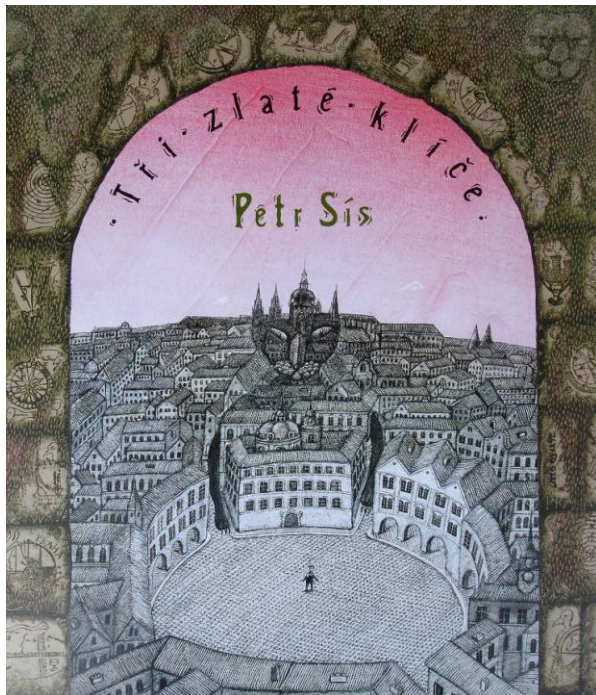
³⁷ Petr Sís. Czechlit [online] [cit. 9. 7. 2016] Dostupné z: <http://www.czechlit.cz/cz/autor/petr-sis-cz/>

příběh ze života známého přírodovědce, myslitele a geologa Charlese Darwina s názvem *Strom života* (2004, viz obr. 72). Všechny jeho knížky vycházejí v němčině, španělštině nebo francozštině. Sám Petr Sís přiznal, že spousta z nich používají také učitelé ve školách.

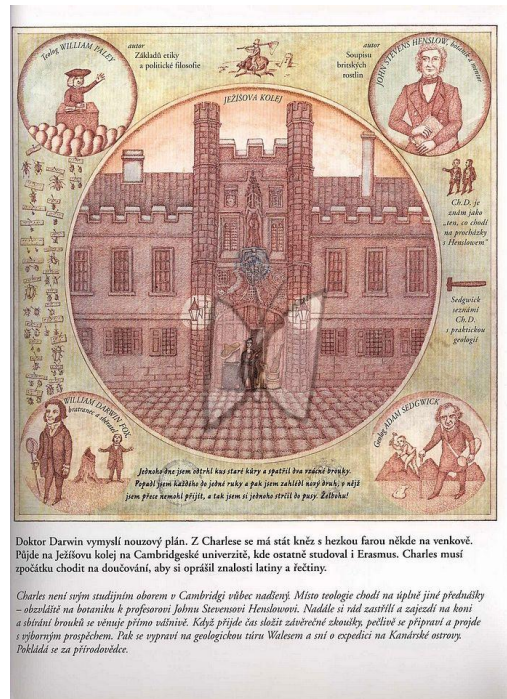
Knížka, kterou Sís považuje za nejcennější, a jež byla oceněna Magnesíí Literou v roce 2006, je *Tibet: tajemství červené krabičky* (viz obr. 73), jež vypráví o jeho otci, který byl několik tisíc kilometrů daleko, a malý Sís od něj dostává červenou krabičku, kde se nachází tajemství, s jehož pomocí se Petr vydává na cestu do Tibetu po stopách svého otce.

Příběh knížky *Zed': jak jsem vyrůstal za železnou oponou* (2006, viz obr. 74) je inspirován Sísovým životem v komunistickém Československu. Kniha je jako většina výše uvedených takovým bilderbuchem, jež obsahuje detailně rozkreslené ilustrace, ve kterých lze nalézt pokračování textu, jež je pouze vodítkem. Příběh, který mapuje poměrně náročné téma vztahu totalitarismu a svobody období let 1949-1989, Sís dětem vysvětluje s lehkostí, jako by stále byl malým klukem. Text čtenáře vybízí ke kladení otázek, k nimž svou fikcí o širších významech zla v podobě totalitních režimů vybízí. Do závěru knížky autor ukládá poselství, jímž poukazuje na důležitost svobodného života, který si musíme chránit: *„Zed', která rozdělovala dlouhá léta Berlín i celou Evropu, je našťástí už jen vzpomínkou. Ale některé vzpomínky je třeba uchovávat jako zprávu o minulosti. Jako varování budoucnosti. Přestože jedna zed' padla, jiné zůstávají a další vznikají po celém světě. V Izraeli, v Koreji nebo na mexické hranici. Zdi symbolické, ideologické i skutečné. Zdi strachu, nesvobody a podezírání. Zdi, bez nichž náš život mohl být svobodnější a šťastnější ...“*

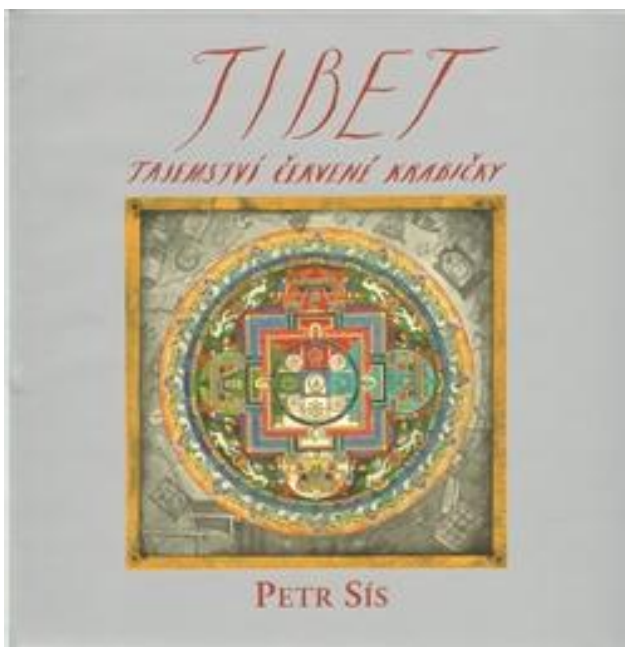
Tato knížka byla několikrát oceněna. Dostala cenu Za nejlépe ilustrovanou knihu roku (New York Times), podle Publishers Weekly se stala Nejlepší knihou pro děti a podle School Library Journal sje Nejlepší knihou roku 2007. Jak *Zed'*, tak *Tibet a Tři klíče* obsahuje autorovy vzpomínky, jsou autobiografické a tematicky je spojuje Sísův návrat do vlasti. Sísova tvorba dětem nabízí nejen bohatě ilustrovanou knihu se zajímavým příběhem, ale s příběhem, jež jim přináší nové informace.

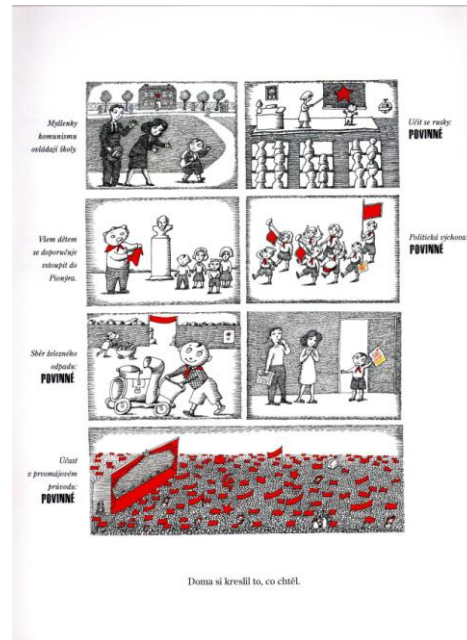
Obr. 71 Tři zlaté klíče, ilustrace Petr Sís

Obr. 72 Strom života, il. Petr Sís

Obr. 73 Tibet, tajemství červené krabičky
Ilustrace Petr Sís

Obr. 74 Ilustrace Petr Sís
Zed': jak jsem vyrůstal
za železnou oponou

5 Tohle jsem já, Sára

Napsat autorskou knihu vždy bylo mým snem. Už odmalička jsem psala krátké povídky, navštěvovala kroužek tvořivého psaní a působila jsem v redakci pro malé spisovatele. Autorská kniha je tedy médium, jež spojuje všechny mně blízké oblasti: četbu, psaní a výtvarnou činnost. Dále jsem během psaní autorské knížky zaznamenala zájem žáků (zejména šestých ročníků), což mne motivovalo ještě více. Všimla jsem si, že pokud učitel tvoří, ať už je to cokoli, má velkou možnost získat si nevědomky pozornost žáků, a to je pocit k nezaplacení. Nyní se má knížka nachází v úvodní fázi a její primární účel je momentálně sloužit v praktické části jako textová opora mých ilustrací, nicméně tímto má knížka nekončí. Po vyhodnocování dotazníků jsem došla k přesvědčení, že by stálo za to knihu dopsat a zkusit ji nabídnout několika nakladatelstvím.

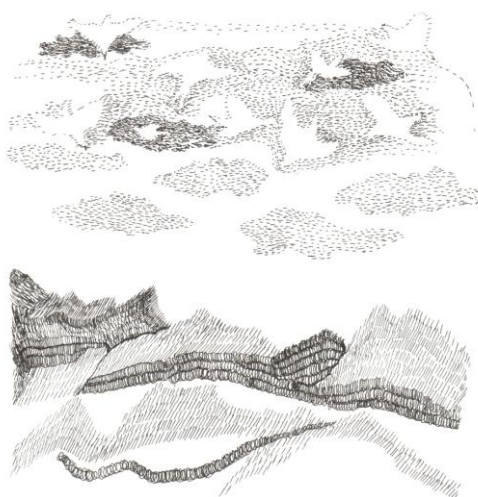
Mé vlastní inspirační zdroje

Jako dítě jsem si se zájmem prohlížela ilustrované knížky a zkoumala poutavé obrázky. Vypravuji si, že mi maminka na základě svých vlastních kreseb vyprávěla příběhy. Bavilo mě pozorovat, když kreslila nebo tvořila výtvarné práce v rámci studia na Ostravské univerzitě, a údajně jsem se na jedné z těchto prací výtvarně vyjádřila. Byla to právě ona, kdo mě přivedl ke kresbě a ilustraci. Další činnost, která mi učarovala, bylo vystřihování oblečků a následné přikládání na postavy. Vzpomínám si, že tehdy existovaly již ilustrované šablony, které stačilo pouze vystřihnout, což mě záhy omrzelo a začala jsem si jak postavy, tak oblečky vytvářet sama.

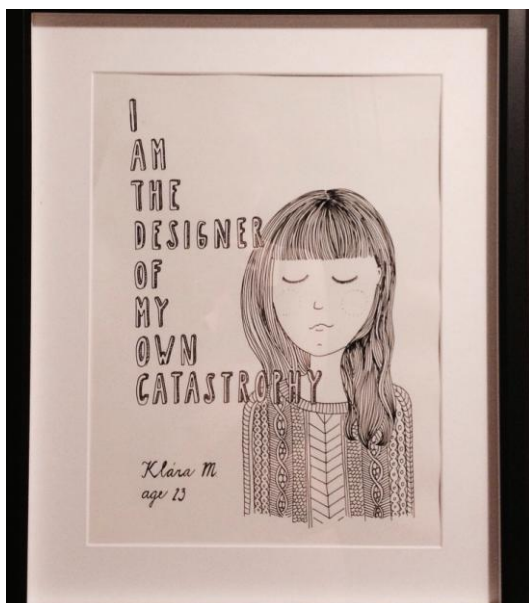
Celé dětství jsme s rodiči a sestrou trávili u prarodičů obklopeni přírodou Beskyd, nebo jsme chodili na pěší túry po Vysokých Tatrách. Tehdy má tvorba začala směřovat k přírodním motivům, k ptákům, řekám, krajinám a stromům. Do těchto krajin jsem postupně přidávala postavy dívek.

Během studia na gymnáziu a na Ostravské univerzitě jsem se od své dětské kresby pod vlivem ateliérové tvorby a rozšíření mých zájmů vzdálila, nicméně Ostravskou univerzitu jsem ukončila tvorbou série ilustrací ke knize Alef Paula Coelho. Od září minulého roku již denně nenavštěvuji Karlovu univerzitu a prostor, který po ní vznikl, jsem opět zaplnila svou naivní kresbou, ve které jsem se našla. Inspirací mi byly texty autorů, jež jsem během studia českého jazyka četla - *Jonatan Livingston Racek* Richarda Bacha (viz

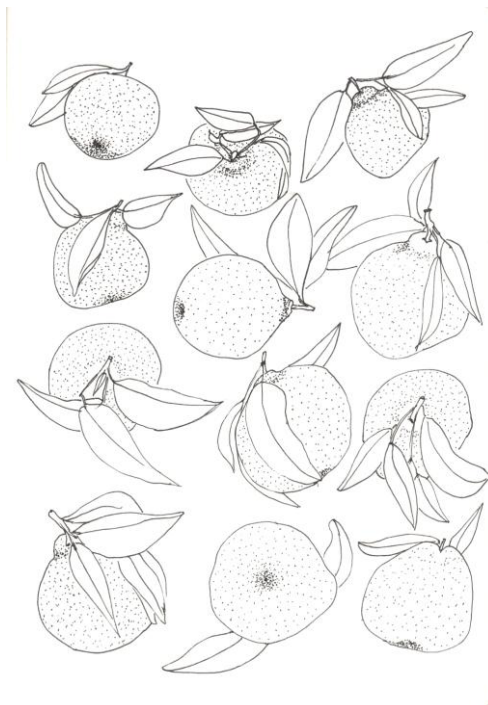
ilustrace 1) nebo *Loučení* Gabriela Garcíe Márqueze (viz ilustrace 2). Pokud jsem někomu darovala knížku, neobešla jsem se bez vlastní ilustrované obálky. Svým přátelům a známým jsem darovala již velký počet vlastnoručně ilustrovaných tašek, triček (viz ilustrace 3) nebo autorských grafik (viz ilustrace 4) zabalených v baličím papíru s vlastními bramborovými potisky. Inspirací k dárkům jsou pro mne mí přátelé a rodina, jejich osobnosti a zájmy. Jedním z největších inspiračních zdrojů jsou pro mne nyní mé cesty do zahraničí (viz ilustrace 5, 6, 7). V minulém roce jsem ji rovněž pořídila bloček, do kterého píšou povídky, které si sama ilustruji (viz ilustrace 8).

Ilustrace 1 – Ke knize *Jonatan Livingston*; Ilustrace 2 – K básni *Loučení*

Ilustrace 3 – Potisk; Ilustrace 4 – Autorská

Ilustrace 5 – Benátské domy 1; Ilustrace 6 – Římské mandarinky

Ilustrace 7 – Benátské domy 2

Průběh práce a její úskalí

K psaní a ilustraci jsem se dostala teprve nedávno, když jsem si pořídila několik bločků. Prvním z nich byla improvizovaná knížka s prázdnými listy, která mi sloužila k poznámkám a ilustracím z cest. Další blok jsem si pořídila už cíleně, a to na své ilustrované povídky, ve kterých vždy figurovaly postavy dívek, což pro mne začalo být typické. Některé ilustrace těchto dívek se dostaly na sociální sítě, prostřednictvím které komunikuji se žáky, a tedy i k samotným žákům, kteří se k nim k mému překvapení vyjádřili nesmírně obdivně (ilustrace 8 a 9). Povídek jsem sice jen pár, ale během tvorby ilustrací k vlastnímu textu jsem se rozhodla, že napíšu text pro děti, kterými jsem už pár let obklopuována, a které mne tak neuvěřitelně inspirují.

Postava dívky školního věku, jež prožívá své starosti a radosti, se pro mne stala tematickou jistotou. Mým cílem bylo popsat dívčího outsidera s citlivou duší a estetickým cítěním, jež se ocitá na hranici dětství a dospělosti. Dívce jsem dal jméno Sára. Není to jméno ani nezvyklé, ani obyčejné, stejně jako pocity, které prožívá, nejsou ojedinělé, ale ani časté. Při psaní příběhu jsem však narazila na jeden velký problém. Nebylo pro mne ani tak těžké vcítit se do duše jedenáctileté dívky, což v praxi vlastně dost často dělám, ale

úskalím pro mne bylo především psát jako ona a zároveň se od její postavy odosobnit. Neubránila jsem se tomu, že jsem v Sářině osobnosti nevycházela jen ze zkušeností a z dětí, které jsem měla možnost potkat, ale také sama ze sebe. Vzhledem k množství práce na celé diplomové práci a množství času, které jsem strávila studiem na státní zkoušku, se mi nepodařilo příběh dopsat do konce. Text, který přikládám k diplomové práci, je pouze úvodní částí příběhu, jenž mám zatím nevyřčený ve své mysli. Celý průběh příběhu se pokusím naznačit v následující podkapitole.

Ilustrace 8 – Děvčátko za stolem

Ilustrace 9 – Zahrádka v hlavě

Obsah mé autorské knihy "Tohle jsem já, Sára"

Sára je jedenáctiletá dívka, která žije se svou maminkou. Nemá sourozence, ani domácího mazlíčka a tiše závidí své kamarádce Bětce, že má sestru, i když si s ní nerozumí. Na svůj věk Sára působí vyspěle, je rozumná, pořádná, má klidnou povahu, vztah k umění a svůj volný čas nejraději tráví čtením knížek. Příběh začíná tím, že spolu s maminkou balí Sářiny hračky a maminka vzpomíná, jak si s nimi Sára hrála, když byla malá. Hračky vzápětí společně nesou dětem do dětského domova. Tímto okamžikem jako by Sára pomyslně dospěla, ale po návratu domů nalezne zatoulanou lišku Mínu, která jí udělala radost, a proto se rozhodne, že si lišku nechá, jako by si své dětství chtěla přece jen ještě na chvíli zachovat. Mámě Sára nic neřekne a liška se stane jejím malým tajemstvím.

Úvod seznamuje čtenáře s hlavní hrdinkou, její snivou povahou a láskou k vyprávění. Sára vypráví o své mamince, o tom, jak jako malá jezdila k babičce na vesnici, o kamarádce Bětce a o tom, jak se Bětka hádá se svou sestrou. Úvod končí tím, že Sára s Bětkou trénují malou scénku do angličtiny, ve které si mají zahrát na cizince, který hledá cestu a místního obyvatele, který cizinci poradí, kudy se má vydat. Sára má vztah k Francii, protože zde před pár lety s maminkou byla, proto se jejich scénka odehrává tam.

Příběh bude pokračovat tím, že matka Sáry během úklidu najde lišku a Sára se začne vyptávat, od koho ji dostala. Máma jí odpoví velmi stroze. Když na ni naléhá, máma jí řekne, že ji dostala od babičky, což není pravda, jak se později na návštěvě u babičky dozvídá. Blíží se doba prázdnin a Sára je u babičky, která jí prozradí, že lišku dostala od svého otce k třetím narozeninám. Tatínek poté odjel na turné s kapelou do ciziny a už se nevrátil. Nyní žije v malé vesnici kousek od Paříže, ale nikdo o něm nic neví. Než se Sára s mámou přestěhovaly do Nuslí, přišlo jim prý pár pohledů a dopisů, ale Sára od něj nikdy žádný nečetla. Sára začne po dopisech pátrat a dojde i na konflikt s matkou. Od této chvíle ji nezajímá nic jiného než poznat svého otce a zjistit, proč od nich tehdy odešel.

Komentář k výsledným ilustracím

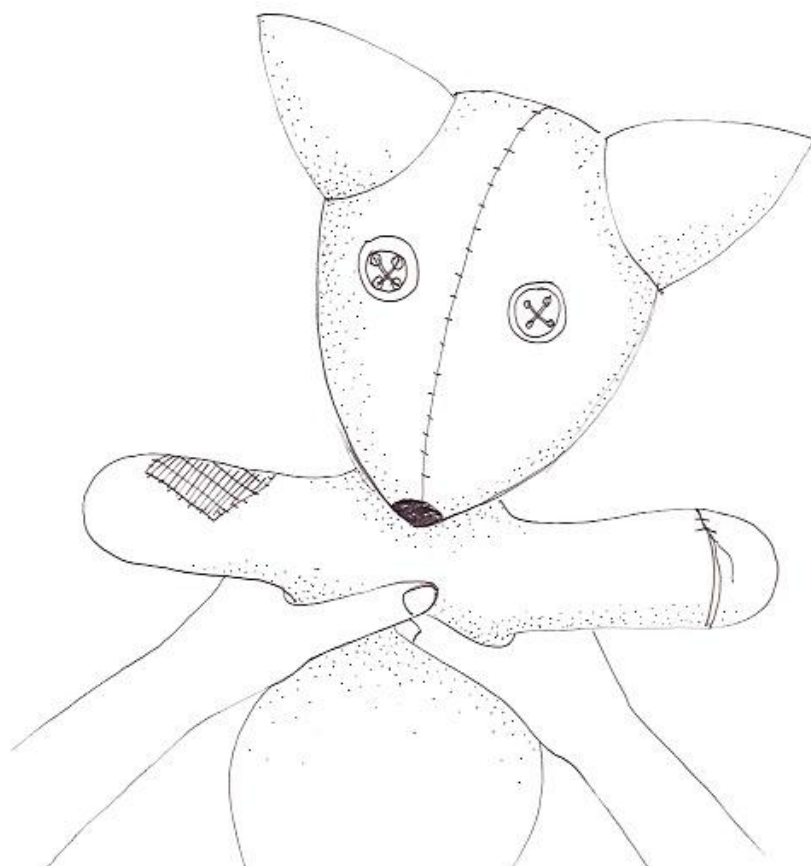
Ilustrace jsem tvořila silně pigmentovaným fixem a jednoduchou linkou, kterou jsem se snažila vyjádřit poetiku a něhu celého příběhu.

První dvě ilustrace mají vystihovat atmosféru pokoje Sáry, který v knize sama popisuje (viz ilustrace 10 a 11). Na počátku knížky Sára s maminkou odnáší Sářiny hračky dětem do dětského domova. Toto je tedy podoba pokoje bez hraček, ve kterém je vše, co Sára potřebuje - knížky, oblíbené křeslo, pár květin, obraz Eiffelovy věže z Paříže, která jí učarovala a doplňky, které zdánlivě dospělácký pokoj zjemňují a podtrhují jeho útulnost. Uspořádání nábytku a jemné tečkované výplně či výplň dřevěné postele mají dotvářet představu o něžné duši a osobnosti malé, nicméně na svůj věk vyspělé dívky.

Ilustrace 10 a 11 - Sářin pokoj

Na ilustraci jsem se pokusila zachytit roztomilost nalezené lišky Míny. Na sobě má záplatu, zašívanou packu a místo očí knoflíky, aby působila trochu pohádkově a tajemně. Vypadá, že je mnohem starší než všechny ostatní Sářiny hračky. Liška je na ilustraci hodně zblízka, aby bylo možné prozkoumat její detaily a povšimnout si jejího milého výrazu, který Sáře připomíná, že její dětství ještě není zcela pryč.

Ilustrace 12 - Mína

Sára má za sebou náročný den a jde si lehnout. Na ilustraci je zachycena shora tak, aby byli vidět "světelní ptáci" poletující na zdi. Sára se jich už tolik nebojí, je přece velká a navíc má lišku Mínu. Ilustrace na tomto obrázku nevystihuje realitu tak, jak ji známe, ale vychází z představ dívky, tudíž světelné šmouhy, jak by řekl leckterý dospělý, jsou opravdu ptáci. Sára má vlasy ledabyle pohozeny na polštáři a v náručí svírá lišku, díky které se jí daří nebát se.

Ilustrace 13 - Světelní ptáci

Ilustrace 14 - Portrét maminky má upozornit na milý, ale trochu ustaraný výraz mladé ženy s mikádem a ofinou. Ilustraci doplňují rukopisem Sáry, která má s maminkou hezký vztah.

Ilustrace 14 - Tohle je máma

Tato ilustrace zachycuje maminku při činnosti, kterou s ní Sára dělá nejradši - při pečení. Snažila jsem se vyjádřit lehkou linkou útulnost kuchyně, místa, kde to většinu času voní, protože Sára s mámou ráda a často peče. Navíc kuchyň je místem, kde se rodina, v tomto případě Sára s maminkou, setká na snídani, oběd, večeři, promluví si, uklízejí, vaří... Je to místnost, ze které nejvíce cítíme atmosféru správného domova, kde se dítě může cítit dobře. V ilustraci je mnoho detailů: hrníčky, konvice na čaj nebo mlýnek, hrnec se vzorem atd.

Ilustrace 15 - Máma v kuchyni

Tento recept není vůbec obyčejný. Všechny ingredience jsou pečlivě rozkresleny a popsány, přiložen je rovněž ručně psaný postup práce, podle kterého by si dítě mělo zvládnout dort upéct bez pomoci. Pozadí receptu není bílé, ale na tečkovaném papíru z receptáře s viditelným okrajem.

Ilustrace 16 - Recept na mrkvový dort

Bětčina maminka moc nepeče, a tak si s oblibou pochutnává na mrkvovém dortu Sářiny maminky. Bětka je trochu svéráznější povahy, ale od pohledu působí jako holčička. I přes svou vyspělost s oblibou nosí dva copánky a oblečení své sestry.

Ilustrace 17 – Bětka se cpe

6 Průběh činností na téma ilustrace ve výuce

Již čtvrtým rokem učím na První jazykové základní škole Horáčkova výtvarnou výchovu na druhém stupni. Tématu ilustrace jsme se s dětmi věnovali již dříve, ale v jiné podobě. Ilustrovali např. svou oblíbenou knihu nebo svou vlastní knihu, ilustrovali také básně a povídky.

K ilustraci, a to zejména k ilustraci dětských knih mám sama úzký vztah, který jsem si vypěstovala už jako dítě, a proto je pro mě velmi zajímavé s tímto tématem pracovat ve výuce a pozorovat, jak si žáci s úkolem poradí.

Úvodní hodinu k ilustraci jsem ve všech třídách pojala formou diskuse na téma ilustrace. Diskusi jsem započala otázkou: *Jak by podle Vás měla vypadat kvalitně ilustrovaná kniha?* Žáci na tuto otázku odpovídali v rámci ročníků různě: mělo by jich tam být hodně (6. třídy), měla by být barevná (7. třídy), plná děje (8. třídy), měla by být autentická a doplňovat text (9. třída). Poté jsme vyhledávali nejrůznější ilustrované knížky, které žáci považují za nejkvalitnější. Objevily se zde knížky nejrozmanitějších povah: *Deník malého poseroutky*, *Alenka v říši divů*, *Pán Prstenů*, *Začarovaná třída*, *Devatero pohádek* a spousta fantasy příběhů plné draků a nadpřirozených postav.

Činností na téma ilustrace jsme věnovali ve všech třídách 8 vyučovacích hodin. Pro některé z nich byla tato soustavná práce zdouhavá, někteří takto strávených 8 hodin naopak ocenili. Konkrétním hodinám a jejich průběhu se věnuji podrobněji níže.

Četba autorské knihy

Po krátkém úvodu hodiny jsem žákům rozdala ukázkou textu své knížky s názvem *Tohle jsem já, Sára*. Jednalo se o úvodní, pouze osmistránkovou pasáž, ze které ale bylo možné pochytit ladění knížky, její záměr a žáci měli možnost seznámit se s hlavní hrdinkou Sárou a jejím okolím. Během četby se žáci 6. tříd dotazovali, jak příběh dopadne, občas se pousmáli nebo se zasmáli nahlas. Čtyřikrát jsem zaznamenala nejasnosti, na základě kterých jsem text přepisovala. V sedmých třídách jsem zaznamenala dotazy k textu pouze třikrát, žáci text přijali taktéž pozitivně. V osmých třídách byly reakce žáků naprosto jiné. Asi polovina žáků měla problém soustředěně číst, střídavě se věnovali čtení a střídavě hovoru se sousedem. Již z těchto reakcí mi bylo jasné, že se zde knížka nejspíš nesetká s

úspěchem. V devátých třídách žáci text ujali jako korektoři, rádci, jež mi mají pomoci text vylepšit, spolupracovníci. U deváťáků mě překvapilo, s jakým zájmem, po zkušenostech s osmáky, knihu četli.

Dotazník 1

Dotazník jsem žákům rozdala hned po přečtení úryvku, aby jejich dojmy byly co nejintenzivnější a nejaktuálnější. Tento dotazník je zaměřen na dojmy z četby mého úryvku. Otázky směřují jak k textu obecně, tak k postavám a hlavní hrdince. Závěr dotazníku zjišťuje motivaci žáků k četbě pokračování příběhu. Žáky jsem před vyplňováním upozornila, že je pro mě důležitá především pravdivost odpovědí, a i negativní poznámky jsou pro mne velmi podstatné. Odpovědi žáků mi byly zpětnou vazbou a získala jsem řadu cenných poznámek přímo od cílové skupiny potenciálních čtenářů. Po vyhodnocení tohoto dotazníku jsem měla možnost v textu provést několik úprav, které vedly k větší srozumitelnosti a "učesanosti" textu a lepší formulaci myšlenek hlavní hrdinky. (Výsledky dotazníku viz kap. 7)

Ilustrace zvolené pasáže z knihy

Po vyplnění dotazníku žáci dostali za úkol vybrat si libovolnou pasáž z přečteného úryvku, kterou se pokusí ilustrovat. Žáci, kteří se svou prací byli rychle hotovi, tvořili další varianty, případně pomáhali těm, kteří byli bezradní. V šestých třídách jsem zaznamenala 5 žáků, kteří si nevěděli rady s tím, kterou pasáž si zvolit, aby pro ně byla přitažlivá, ale zároveň ne moc náročná. Všech pět projevilo obavy, že danou pasáž nebudou umět nakreslit, proto jsem se těmto dětem snažila pomoci, ještě jednou s nimi prošla text a zastavila se u pasáže, kterou by mohli ilustrovat. Ve všech případech jsme společnými silami našli v knize místo, které všem těmto zpočátku bezradným žákům vyhovovalo. Pár žáků sedmých tříd taktéž potřebovali mou pomoc, ale už ne tak intenzivní, ve většině případů je stačilo pouze navést. Většina žáků osmých tříd ilustrace doslova odflákla. S deváťáky jsme se k ilustrování v hodinách bohužel nedostali, jelikož v té době pracovali ve výtvarné výchově na rozsáhlém projektu o Karlu IV.

Ilustrace přebalu knihy

Žáci si nejprve vytvořili improvizovaný přebal ze čtvrtky A3, na který mohli malovat. Domluvili jsme se na tom, že budeme primárně ilustrovat na přední stranu přebalu, ale v případě, kdy by někdo byl rychle hotov, může pokračovat na straně zadní. Běžně žákům v hodinách vyzadávám techniku, ale nyní jsem chtěla nasimulovat pocit omezení, a tedy jsem dětem zadala techniku vodových barev. Tato činnost bavila nejen žáky šestých a sedmých tříd, ale k mému překvapení se setkala s úspěchem také u žáků osmých tříd, což dokazují velmi zdařilé práce ve všech ročnících. Zároveň se technika vodových barev objevila ve argumentaci několika nezdarů žáků. Této činnosti jsme věnovali dvě hodiny po 45 minut.

Návrh předsádky knihy

Na úvod bylo nutné žákům ukázat, co je to předsádka, a jakými způsoby je možné ji ilustrovat. V šestých ročnících jsme se shodli na tom, že nám předsádky připomínají tapety, a tedy se na ní mohou opakovat motivy, které si zvolí. Jediný můj požadavek byl ten, že by předsádka nebo její motivy měly odpovídat stylu a osobnosti hlavní hrdinky. Zdůraznila jsem, že je to část knihy, kterou vedle přebalu uvidí čtenář jako první, a úkolem ilustrátora je motivovat čtenáře, aby měl důvod otočit na další stránku. Žáci se tohoto úkolu ujali velmi zodpovědně. Jen v osmých třídách vznikaly neúplné, neodpovídající práce.

Dotazník 2

Dotazník 2 žáci dostali v poslední hodině, kde měli za úkol ohlédnout se ještě jednou za všemi svými třemi pracemi, všechny své práce si oznámkovat, odůvodnit, proč se jim dařilo nebo nikoliv nebo jestli na daný úkol měli dostatek času. V úvodu dotazníku 2 se žáků dotazuji, které téma je nejvíce zaujalo a zda by měli zájem věnovat se tématu ilustrace v budoucnu více.

Shrnutí aneb "Co vzniklo?"

Vzniklo něco kolem 350 inspirativních, podivuhodných a rozmanitých prací, které jsem se pokusila rozčlenit na základě společných rysů do několika kategorií. Všechny práce i uvedené kategorie jsou naskenovány a přiloženy na CD.

V šestých třídách vzniklo v úkolu 1 - Ilustrace libovolné pasáže 5 kategorií, které jsem vytvořila na základě toho, kterou pasáž si zvolili. Nejvíce žáků (16) si vybralo lišku Mínu, kterou ilustrovali v nejrůznějších podobách, dokonce pár ilustrací reflektuje přímo moment, kdy Sára lišku našla. Hned za liškou si žáci vybírali některou z postav (13), z nichž převažují ilustrace hlavní hrdinky. Kromě Sary se zde objevila také její maminka, Magda, Bětka nebo všechny tři dohromady. Dále žáci ilustrovali moment, kdy si Sára jako malá hraje s hračkami na čaj o páté (10). Zde se objevují plyšáci sedící za stolem s konvičkou a hrníčky. Nejméně žáků ilustrovalo Sářin pokojíček (9) a mrkvový dort (3). Čtyři ilustrace se mi nepodařilo začlenit ani do jedné z kategorií, nicméně na jedné z nich je pytel s hračkami, na druhé mátový čaj s medem a na dvě poslední krásně vystihuje moment, když si Sára lehne a zhasne a po zdech poletují světelní ptáci (odrazy světla z ulice, viz ilustrace 18).

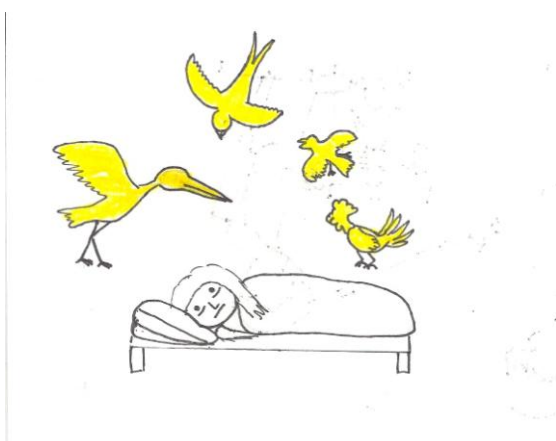
Úkol 2 - Ilustrace předsádky dopadl následovně:

- Motiv lišky Míny (4) - součástí jedné předsádky s liškou je také obálka, ve které je umístěn kreslený návod na origami lišku (ilustrace 19).
- Scenérie města (3)
- Postavy (1)
- Ikony (vlajky, dorty)(1)
- Origami jeřáb (1)
- Nábytek Sářina pokojíku (1; viz ilustrace 20)
- Kombinace všech výše uvedených (1)

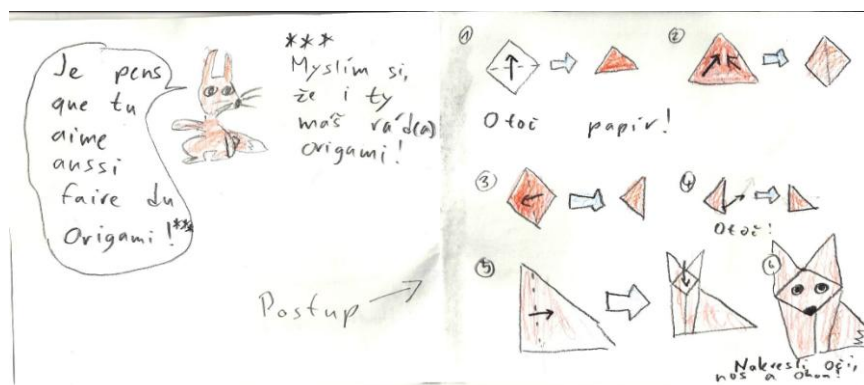
Poměr černobílých prací k barevným provedením je 7:8. Žáci převážně pracovali tužkou, pak pastelkou a pouze dvě práce jsou malovány vodovou barvou.

Úkol 3 - Ilustraci přebalu jsem rozčlenila do 4 kategorií, které jsou seřazeny sestupně od kategorie s největším počtem zástupců:

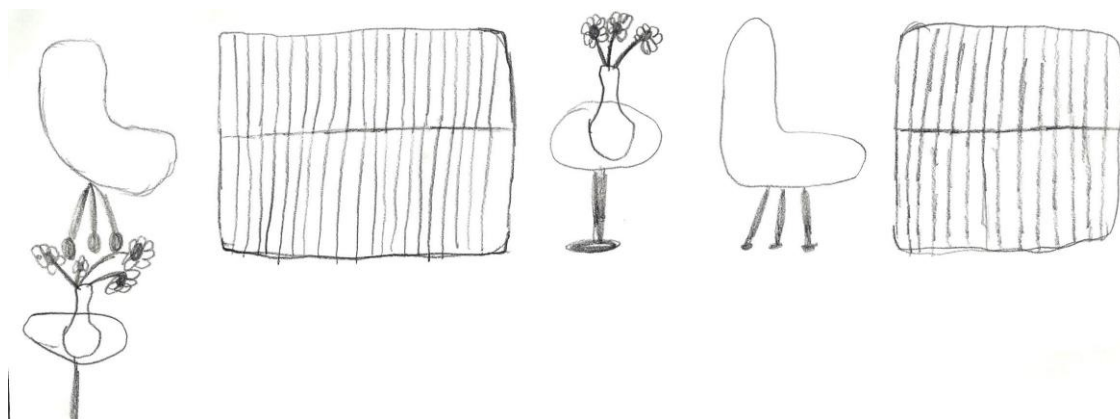
- Autorská ilustrace hlavní hrdinky (7): Dvě z nich mají i zadní stranu, v této kategorii spatříme ilustrace celé postavy hlavní hrdinky (2) nebo její portrét. Dvě ilustrace jsou černobílé, zbytek je barevný.
- Autorská typografie na bílém pozadí (6): Jeden přebal má i zadní stranu. Písmo je ve většině případů barevné, poměrně tradičního provedení až na jednu černobílou výjimku, na které je písmo originálně poskládáno z lišek (viz ilustrace 21).
- Autorská typografie s ilustrací (6): Tři z nich mají zadní stranu, na čtyřech se objevuje liška (viz ilustrace 22), jedna práce je ikonická a jedna je doplněna jednoduchou ilustrací pířka.
- Prostor krajiny a města si vybral jeden žák, který namaloval k přední straně s Eiffelovkou také stranu zadní, kde je tradiční panorama sídliště.

Ilustrace 18 - ... po zdech poletují světelní ptáci

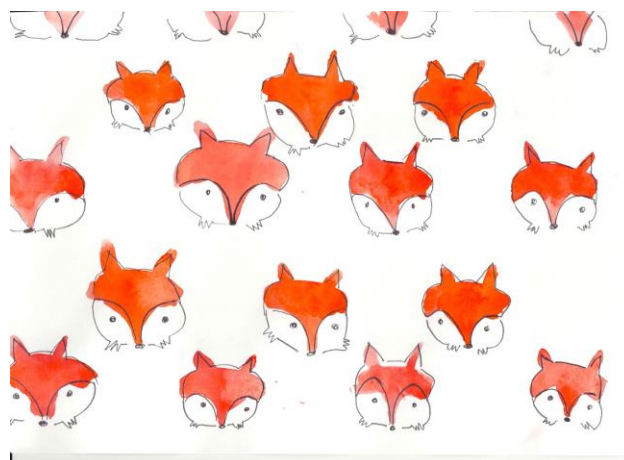
Ilustrace 19 - Kreslený návod, origami liška

Ilustrace 20 - Nábytek Sářina pokojíku

Ilustrace 21 – Autorská typografie 1

Ilustrace 22 - Autorská typografie 1

V sedmých třídách jsem práce na úkolu 1 rozdělila do 8 kategorií. Zde se vyskytuje větší rozmanitost než u šestých tříd. Nejvíce žáků opět kreslilo lišku Mínu (10), na druhém místě se umístila Sára (9), 5 žáků se pokusilo nakreslit Sářin pokoj a rovněž 5 žáků - dívek ilustrovalo mrkvový dort nebo k němu krasopisně dopsaly recept (viz ilustrace 23), dalším populárním tématem byla Magda a její skříň a Eiffelovka (4) a na posledním místě se umístily hračky (2) a hrníčky (2; viz ilustrace 24). U sedmých tříd můžeme sledovat výrazně menší zaujetí hračkami než u mladších spolužáků, zároveň se objevuje téma Magdy a její skříň, které žáci v šestých třídách neilustrovali vůbec, stejně jako dort a recept na dort, který v šestých třídách rovněž nikdo neilustroval.

Úkol 2 - Ilustrace předsádky sedmých ročníků jsem rozčlenila do 3 kategorií:

- Ikonická předsádka (10): V sedmých třídách převažuje ilustrace ikonických předsádek. Žáky nejvíce upoutaly francouzské motivy jako bagety, dorty, barety a skleničky (4), ingredience k mrkvovému dortu (3), nebo origami jeřábi (2) a květiny (1). Pouze tři práce jsou barevné, zbytek je černobílý.
- Městská/přírodní scenérie (7): Zde se objevují krajiny s projíždějícím vlakem (2), scenérie Prahy (2; viz ilustrace 25), scenérie Paříže (2) a jedna barevná krajina.
- Liška Mína (2): Jedna liška je doplněna nápisy ve francouzštině a druhá je nakreslena ve třech polohách - stojící, sedící a spící (viz ilustrace 26).
- Kombinace postav a krajiny (1): Nejoriginálněji se úkolu ujala dívka, která zkombinovala městskou krajinu s portréty Sáry (viz ilustrace 27) a Sáru s Bětkou na druhé straně (viz ilustrace 28).
- Abstraktní předsádka (1).

Oproti šestým třídám zde spatříme mnohem větší počet ikonických prací plných francouzských motivů a městských či přírodních scenérií. Méně se objevuje liška Mína.

Úkol 3 - Ilustrace přebalu jsem rozčlenila do 5 kategorií.

- Podobizna hlavní hrdinky (10): Ve třech případech žáci ilustrují pouze portrét hlavní hrdinky, dalších 7 ilustrací se zaměřuje na celou postavu dívky. Celkem 6 prací má i zadní stranu a všechny práce jsou barevné.

- Prostor krajiny a města (4): Tři práce mají i zadní stranu a zobrazují scénérii Paříže, jedna je prostorem krajiny, ve které je nakreslena Sára s liškou Mínou. Všechny jsou barevné.
- Autorská typografie s ilustrací na bílém pozadí (7): 3 typografické práce jsou barevné, 4 černobílé.
- Autorská typografie na barevném pozadí - abstrakce (6): Zde je název knížky napsán na barevném abstraktním pozadí, jež je vyplněno buď jednou barvou, proužky, puntíky nebo expresivně postříkáno barvami.

Přebaly žáků sedmých tříd se od šestáků výrazně liší množstvím abstraktních prací. Další motivy se opakují.

Ilustrace 23 – Dort

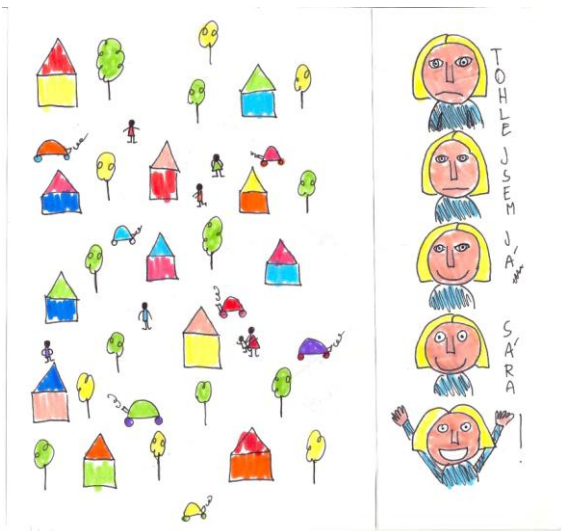
Ilustrace 24 - Hrníček

Ilustrace 25 – Scénérie Prahy

Ilustrace 26 – Liška Mína

Ilustrace 27 – Tohle jsem já Sára

Ilustrace 28 – Sára s Bětkou

Úkol 1 jsem v osmých třídách rozčlenila do šesti kategorií:

- Liška Mína (7): Lišky jsou nakresleny tenkou linkou tužkou na bílém pozadí. K mému údivu mají skoro všechny lišky stejný postoj a hlavu ve stejném směru.
- Pokoj Sáry (5): Osmáci pokoj Sáry kreslí velmi jednoduše, a to z půdorysu (2) nebo jako interiér, jež neoplývá detaily (2). Za nejzdařilejší práci považuji práci, kde jsou zakresleny různé doplňky a pokoj působí útulně, tak, jak je popsán v textu.
- Hračky (2): Jednou z ilustrací je vozík plný roztomilých hraček, které Sára odváží do dětského domova (viz ilustrace 29), druhá práce působí velmi dětsky.
- Koláč a dort (2): Zde můžeme spatřit od každého jedno. Koláč je nakreslen seshora, zatímco dort je umístěn na stole, čímž žák prokázal znalost perspektivy.
- Sára (2): Jeden z portrétů Sáry se rozprostírá přes celý formát, druhý je menší a jeho animé nádechem žák prokazuje vztah k tomuto japonskému umění.
- Magda/Bětka a její skříň (2): Oproti sedmým třídám tato pasáž zaujala v osmých třídách mnohem méně žáků.
- Jiné: Zde můžeme nalézt jednoduchý, nicméně velmi zdařilý návrh kuchyně se všemi jejími zákonitostmi perspektivy (viz ilustrace 30) a světelné ptáky.

Při komparaci se sedými ročníky jsem našla několik odlišností - velmi málo žáků osmých tříd se pokusilo ilustrovat podobiznu Sáry, která je patrně nezaujala, stejně jako ilustrací Magdy a její skříně bylo rovněž nemnoho. Stejně jako v sedmých třídách i osmáci ilustrovali nejvíce lišku Mínu.

Úkol 2 jsem rozčlenila na čtyři části:

- Sára (8): Překvapivě nejvíce žáků na svých předsádkách ilustrovalo Sáru. Tři práce jsou pestrobarevné, ostatní jsou černobílé (viz ilustrace 31). Většina postav je zasazena do prostředí interiéru nebo přírody.
- Abstrakce (3): zde se objevila jak geometrická abstrakce tužkou, tak duhová abstrakce pastelkami a předsádka s ornamentálním vzorem.
- Liška (3): Liška se na předsádkách osmáků objevila pouze třikrát. Jedna liška je zakreslena, jako by byla součástí zátiší, další předsádky jsou založeny na opakování motivu lišky v různých pozicích (viz ilustrace 32).

- Architektura (5): Všechny ilustrace zobrazují ulice a domy většinou zepředu, jeden chlapec si vybírá jiný, perspektivně náročnější pohled.
- Ostatní (2): Z množství prací se dvě vyčlenily. Jednou z nich je předsádka francouzskými motivy a nápisem Bonjour, druhá je velmi zdařilá, poutavá a stylová ilustrace Sáriného pokojíčku (viz ilustrace 33).

V osmých třídách se vyskytla pouze jedna předsádka s francouzským motivem. Žáci rovněž neilustrovali ikonickým způsobem, jako tomu naopak v největší míře bylo u sedmáků. Oproti osmákům žádný žák sedmých tříd (až na jednu výjimku) na předsádku neilustroval postavu Sáry.

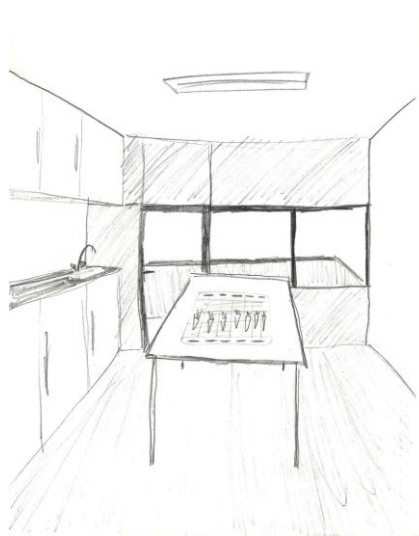
3. úkol jsem rozčlenila do 4 kategorií:

- Sára (7): Na přebal žáci osmých tříd malují v největší míře portrét Sáry (4), ostatní se pokusili o její celou postavu. Všechny ilustrace v této kategorii jsou barevné.
- Ikonická ilustrace s typografií (4): Mezi ikonami nalezneme např. Francouzskou vlajku, knížky, květiny, hračky atd... Ikony jsou stejně jako typografie, barevné na bílém pozadí.
- Typografie na abstraktním pozadí (2): Zde nalezneme dvě velmi zajímavé práce. Jedna je barvami zaplněna expresivně, po druhé stékají kapky barev (viz Ilustrace 34).
- Prvky architektury (3): Všechny tyto tři ilustrace působí velmi dětsky. Na jedné z nich můžeme spatřit Eiffelovu věž a na dvou dalších jsou zřejmě domy, kde bydlí Sára.

Přebaly žáků osmých tříd se od sedmých nějak výrazně neliší, nicméně práce nejsou tak bohaté a rozmanité, co se týče technik, jak tomu bylo v předcházejících ročnících. Nejčastěji užívanou technikou byla v osmých třídách tužka a nejvýraznějším prvkem všech prací je jednoduchost, strohost a zkratkovitost. Žáci projevíli jistou míru neochoty zamýšlet se nad originálním zpracováním tématu, což svědčí o jejich nedostatečné motivaci k práci. Tato nedostatečná motivace a nezájem se projevuje také v dotaznících.

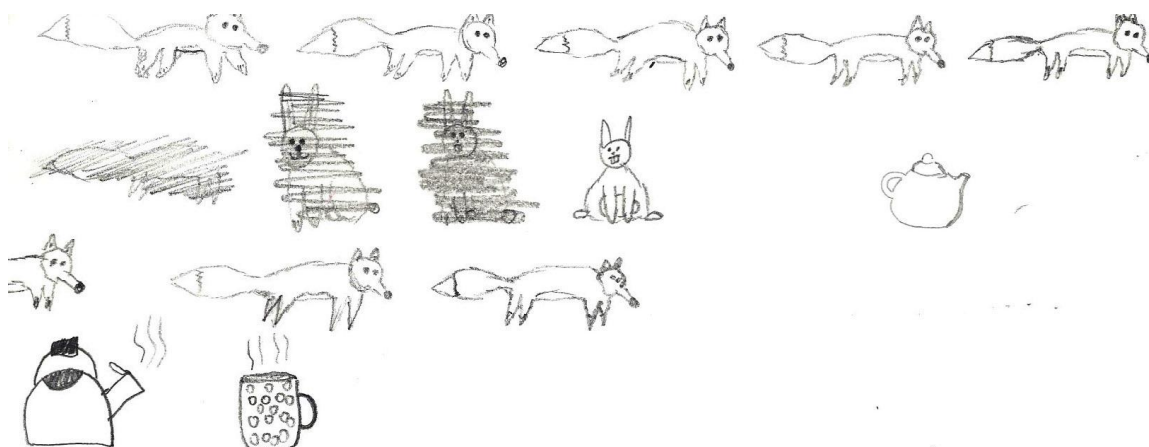
Ilustrace 29 – Vozík plný roztomilých hraček

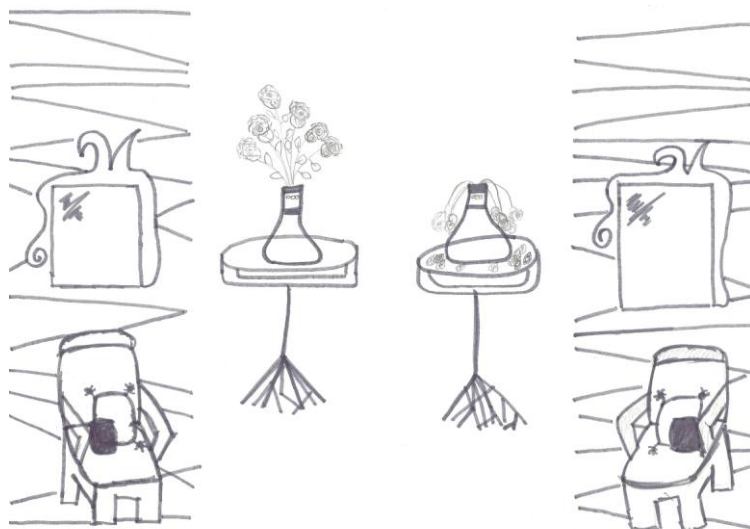
Ilustrace 30 – Návrh kuchyně

Ilustrace 31 - Sára

Ilustrace 31 – Motiv lišky v různých pozicích

Ilustrace 32 – Sáňin pokojíček

7 Výsledky dotazníku 1

K analýze činností ve výuce jsem vytvořila dva typy dotazníků, z nichž první (Dotazník 1) je zaměřen na dojmy z četby mé autorské knihy a druhý (Dotazník 2) je jakousi sebereflexí žáka, hodnocení vlastní výtvarné činnosti. Mého šetření se zúčastnilo celkem 181 žáků druhého stupně PJZŠ Horáčkova.

Struktura otázek Dotazníku 1:

1. Jak hodnotíš přečtený úryvek?
(Oznámkuj jako ve škole a své hodnocení odůvodni)
2. Která postava tě nejvíce zaujala a proč?
3. Je ti sympatická hlavní postava?
(Oznámkuj jako ve škole a své hodnocení odůvodni)
4. Zajímá tě, jak se bude příběh vyvíjet?
5. Pro kterou věkovou kategorii je dle tvého názoru knížka vhodná?

Šesté ročníky

Výzkumu se zúčastnilo celkem 27 dívek a 31 chlapců.

1. Jak hodnotíš přečtený úryvek?

(Oznámkuj jako ve škole a své hodnocení odůvodni)

Přečtený text hodnotí známkou jedna 24 dívek a 20 chlapců, což je převážná většina dotazovaných šestáků. Dívky se u svého hodnocení více rozepisovaly, bylo tedy možné jejich odpovědi lépe analyzovat. Pozitivní hodnocení dívek většinou směřovala k oceňování *originality textu*. Konkrétně poukazovaly na *nápaditý námět, kvalitu textu po stylistické stránce, originální postavy* apod. Přečtený úryvek považovaly za *čtivý, poutavý, ze života, vystihující mysl 11 letého dítěte*. Známkou 1 - příběh ohodnotily dvě žákyně, které své hodnocení odůvodnily tím, že jim v textu chybí *dobrodružství* a zdůraznily, že jim *vadí pouhé popisování života Sáry*. V hodnocení se pět dívek k mému překvapení vyjádřilo, že se těší, až si budou moct knížku přečíst celou. Jedna žákyně ohodnotila text známkou 2 z důvodu nedostatku *zvrátů a tajemství*.

Chlapci na textu oceňovali zejména *originální a zajímavý vývoj* a tři chlapci dokonce konstatovali, že je úryvek bavilo číst i přesto, že jsou kluci. Jeden chlapec se zmínil, že by si knihu rád přečetl, až bude hotová. Chlapci textu vyčítali zejména to, že je určen spíš *dívkám* (3), některým pasážím textu *nerozuměli* (2) a úryvek považovali za příliš *krátký* (2). Většina chlapců své hodnocení buď neodůvodnila, nebo uvedli "*nevím proč*".

2. Která postava tě nejvíce zaujala a proč?

Většinu dívek zaujala hlavní postava Sára (21), 3 dívky uvedly Magdu, 3 Bětku a 1 dívku zaujala Mína. Chlapci uvedli Sárku (13), Mínu (7), Bětku (5), Mámu (3) a Magdu (2).

Dívkám Sára učarovala převážně kladnými vlastnostmi: *originální, přátelská, milá, upovídaná, výjimečná*. Několik dívek se s postavou Sára přímo ztotožnilo (9): "*Připomíná mi mě.*" "*Rozumím jí.*" "*Máme toho hodně společného.*" Dívky oceňovaly rovněž to, že je Sára jejich vrstevnice. Postavu rebelské Magdy si dívky zvolily pro její extravagantní styl oblékání. Výběr Bětky okomentovala pouze jedna dívka slovy: "Je mi podobná." Mína se u dívek objevila pouze jednou, a to bez komentáře.

Zatímco u dívek s přehledem převažují sympatie s hlavní hrdinkou, u chlapců sice rovněž převažuje Sára, ale ostatní postavy mají u chlapců mnohem větší zastoupení než u dívek. Dva chlapci si na rozdíl od dívek zvolili postavu maminky hlavní postavy, což většinou argumentovali tím, že upekla mrkvový dort.

Nejvíce chlapců si vybralo Sárku (13), protože je *hlavní hrdinka*. Oceňovali na ní převážně to, že si nehraje s plyšáky, je *divná, vtipná, hodná a chytrá*. 7 chlapců si vybralo lišku Mínu pro její *originální jméno*, protože je *roztomilá* a *záluďně se schovala*. Výběr Bětky chlapci (5) argumentovali tím, že je *správná rebelka*, která si od sestry *půjčuje věci*. Dva chlapci, kteří uvedli Magdu, svůj výběr neodůvodnili.

3. Je ti sympatická hlavní postava?

(Oznámkuj jako ve škole a své hodnocení odůvodni)

Vzhledem k tomu, že si většina žáků vybrala hlavní postavu Sára již v předchozím úkolu, argumentace by se opakovaly, proto zde příkládám pouze výsledek a některé argumenty chlapců, kteří si v 2. úkolu vybrali jinou postavu. 26 dívek ohodnotilo hlavní postavu jedničkou a jedna dívka uvedla 1, protože jí Sára občas "*připadala protivná*". Hodnocení chlapců je více rozmanité. Třináct z nich hodnotilo známkou 1 a kromě výše

uvedených argumentů se objevilo také: "Krásně mluví o svých kamarádech a rodině." "Má ráda černou a to se mi líbí." Rovněž 13 chlapců hodnotilo Sáru známkou 2, protože je trochu *divná, ukecaná, nemá zajímavý život a je "šprtka"*. Známkou 3 ohodnotilo Sáru 5 chlapců, což argumentovali: "*Nemám rád jedináčky.*" "*Je to můj opak, proto mi není blížká.*" "*Je divná, občas jí nerozumím.*"

4. Zajímá tě, jak se bude příběh vyvíjet?

Všech 27 dívek uvedlo, že je vývoj příběhu zajímavý. 27 chlapců rovněž zaškrtlo "ano", 4 chlapci "ne".

5. Pro kterou věkovou kategorii je dle tvého názoru knížka vhodná?

Většina žáků se shodla na rozpětí mezi 8 - 13 lety, nicméně se asi dvakrát objevilo 6+ nebo 12 - 16, což považují za extrémy. Několik žáků (7) uvedlo, že je knížka vhodná pro vrstevníky Sáry (čili okolo 11 let) a dvakrát se objevilo, že by knížka mohla bavit všechny věkové kategorie.

S e d m é r o č n í k y

V sedmých třídách si ukázkou přečetlo a vyhodnotilo celkem 38 dívek a 24 chlapců.

1. Jak hodnotíš přečtený úryvek?

(Oznámkuj jako ve škole a své hodnocení odůvodni)

Dvacet pět dívek ohodnotilo úryvek známkou 1 a 13 dívek jej ohodnotilo známkou 2. Dívky vnímaly pozitivně *děj (6), podivuhodnou vyspělost Sáry (5), charakter postav (4), styl textu (4), srozumitelnost (3), poutavé detaily (2)*. Jedna dívka uvedla, že ji úryvek *bavilo číst i přesto, že ji číst nebaví* a další dívka ocenila, že se příběh odehrává v českém - pražském prostředí. Jedna dívka rovněž uvedla, že by si ráda přečetla celou knihu. Dívky negativně hodnotily texty v závorkách (3), styl vyprávění (2): "*Není to můj styl.*" "*Mám ráda jiný druh knihy.*", *zdlouhavý a monotónní popis (2), složité vyjadřování (1), střídání současnosti a minulosti (1)*.

Šest chlapců ohodnotilo text známkou 1, čtrnáct chlapců známkou 2 a čtyři chlapci známkou 3. Chlapci hodnotí pozitivně *originalitu příběhu a důvtip*, za negativní považují *absenci akce (2)*, text pro ně nebyl zajímavý, protože je spíše *pro dívky (3)*: "*Kdyby to bylo*

o klucích, dal bych 1. "Některé části jim připadaly *prapodivně napsané, zbytečně dlouhé*. Některé argumenty směřovaly také k postavám: "*Dívky se chovají přihlouple*."

2. Která postava tě nejvíce zaujala a proč?

Dvacet tři dívek opět nejvíce zaujala postava Sárý, pět dívek zaujala Magda, dvě dívky uvedly Bětku, tři dívky Mínu a dvě maminku.

Na Sáře dívky obdivují převážně její kladné vlastnosti: *originální, atypická, slušná, pozitivní, milá, chytrá, samostatná a kamarádká*. Objevily se také argumentace jako *správná podivínka a samostatná*. 5 dívek se s postavou Sárý ztotožnilo: "*Vidím se v ní*." "*Některé věci dělám podobně*." Magdu si dívky vybraly proto, že *jim připomíná sestru* (2), je to *typický teenager* (2), *má styl a kuráž* (2). Bětku dívky zaujala pro svou svéráznost a proto, že *kradla své sestře oblečení*. Mínu si vybraly proto, že *byla tajemství, které Sáře udělalo radost* (2) a je *roztomilá*. Dívky, které vybraly maminku, svůj výběr neokomentovaly.

Největší počet chlapců (8) zaujala Magda pro svůj *dobry vkus* (3), *zlomyslnost* (2) a jeden chlapec uvedl, že si myslí, že *Magda bude asi hezká*. 7 chlapců zaujala Sára pro svou *originalitu* (2), *mluvila hezky o přátelích* (2) a *prochází si zajímavým vývojem*. 4 chlapci uvedli Bětku, protože *bere své sestře oblečení* (2) a jeden chlapec argumentoval tím, že *mu připomíná jednu jeho oblíbenou postavu*. Maminku si vybrali 2 chlapci, protože upekla dort.

3. Je ti sympatická hlavní postava?

(Oznámkuj jako ve škole a své hodnocení odůvodni)

Dvacet dívek ohodnotilo Sárú známkou 1 a argumentují podobně jako v předchozí otázce. Oceňují na ní rovněž to, že *chce rychle dospět* (2), že *je normální holka* (2) a *mohla by být dobrou kamarádkou*. 8 dívek hodnotí Sárú známkou 2: *je dětinská* (2), *smutná* (2), *tvrdohlavá* (1), *uzavřená* (1), *divná* (1). 4 dívky ohodnotily Sárú známkou 3: "*Nechápu, jak se mohla vzdát svých hraček*." "*Je odstřižnutá od světa*."

Pět chlapců hodnotí Sárú známkou 1 a argumentují tím, že *má zajímavý charakter* (1), *vtipná* (2). Jeden chlapec uvádí, že je stejná jako on, akorát v holčičím vydání a další přiznává, že také chtěl mít černobílý pokoj. 14 chlapců ohodnotilo Sárú známkou 2, protože se *moc učí* (3), protože *je dětinská* (3) a *má divné názory* (2). Dva chlapci hodnotí

Sáru známkou 3, protože je *nespolečenská*. Jeden chlapec dal Sáře známku 4, protože *je velká podivinka* a druhý oznámkoval Sáru 4 proto, že *se s ní rozchází skoro ve všem*.

4. Zajímá tě, jak se bude příběh vyvíjet?

Všech 38 dívek uvedlo, že by si příběh rády přečetly, zatímco 6 chlapců vývoj příběhu nezajímá, 18 z nich by si knížku rádo přečetlo.

5. Pro kterou věkovou kategorii je dle tvého názoru knížka vhodná?

U dívek se na spodní věkové hranici nejčastěji objevuje věk 10 let a na horní hranici se průměrně objevuje 13 let. Chlapci jsou daleko rozmanitější. Spousta z nich uvádí, že by knížku mohly číst děti již od 7 let, ale horní hranici mají až u 16 let. Průměrně je tedy dle žáků 7. tříd knížka vhodná pro děti od 9 do 14 let.

Osmé ročníky

Úryvek hodnotilo 20 dívek a 20 chlapců osmých tříd.

1. Jak hodnotíš přečtený úryvek?

(Oznámuj jako ve škole a své hodnocení odůvodni)

Tři dívky ohodnotily úryvek známkou 1, oceňovaly převážně *pohodový styl psaní* a to, že by příběh mohl *zaujmout dívky kolem 10 let*. Známkou 2 úryvek ohodnotilo deset dívek, jejichž argumentace většinou začínala slovy chvály "*Pěkné, ale ...*". Dívky osmých tříd považují text pro jejich věkovou kategorii *za nezáživný*, ale uznávají, že by pro mladší děti (dívky) mohl být *zajímavý* (3). Obecně textu vyčítají absenci *detailů*, některé věty hodnotí jako *moc zdouhavé* (2) a *nudné* (1). Dívky, které oznámkovaly text 3 (4) a 4 (3) textu vytýkaly *absenci zvrátů* (2), text na ně nijak *nezapůsobil* (2) a jedna dívka přiznala, že *nemá ráda knížky tohoto typu*.

Hodnocení chlapců je dost obdobného rázu. Tři chlapci text ohodnotilo známkou jedna, a to zejména pro jeho *čtivost, zábavnost*, nicméně poukazují na to, že bude poutavější *pro mladší ročníky*. 10 chlapců ohodnotilo text známkou 2. Zde se nejvíce objevovala argumentace, že je text *pro mladší děti* (4), dva žáci mají raději *jiný žánr*, zbytek respondentů text zkrátka *nezaujal*. Známkou 3 ohodnotilo text 6 chlapců, kteří argumentovali tím, že je text *docela dobrý, ale vhodnější pro mladší* (3), další chlapci

uvedl, že text pro ně byl zkrátka *nudný* (2). Jeden žák ohodnotil text známkou 4, a to pro jeho *dlouhé a nečitelné věty*.

2. Která postava tě nejvíce zaujala a proč?

Většinu dívek (11) zaujala postava Magdy, protože jim připomínala buď *jejich sestru, nebo sebe* (2), další dívky sympatizovaly s tím, že je *zlá na svou sestru* (3), některé dívky si Magdu vybraly proto, že se *dobře obléká* (2). Čtyři dívky si vybraly postavu Sáry, která je zaujala tím, že je *rozumná, milá a chytrá* a dvě dívky si vybraly Bětku pro její *povýšenost* a jedna dívka se s ní ztotožnila, protože také krade sestře oblečení.

Také chlapce nejvíce zaujala postava Magdy (5), kterou si zvolili, protože *má dobrý styl* (3) a je *zlá na svou sestru* (1). 4 chlapci si vybrali postavu Sáry, protože je *hlavní postava*, 3 chlapci si vybrali Bětku, protože je *věcná, zábavně sarkastická* a má to se sestrou *těžké*.

3. Je ti sympatická hlavní postava?

(Oznámuj jako ve škole a své hodnocení odůvodni)

Tři dívky hodnotí Sáru známkou 1 (argumenty jsou obdobné jako v předchozím úkolu). Dvanáct dívek hodnotí Sáru známkou 2, dvě dívky ohodnotily Sáru známkou 3, dvě dívky ji ohodnotily 4 a jedna 5, protože toho s ní *nemají tolik společného* (2), je *divná* (2), je *moc vyspělá na svůj věk* (2), *vyhodila své hračky* (1), *nemá ráda barvy* (1), *chová se jako malá* (1), je *nevýrazná* (1).

Dva chlapci ohodnotili Sáru známkou 1 zejména pro jejich sympatie k Sáře, kladně hodnotí její *způsob vyprávění*. Sedm chlapců ji ohodnotilo známkou 2 zejména pro její uzavřenost (2), pro to, jak si *myslí, že je dospělá* (2), *protože je uzavřená* (1) a *nemá ráda barvy* (1). Trojkou ohodnotilo Sáru sedm chlapců, protože se *podivně vyjadřuje* (3), je *asociální* (2), *dětská* (2)

4. Zajímá tě, jak se bude příběh vyvíjet?

Čtrnáct dívek odpovědělo, že je pokračování zajímavá, 6 nikoliv. U chlapců jsou odpovědi vyrovnané - 9 chlapců odpovědělo ano a 9 chlapců ne.

5. Pro kterou věkovou kategorii je dle tvého názoru knížka vhodná?

U dívek se spodní věková hranice pohybuje mezi 6 a 10 lety, horní hranice se nejčastěji pohybuje mezi 10 a 12 lety. Věková kategorie chlapců začíná na 10 letech věku a končí na 15.

Devátý ročník

Hodnocení úryvku se zúčastnilo 11 dívek a 10 chlapců.

1. Jak hodnotíš přečtený úryvek?

(Oznámkuj jako ve škole a své hodnocení odůvodni)

Seven dívek ohodnotilo přečtený úryvek známkou 1. Oceňují zejména *přitažlivost pro mladší čtenáře (2), rozšiřování slovní zásoby (1), srozumitelnost (1), čtivost (1) a originalitu příběhu (1)*. Jedna dívka se k textu vyjádřila takto: *"Mnoho holčiček by se v tom mohlo vidět. Knížka je originální, úplně jiná než běžně čtu."* Čtyři dívky ohodnotilo příběh známkou 2. Zde přikládám konkrétní komentáře, jelikož se všechny dotýkají odlišných aspektů:

"Přidala bych více ukazovacích zájmen a více bych text zjednodušila, aby byl bližší mladším čtenářům." *"Líbilo se mi, jak Sára uvažuje, ale občas jsem se v textu ztrácela."* *"Chybělo mi tajemno, ale zajímá mě pokračování kvůli Sáře."* *"Chybělo mi tam nějaké dobrodružství, ale na úvod je to dobré i bez něj."*

Jeden chlapec ohodnotil příběh známkou jedna slovy: *"Nikdy jsem nic takového nečetl, ale bylo to dobré!"* Šest chlapců ohodnotilo úryvek známkou 2, protože je *příliš nezaujal (2), úryvek byl moc dlouhý (2), text obsahoval příliš mnoho konkrétních informací*. Tři chlapci text ohodnotili trojkou:

"Nerad čtu." *"Nemám rád outsidersy."* *"Je to neoriginální."*

2. Která postava tě nejvíce zaujala a proč?

Šest dívek nejvíce zaujala postava Sáry, na níž kladně hodnotí to, že je *jiná než ostatní vrstevníci (2), je velmi kreativní (2), zvláštně uvažovala (1) a je vyspělá na svůj věk (1)*. Jedna dívka si vybrala Magdu, protože dokáže být *spravedlivá* a jedna dívka si vybrala Bětku, protože jí Bětky *bylo líto*.

Čtyři chlapci si vybrali postavu Sáry, protože je *hlavní postava (2), je milá autistka (1) a má zajímavé vystupování (1)*. Tři chlapci si vybrali Magdu, kterou považují za

populární osobu (2). Dva chlapci si vybrali Bětku pro její *rebelství* a jeden chlapec si vybral postavu maminky.

3. Je ti sympatická hlavní postava?

(Oznámkuj jako ve škole a své hodnocení odůvodni)

Osm dívek Sáru ohodnotilo známkou 1, protože *sympatizovalo s jejími názory* (2), *má smysl pro humor* (2), *je chytrá* (1), *hodná, veselá* (2) a *neřešila jen to, co si vezme na sebe* (1). Jedna dívka uvedla, že by Sáru ráda poznala. Přikládám jeden zajímavý komentář:

"Opravdu vystihuje dívky v tomhle věku, mohou se s ní ztotožnit, klade otázky na čtenáře a sama je zodpovídá. Citlivě zakomponovaná fakta - např. že každý nemůže mít vše nebo že si nevážíme toho, co máme."

Tři dívky Sáru ohodnotilo známkou 2, protože je *komplikovaná* a *chce být dospělá*.

Pět chlapců Sáru ohodnotilo známkou 2, protože *nejsou schopni se s ní sžít* (3), nicméně jeden z nich uvádí, že je Sára *silnou osobností*. Dva chlapci ohodnotili Sáru známkou 3, z toho jeden z nich uvádí, že je *dítě a on děti nemá rád* a druhému se nelíbilo, že dala pryč své *hračky*. Dva chlapci ohodnotili Sáru známkou 4, ale neuvedli proč, a jeden chlapec ohodnotil Sáru známkou 5, protože je *divná*.

4. Zajímá tě, jak se bude příběh vyvíjet?

Osm dívek uvedlo, že by si knihu rádo přečetlo, 3 dívky nikoliv. U chlapců je tomu právě naopak - 3 vývoj příběhu zajímá, 7 z nich vývoj nezajímá.

5. Pro kterou věkovou kategorii je dle tvého názoru knížka vhodná?

Průměrný věk, od kterého je vhodné text číst, jak stanovily dívky, je 10 let. Horní hranice je průměrně 12 let. U chlapců se objevuje větší věkový rozptyl, jelikož začínají už na 8 letech a cílovou skupinu uzavírají až na 15.

Shrnutí výsledků Dotazníku 1

Příběh netradiční hrdinky Sáry zaujal v převážné většině žáky šestých tříd, a to jak dívky, tak i chlapce. Šestáci projevili vysokou míru motivace k přečtení pokračování a během čtení ukázky a následného hodnocení se mě také nejvíce dotazovali, jak bude příběh pokračovat. Jejich nadšení se projevilo také ve výtvarném zpracování tématu (viz 6. kapitola). i přesto, že dívky text hodnotily jako čtivý a poutavý, některým z nich chybělo dobrodružství a tajemství. Chlapcům zase vadilo, že se jedná o text určená spíš dívkám. U chlapců mě nejvíce překvapilo, že mnohé z nich text bavilo číst i přesto, že jsou kluci. V hodnocení postav byla nejvíce dětem (jak dívkám, tak chlapcům) sympatická postava Sáry, a to hlavně pro její kladné vlastnosti a několik dívek se s ní ztotožnilo. Rozdíly v sympatiích k postavám jsou patrné u postavy maminky, se kterou z celého ročníku sympatizují pouze dva chlapci. Sára je žákům sympatická pro svou originalitu, naopak jim vadí (a to zejména chlapcům), že se moc učí a je jedináček. Několik chlapců Sáře nerozumí, což považují za pochopitelné vzhledem k tomu, že pro ně není možné se s ní ztotožnit. Všechny dívky a převážná většina chlapců projevili zájem přečíst si pokračování knihy.

Dívky ze sedmých tříd nejvíce zaujal děj, charakter postav a podivuhodná vyspělost Sáry. Dívkám na textu vadil monotónní popis, několik z nich uvedlo, že mají rády jiný druh knihy. Chlapci hodnotili pozitivně originalitu a důvtip příběhu, ale chyběla jim akce a více než šestáci zdůrazňovali, že je text určen spíš dívkám. Negativně hodnotili také chování dívek, jež označili za přihlouplé. S postavou Sáry se ztotožnil podobný počet dívek jako v šestých třídách, oceňovaly její kladné vlastnosti, ale i to, že je správnou podivínkou. Naopak jim vadilo, že se vzdala svých hraček, že je dětinská a divná.

Chlapcům oproti šestákům nejvíce učarovala postava Magdy, a to pro dobrý vkus a zlomyslnou povahu. Na Sáře chlapci oceňovali nejvíce její zajímavý vývoj, originální povahu a líbilo se jim, že hezky mluvila o přátelích a rodině. Postavě Sáry nejvíce vytýkali její divné názory, to, že je podivínka a má zvláštní názory. U chlapců mě rovněž překvapilo, že jeden z nich uvádí, že je Sára stejná jako on, akorát v holčičím vydání a druhý chlapec přiznává, že si vždy přál mít černobílý pokoj.

Opět všechny dívky a 3/4 chlapců projevili zájem přečíst si pokračování.

Hodnocení osmých tříd se od šestých a sedmých ročníků výrazně liší. Objevuje se mnohem více negativních komentářů, dívky se s hlavní hrdinkou neztotožňují, text považují za nezáživný, nicméně uznávají, že by mohl být zajímavý pro mladší čtenáře. Dále textu vytýkají absenci detailů, zvrátů a na velký počet dívek text zkrátka nezapůsobil. Dívky naopak oceňují pohodový styl psaní a to, že by příběh mohl zaujmout dívky kolem 10 let.

Chlapci hodnotili text dost obdobně. Nejvíce z nich uvádí, že je text vhodný pro mladší ročníky, někteří píšou, že mají raději jiný žánr textu, vyčítají také zdouhavé věty. Chlapci hodnotili pozitivně čtivost a zábavnost textu.

Dívky osmých tříd projevíly také odlišné sympatie k postavám. Nejvíce z nich zaujala Magda, protože jim připomněla jejich sestru nebo protože se dobře obléká. Sára se umístila až na druhém místě pro svou milou a rozumnou povahu a inteligentní uvažování. Nejvíce chlapců si rovněž vybralo postavu Magdy, a to pro její dobrý vkus. Sárů zvolili proto, že je hlavní postavou.

Dívkám na Sáře nejvíce vadí to, že s ní nemají moc společného, je divná, moc vyspělá na svůj věk a chová se jako malé dítě. Negativně hodnotily také to, že nemá ráda barvy. Chlapci hodnotí Sárů pozitivně pro její způsob vyprávění, vadí jim však to, že je uzavřená, hraje si na dospělou, podivně se vyjadřuje, je asociální a dětinská.

Tři čtvrtiny dívek a polovinu chlapců by si rádo přečetlo pokračování.

Žáci devátých tříd ve srovnání s osmými třídami více respektovali fakt, že text je určen mladším čtenářům a poskytli mi podnětné a cenné poznámky, někteří z nich mi dali také doporučení, jak text lépe přiblížit dětem. Mezi dívkami byl text pozitivně hodnocen pro přitažlivost pro mladší čtenáře, rozšiřování slovní zásoby, čtivost a originalitu. Dívky hodnotily negativně obtížnost textu, absenci tajemna a dobrodružství.

U chlapců mě překvapila poznámka jednoho z nich: "*Nikdy jsem nic takového nečetl, ale bylo to dobré!*" Nicméně většinu chlapců text nezaujal, protože byl moc dlouhý, neradi čtou, nemají rádi outsidersy apod.

Jak dívky, tak chlapci si vybrali postavu Sárů, na níž kladně hodnotili kreativitu, originalitu a její překvapivou vyspělost. Tři chlapci sympatizovali s Magdou, kterou

považují za populární osobu. Na Sáře dívkám vadilo, že je komplikovaná a chce předčasně dospět. Chlapci hodnotili negativně fakt, že Sára dala pryč své hračky a chová se jako dítě.

Dvě třetiny dívek a jedna třetina chlapců by si rádi přečetli pokračování.

Mé postřehy

Nadšení šestých a sedmých tříd z přečteného příběhu dle mého názoru ovlivňují dva faktory. Jedním z nich je bezpochyby jejich *věk*, který se nejvíce blíží cílové skupině žáků a druhým faktorem je rozhodně *pozitivní vztah* mezi mnou a všemi šestými a sedmými ročníky. Žáci jsou ve výtvarné výchově přirozeně motivováni, pracují s nadšením a mám od nich průběžně neuvěřitelně pozitivní zpětnou vazbu. V šestých třídách je nadšení způsobeno nejspíš mým liberálním, kreativitu rozvíjejícím přístupem, jež se od přístupu kolegyň na prvním stupni liší. Sedmé třídy učím na výtvarnou výchovu již druhým rokem, proto mám dojem, že i přes jejich občasnou nechuť tvořit oceňují, že jim ve tvorbě dávám volnost a dle jejich slov také kreativní náměty k práci. Osmé i deváté třídy jsem letos učila prvním rokem a v hodinách výtvarné výchovy jsem žáky musela nezvykle často motivovat. U osmáků je motivace ještě nižší než u deváťáků, kteří na hodinách oceňovali alespoň to, že se mohli kreativně "vybít" a relaxovat.

8 Výsledky dotazníku 2

Struktura otázek dotazníku 2:

1. Zakroužkuj číslo tématu hodiny, které tě nejvíce zaujalo: 1 2 3
2. Chtěl/a by ses v budoucnu věnovat tématu ilustrace více?
ANO - SPÍŠ ANO - SPÍŠ NE - NE

1. hodina: Ilustrace pasáže z knihy, která mě zaujala

- a) Kterou pasáž sis vybral/a, proč?
- b) Jak bys ohodnotil/a svou práci?
- c) Z jakého důvodu se ti dařilo/nedařilo?
- d) Kolik variant se ti podařilo nakreslit?
- e) Měl/a jsi na daný úkol dostatek času? ANO - NE

2. hodina: Ilustrace předsádky

- a) Popiš, jak tvá práce vypadá:
- b) Jak bys ohodnotil/a svou práci?
- c) Z jakého důvodu se ti dařilo/nedařilo?
- d) Kolik variant se ti podařilo nakreslit?
- e) Měl/a jsi na daný úkol dostatek času? ANO - NE

3. hodina: Ilustrace přebalu knihy

- a) Popiš, jak tvá práce vypadá:
- b) Jak bys ohodnotil/a svou práci?
- c) Z jakého důvodu se ti dařilo/nedařilo?
- d) Kolik variant se ti podařilo nakreslit?
- e) Měl/a jsi na daný úkol dostatek času? ANO - NE

Šesté třídy

Dívky nejvíce zaujala ilustrace předsádky (6) a přebalu knihy (6), tři dívky zvolily ilustraci zvolené pasáže z knihy. Svě ilustrace přebalu knihy ohodnotilo 10 dívek známkou 1, a to zejména proto, že jejich ilustrace byly na první pohled velmi zdařilé. Samy dívky uvedly, že měly dobré nápady (3), tvorba přebalu je bavila (3), měly dobrou náladu (2) a jedna dívka uvedla, že se jí dařilo, protože jsem jí pomohla. Dvě dívky ohodnotily svůj přebal ke knize známkou 2, jedna dívka trojkou a jedna čtyřkou. Svůj nezdár tyto dívky komentovaly takto:

"Nebyla jsem v náladě a nebyla jsem na předchozích hodinách." "Byla jsem bez nápadu."

"Použila jsem moc tmavé barvy." "Na konci už mě to nebavilo."

Na ilustraci přebalu knihy bylo dle odpovědi šesti dívek málo času, sedm dívek naopak uvedlo, že si se stanoveným časem vystačilo.

Druhým nejlépe hodnoceným tématem práce byla předsádka knihy. Svě předsádky čtyři dívky ohodnotily jedničkou, pět dívek dvojkou a dvě trojkou. Dívkám se dařilo převážně proto, že je to bavilo (2), vybraly si jednoduchý motiv (2), měly dobrou inspiraci v knížce (2), jedna dívka uvedla, že jí pomohlo, že mohla poslouchat hudbu, jedné dívce se dobře pracovalo s barvami a měla dobrou náladu. I přesto, že se spousta dívek ohodnotilo hůř než jedničkou, se zde objevilo mnoho pozitivních sebereflexí. Pouze dvě dívky uvedly, že se jim práce nedařila, jedna argumentovala nedostatkem času a druhá z nich přiznala, že práci odflákla. Tři dívky uvedly, že na práci neměly dostatek času, 8 dívek uvedlo, že si se stanoveným časem vystačilo.

Nyní se dostáváme k prvnímu tématu, kdy si měli žáci za úkol libovolně zvolit pasáž z knihy, která je nejvíce zaujala. Nejvíce dívek zaujala pasáž, ve které Sára balí své hračky pro děti z dětského domova, nebo pasáž, kde Sára vzpomíná, jak si s hračkami hrála. Tři dívky upoutala zvířecí postava liška Mína, kterou kreslily v různých podobách. Jen jedna dívka ilustrovala podobiznu Sáry.

Pět dívek svůj výkon ohodnotilo známkou 1, šest dívek si nadělilo trojky a dvě dívky se oznámkovaly čtyřkami. Rovněž se zde objevila spousta pozitivních sebereflexí: "Bavilo mě to."(2) "Líbilo se mi, jak to paní učitelka vymyslela." "Mám dobrou fantazii." "Hodiny se mi líbily a měla jsem dobrou náladu."

Dívky, kterým se nedařilo, odůvodnily své nezdary tím, že se nedokázaly tak dlouho soustředit a proto to odflákly (2), jedna svou práci nestihla, jedna argumentovala tím, že neumí kreslit a další si vybrala špatnou pasáž. Sedm dívek uvedlo, že na práci mělo dostatek času, pět dívek nikoliv.

Celkem osm dívek by se ilustraci rádo věnovalo i v budoucnu, čtyři dívky zvolily odpověď *spíš ne*.

Pro šest chlapců bylo nejatraktivnější druhé téma: Ilustrace předsádky knihy, tři chlapci zvolili téma první a jeden chlapec třetí. Pět chlapců svou odpověď nevedlo a jeden chlapec zaškrtl všechny tři témata.

Své předsádky (2. téma) ohodnotilo pět chlapců jedničkou, sedm chlapců dvojkou, dva chlapci trojkou a jeden chlapec čtyřkou. Práce se jim dařila proto, že si vybrali jednoduchý motiv, který se jim dobře kreslil (2), inspirovali se prací spolužáka (2), moc je to bavilo (3). Jeden chlapec uvedl, že se mu nedařilo proto, že si vybral složitý motiv a další chlapec argumentoval tím, že nemá talent. Všichni chlapci uvedli, že na práci měli dostatek času.

Svou ilustraci vybrané pasáže z knihy (1. téma) ohodnotilo sedm chlapců jedničkou, devět dvojkou a dva chlapci se oznámkovali čtyřkami. Práce se jim dařila převážně proto, že měli dobré nápady (2), byla to pro ně zábava (2) a vybrali si motiv, který se jim kreslil dobře. Svůj nezdar chlapci okomentovali tím, že nemají talent (2), neměli dobré nápady a nejdou jim postavy. Zde stejně jako v druhém tématu převažovaly pozitivní sebereflexe. Pouze 3 chlapci z celkových 16 uvedli, že na práci neměli dostatek času.

Svůj přebal knihy (3. téma) ohodnotilo pět chlapců jedničkou, šest chlapců dvojkou, tři chlapci si dali trojky a jeden čtyřku. I zde převažuje pozitivní sebereflexe:

"Hned jsem dostal nápad." "Měl jsem vše rozplánované." "Rád kreslím."(2)

"Hned jsem věděl, jak má Sára vypadat." "Moc mě to bavilo." "Bylo to lehké."

Pouze jednomu chlapci se nedařilo, a to z toho důvodu, že se mu rozpíjely vodové barvy. Pouze jeden chlapec uvedl, že na práci neměl dostatek času.

Celkem devět chlapců by se rádo věnovalo ilustraci i v budoucnu, šest chlapců uvedlo *spíš ne* a jeden chlapec uvedl, že by se ilustraci nechtěl věnovat vůbec, avšak dodal poznámku, že pouze u knížek jako je tato.

S e d m é t ř í d y

Nejvíce žákyň sedmých tříd zaujalo třetí téma Ilustrace přebalu knihy (12) a ilustrace předsádky (12). Sedm dívek zvolilo Ilustraci libovolné pasáže z knihy.

Své předsádky ohodnotilo nejvíce dívek známkou 2 (12), osm dívek se ohodnotilo jedničkami a dvě dívky trojkami. Dívkám se práce dařila zejména proto, že měly dobrý nápad (5), líbilo se jim zadání (3), měly inspirativní předlohu (2), bavilo je to (2), mají talent (2) a jedna dívka, která vytvořila abstraktní práci, uvedla, že se jí dařilo proto, že se nebála experimentovat. Čtyřem dívkám se dle jejich názoru nedařilo, a to z důvodu, že nemají rády vodové barvy (2), jedna dívka si vybrala těžký motiv a jedna dívka měla nedostatek času.

Většina dívek své obálky ohodnotila rovněž dvojkou (9), šest dívek si udělilo jedničky a tři dívky trojky. Dívkám se dařilo, protože měly dobrý nápad (3), bavilo je to (3), text je inspiroval (2), líbilo se jim zadání (2), jedna dívka se inspirovala liškou z Malého Prince a jedna dívka uvedla, že se jí dařilo proto, že má talent. Tři dívky uvedly, že se jim nedařilo, a to z toho důvodu, že se jim špatně pracovalo s vodovými barvami (2), a jedna dívka si vzala špatný papír.

Jedenáct dívek své ilustrace z libovolné pasáže oznámkovalo dvojkami, osm dívek trojkami a čtyři dívky jedničkami. Většině dívek se dle jejich odpovědí dařilo, a to zejména proto, že měly inspirativní text (3), líbilo se jim zadání (2), bavilo je to (2), jedna dívka ocenila, že si mohla vybrat, co má ráda, a další dívka uvedla, že Sára, kterou kreslila, byla dobře popsána. Ze všech tří ilustračních úkolů se právě v tom prvním dívky setkaly s největším počtem nezdarů:

"Neumím kreslit."(3) "Neměla jsem dobrý nápad." (2)

"Měla jsem málo času."(2) "Neměla jsem to přesně."(1)

K mému překvapení celých šestnáct dívek uvedlo, že by s ilustrací v budoucnu spíš pracovat nechtěly, dvanáct dívek by naopak práci s ilustrací uvítalo.

Chlapci oproti dívkám nejvíce ocenili první téma (6), čtyři chlapce zaujalo téma druhé a dva chlapce téma třetí.

Polovina chlapců uvedla, že se jim práce na ilustraci dle vlastního výběru dařila, polovině se nedařilo. Pro dva chlapce byl tento úkol snadný, dva chlapci měli dobré nápady, jeden chlapec uvedl, že to bylo dobře popsáno a bavilo ho to. Chlapci, kterým se nedařilo, uvedli, že se nesoustředili (2), neumí kreslit (2) a měli málo času. Sebehodnocení bylo rovněž vyrovnané - pět chlapců se oznámkovalo jedničkami, čtyři chlapci dvojkami a čtyři trojkami.

Své předsázky ohodnotilo pět chlapců jedničkami, tři chlapci dvojkami, jeden chlapec trojkou a jeden čtyřkou. Většině z nich se práce dařila, a to z toho důvodu, že měli dobré nápady (2), vybrali si jednoduché zpracování (2), bavilo je to (2) a jeden chlapec uvedl, že mu téma vyloženě "sedlo". Tři chlapci uvedli, že se jim nedařilo, protože neumí kreslit (2) a jeden si vybral těžký motiv.

Na třetí téma spousta chlapců chybělo, proto ani počet odpovědí není nijak valný. Tři chlapci oznámkovali svůj výkon jedničkami, dva chlapci dvojkami a jeden chlapec trojkou. Jeden chlapec uvedl, že se mu dařilo, protože mu téma "sedlo" a jednoho chlapce práce bavila. Nezdary vznikly zejména tím, že měli málo času (2), nebo uvedli, že nemají talent (2).

Převážnou část chlapců téma ilustrace do budoucna neláká (9), tři chlapci by s ní naopak rádi pracovali.

O s m é t ř í d y

Dotazník v osmých třídách považuji za bezpředmětný, jelikož velmi málo žáků pracovalo na všech třech tématech. Jak dívky, tak chlapci mají podobný postoj k práci s ilustrací - pět dívek i pět chlapců uvedlo, že by s ilustrací pracovalo rádo, osm dívek a devět chlapců by s ilustrací naopak pracovat nechtělo. V pracích několika málo osmáků se projevily individuální vztahy k tématu, ve většině případů jsem se setkala spíše s nechutí k práci. Nicméně i takováto zpětná vazba je pro mě cenná, protože nyní vím, že ilustrovat text pro mladší děti, nebo vůbec ilustrovat, pro čtrnáctileté žáky zkrátka není přitažlivé.

9 Z á v ě r

V mé diplomové práci jsem se zabývala převážně tématem ilustrace dětské knihy, které spojuje jak teoretickou, tak didaktickou a praktickou část. Teoretická část mé práce je zúžena na velmi specifické tvůrčí období ilustrátorů šedé zóny, kterému předchází kapitola o historii dětské ilustrace. Zmiňuji zde zásadní momenty, které dětskou ilustraci přivedly až na její tvůrčí vrchol, na němž se uvedení ilustrátoři jako Zdenek Seydl, Květa Pacovská, Dagmar Berková, Alois Mikulka, Adolf Born, Jiří Šalamoun a další, jež byli za své výtvarné doprovody k dětským knihám čteně oceňováni doma i v zahraničí, projeví svou rozmanitostí a uměleckou kvalitou. Dětská kniha 70. let se tak stává svébytnou oblastí tvorby vysokých kvalit, kterou si prostřednictvím výše zmiňovaných ilustrátorů udržuje dodnes.

Didaktická část obsahuje tři výtvarně-ilustrační úkoly, které vycházejí z mého autorského textu. Žáci se prostřednictvím dotazníku pokusili o sebehodnocení vlastní tvorby, ze kterých jsem následně vydedukovala několik závěrů. Druhý dotazník je zpětnou vazbou k mému autorskému textu. Poznámky žáků v dotazníku mi pomohly ujasnit si cíle mé praktické části a práce žáků, které jsem na základě společných rysů zařadila do několika kategorií, pro mne byly nenahraditelnou inspirací.

Praktická část, kterou je má autorská kniha s vlastními ilustracemi, pro mne byla sice tou nejintuitivnější, ale zároveň nejnáročnější částí. Během tvorby jsem čelila několika úskalím, jež mne donutily zamýšlet se nad každou formulací. Ilustrátorů a tvůrců autorských knížek si nesmírně vážím hlavně proto, že si s tímto úkolem umí hravě poradit a jejich díla nejsou jen krásná, ale také nesmírně obohacující a maximálně respektují dětského čtenáře. Tvorba autorské knížky mi otevřela obzory, přiměla mě přemýšlet jako dítě a jako dítě se vyjadřovat, což v případě mé vnímavé a inteligentní dívčí hrdinky bylo ještě náročnější, než se na první pohled zdá. Pro dokončení své knihy mám nyní o mnoho větší motivaci, za což se zasloužili převážně mí žáci, kteří o ni projeví velký zájem.

10 Použitá literatura

BALEKA, Jan, Antonín Strnadel. Ostrava: Profil, 1981

BERKOVÁ, Dagmar. In Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950-: 1950-2010, Ostrava : Výtvarné centrum Chagall, 2010. - 391 s., ISBN 978-80-86171-35-7

BORN, Adolf. Bornografie. Praha: Mladá fronta, 1970. Polylegran.

CARROLL, Lewis a Michelle SMITH. Alice in Wonderland: Alenka v říši divů. Brno: Edika, 2013. ISBN 978-80-266-0366-5.

Citát z dopisu Jana Kříže Zdeňku Beranovi z roku 1971, In: Jan Kříž, K rehabilitačnímu oddělení Dr. Z. Berana, Výtvarné umění, č. 6, 1990

ČECHURA, Rudolf. Maxipes Fík. Praha: Albatros, 2011. Pokladnice Albatrosu. ISBN 978-80-00-02690-9.

DICKENS, Charles. Čarovná rybí kostička. Praha: Artia, 1970.

ENDE, Michael. Děvčátko Momo a ukradený čas: pohádkový román. 3. vyd. Praha: Albatros, 2013. ISBN 978-80-00-03086-9.

GEBHARTOVÁ, Vladimíra. Voňavá jablíčka: výběr z české poezie pro děti. 2., dopl. vyd. Ilustroval Jana SIGMUNDOVÁ. Praha: Albatros, 1990.

HEJNÁ, Olga. Knoflíková pohádka. Praha: Albatros, 1974.

HEJNÁ, Olga. Žluťásek Apolenka a 33 pohádek. Praha: Severočeské nakladatelství, 1975.

HEJNÁ, Olga. Jak si mořský koník, mořská jehla a hvězdice udělali malé milé moře. Praha: Albatros, 1973.

HOLEŠOVSKÝ, František, Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež. Praha: Albatros, 1989.

HOLEŠOVSKÝ, František, Glossy k vývoji české ilustrace pro děti. Praha: Albatros, 1982

CHALUPECKÝ, Jindřich. Úděl umělce. Duchampovské meditace. Praha: Torst, 1998

CHALUPECKÝ, Jindřich. Umění a transcendece. Revolver revue 45, leden 2001 (slovní spojení z přednášky z roku 1977)

CHALUPECKÝ, Jindřich. Nové umění v Čechách. Jinočany: H&H, 1994. ISBN 80-85787-81-4

Jak se vlastně kreslí knížky? Severomoravský kalendář 1962, Ostrava 1962

- JURÍK, Luboš. Pražské rozhovory. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1988
- KUBKA, František. Říkali mu Ječmínek. Praha: Československý spisovatel, 1957.
- LUKEŠOVÁ, Milena. Zimní knížka pro Lucinku. 2. vyd. Ilustroval Jana SIGMUNDOVÁ. Praha: Albatros, 1983.
- LHOTA, Josef. O životě s výtvarnými umělci. Praha: Novela bohemia, 2015. ISBN 978-80-87683-41-5
- LHOTÁK, Kamil, in: Zdenek Seydl. Autoportrét, který si napsal a nakreslil Zdenek Seydl.
- MACOUREK, Miloš. Mach a Šebestová na cestách. 3. vydání. Praha: Albatros, 2015. ISBN 978-80-00-04030-1.
- MIKULKA, Alois. O Pidižlovi Velikém. Brno: Blok, 1971.
- MRÁZKOVÁ, Daisy. Byla jedna moucha. Praha: Albatros, 1971.
- MRÁZKOVÁ, Daisy. Neplač, muchomůrko: (malá knížka o velkých věcech). Ústí nad Orlicí: Grantis, 2004. ISBN 80-86619-07-9.
- MRÁZKOVÁ, Daisy. Haló, Jácíčku: knížka o velikém přátelství. Praha: Baobab, 2015. ISBN 978-80-7515-011-0.
- MRÁZKOVÁ, Daisy. Neposlušná Barborka: pro děti od 3-6 let. Praha: Albatros, 1973.
- MRÁZKOVÁ, Daisy. Můj medvěd Flóra. V Baobabu vyd. 2. Praha: Baobab, 2011. ISBN 978-80-87060-41-4.
- MERVART, Jan. Kultura v karanténě. Praha: NLN, 2015. ISBN 978-80-7422-303-7
- MRÁZKOVÁ, Daisy. Byla jedna moucha. 1. vyd. Praha : Nakladatelství pro děti a mládež, 1971. 63
- NOVÁK, Pavel Kryštof. Jako když mávne motýlím křídlem. Jan Kudláček. Moravské Budějovice: Motýlek, 2013
- PÁNKOVÁ, M., SLAVICKÁ, M. Zakázané umění I. Praha: Občanské sdružení pro podporu Výtvarného umění, 1994. ISSN 0862-9927
- PIVOVARCOVÁ ČERNÁ, Marie; ŽÁČEK, Jiří. Adolf Born - autobornografie. Praha: Slovart, 2010. 391 s., ISBN 978-80-7391-363-2
- PLUDRA, Benno. Chlapec a bílá mušle. Praha: Lidové nakladatelství, 1975.

- SANDBURG, Carl. Pohádky z bramborových řádků. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1965.
- SEYDL, Zdenek. Co jsem viděl a slyšel v trávě. Něco o něčem a nic o ničem. Praha: Československý spisovatel, 1965
- SEYDL, Zdenek. Kolečko. Praha: Albatros, 1972.
- SÍS, Petr. Tři zlaté klíče. 3. české vyd., (V Labyrintu 1. vyd.). Praha: Labyrint, 2007. ISBN 978-80-86803-09-8.
- SÍS, Petr. Strom života: kniha o životě přírodovědce, geologa a myslitele Charlese Darwina. Praha: Raketa, 2015. ISBN 978-80-86803-36-4.
- SÍS, Petr. Zeď: jak jsem vyrůstal za železnou oponou. Praha: Labyrint, 2007. ISBN 978-80-86803-12-8.
- STANOVSKÝ, Vladislav a Jan VLADISLAV. Druhý strom pohádek z celého světa. Ilustroval Stanislav KOLÍBAL. V Praze: Knižní klub, 2009. ISBN 978-80-242-2260-8.
- STEHLÍKOVÁ, Blanka. Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež. Praha: Albatros, 1984
- STEHLÍKOVÁ B., Adolf Born. Odeon: Praha, 1988.
- STEHLÍKOVÁ, Blanka. Současná ilustrace dětské knihy. Praha: Odeon, 1979
- STRNADEL, Antonín. U veselého věnce Antonína Strndla. Praha: Albatros, 1975
- ŠALDA, F. X. Kniha jako umělecké dílo
- ŠEVČÍK, J., MORGANOVÁ, P., DUŠKOVÁ, D. České umění 1938 - 1989. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0930-2
- ŠMAHELOVÁ, Helena. Velké trápení. 2. vyd. Ilustroval Helena CHVOJKOVÁ. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1959.
- ŠPIČÁKOVÁ, Barbora; HŮLA, Jiří; LEHKOŽIVOVÁ, Irena. Zdenek Seydl a knihy. Kostelec nad Černými lesy: Archiv výtvarného umění, 2015. ISBN 978-80-905744-5-8
- ŠŤOVÍČKOVÁ, Dana a Milada ŠŤOVÍČKOVÁ. Tři zlaté Buddhovy vlasy a jiné čínské pohádky. Praha: Artia, 1972.

Internetové zdroje

BENÁK, Jiří. Staří mistři: Pacovská je oceněnou autorkou nejkrásnější knihy světa. In: iDnes.cz [online] 23.2.2016 [cit. 2.7.2016] Dostupné z: http://kultura.zpravy.idnes.cz/stari-mistri-malirka-a-ilustratorka-kveta-pacovska-fxx-/vytvarne-umeni.aspx?c=A160222_114414_vytvarne-umeni_jb

Dagmar Berková [online] Praha: Internetový antikvariát SNDK [cit. 8.7.2016] Dostupné z: <http://www.sndk.cz/index.php/cs/kontakt/8-ilustratori/41-berkova-dagmar.html>

DVOŘÁČEK, Marek; HNÁTEK, Václav. Zemřel výtvarník Adolf Born, kreslil Macha a Šebestovou. In: iDnes.cz [online] 22. 5. 2016 [cit. 6. 7. 2016] Dostupné z: http://kultura.zpravy.idnes.cz/zemrel-adolf-born-0zm-/vytvarne-umeni.aspx?c=A160522_111017_vytvarne-umeni_aha

HENDRYCHOVÁ, Kateřina. Petr Sís: Češi mají jedinečnou tvůrčí kapacitu. Material times[online] [cit. 9. 7. 2016] Dostupné z: <http://www.materialtimes.com/ptame-se/petr-sis-cesi-maji-jedinecnou-tvurci-kapacitu.html>

FALTÝNEK, Vilém. Spisovatelka Daisy Mrázková učí své čtenáře vnímavosti. [online] 2. 3. 2011 [cit. 8. 7. 2016] Dostupné z: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/kultura/spisovatelka-daisy-mrazkova-uci-detske-ctenare-vnimavosti>

FENCL, Ivo. Alois Mikulka: Jeden z nejpopulárnějších ilustrátorů knih pro děti. In: Čítárny [online] 30. 5. 2015 [cit. 7.7.2016] Dostupné z: <http://www.citarny.cz/index.php/knihy-lide/autori-a-knihy/ilustratori-a-detske-knihy/29-ilustrator-alois-mikulka-knihy-pro-deti>

CHARVÁTOVÁ, Pavla. Ilustrátorka Květa Pacovská - První dáma dětské fantazie. In: Čítárny [online] 19.11.2015 [cit. 2.7.2016] Dostupné z: <http://www.citarny.cz/index.php/component/content/article?id=722>

Jan Kudláček. In: Dolní Dubňany [online]. [cit. 2016-6-25]. Dostupné z: <http://www.dolnidubnany.cz/malir-a-grafik-jan-kudlacek/>

KUBÍČKOVÁ, Klára. Hobit je prý pro současné děti příliš chlupatý, pomalý a starý. iDnes.cz [online] 8. 12. 2013 [cit. 9. 7. 2016] Dostupné z: http://kultura.zpravy.idnes.cz/hobit-uz-deti-nezajima-06b-/literatura.aspx?c=A131207_164245_literatura_ob

KLUSÁKOVÁ, Jana. Kniha Pro Tebe Květy Pacovské. In: Český rozhlas Radiožurnál [online] 19. 3. 2006 [cit. 2. 7. 2016] Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/publ_izurnal/_zprava/kniha-pro-tebe-kvety-pacovske--233069

Knoflíková pohádka. Velmi povedená kniha pro děti Olgy Hejné a Evy Bednářové. [online] 30. 5. 2015 [cit. 10. 7. 2016] Dostupné z: <http://www.citarny.cz/index.php/nove-knihy/knihy-pro-deti/pohadky-deti/1116-hejna-knoflikova-pohadka-bednarova>

Labyrint literatury. Sís Petr. Zeď: Jak jsem vyrůstal za železnou oponou. In: iLiteratura.cz [online] 19. 1. 2008 [cit. 2016-06-28] Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/22019/sis-petr-zed-jak-jsem-vyrustal-za-zeleznou-oponou>

MYŠKOVÁ, Marta. Kniha je socha. A Květa Pacovská zdolává umělecké kopečky. In: ČT24 [online] 2. 4. 2015 [cit. 2. 7. 2016] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/1519430-kniha-je-socha-a-kveta-pacovska-zdolava-umelecke-kopecky>

Petr Sís. Czechlit [online] [cit. 9. 7. 2016] Dostupné z: <http://www.czechlit.cz/cz/autor/petr-sis-cz/>

PILAŘ, Milan. Malíř Jan Kudláček o svém dětství, tvorbě i lásce k Vysočině. In: Vysočina-news.cz [online] 11. 1. 2014 Dostupné z: <http://www.vysocina-news.cz/clanek/malir-jan-kudlacek-o-svem-detstvi-tvorbe-i-lasce-k-vysocine/>

ROUS, Jan. Jiří Šalamoun. iBBY [online] [cit. 8. 7. 2016] Dostupné z: http://www.ibby.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=34:jii-alamoun-&catid=6:cena-hchandersena&Itemid=7

STULÍROVÁ, Markéta. Krédo ilustrátora Mikulky: Chci lidi bavit, ne rozčilovat. In: Brněnský deník.cz [online] 2. 9. 2013 [cit. 7. 7. 2016] Dostupné z: Článek: http://www.denik.cz/ostatni_kultura/kredo-ilustratora-mikulky-chci-lidi-bavit-ne-rozcilovat-20130902-vd34.html

TŘEŠŇÁKOVÁ, Marie. Osobitý výtvarný svět Květy Pacovské. In: ČT24 [online] 27. 6. 2008 [cit. 2. 7. 2016] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/1450046-osobity-vytvarny-svet-kvety-pacovske>

URBANOVÁ, Svatava. Sís Petr: Zeď, aneb jak jsem vyrůstal za železnou oponou. iLiteratura [online] 14. 5. 2012 [cit. 9. 7. 2016]

Výtvarnické konfese: Daisy Mrázková. Režie: Petr Skala. TV, ČT2. 19. 11. 2011. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10267558128-vytvarnicke-konfese/211563231150003-daisy-mrazkova/>

Vzpomínání se závany motýlích křídel aneb významné životní půlkulatiny ilustrátora a malíře Jana Kudláčka. In: Českenovinky.eu [online] 5. 12. 2013 Dostupné z: <http://www.ceskenovinky.eu/2013/12/05/vzpominani-se-zavany-motylich-kridel-aneb-vyznamne-zivotni-pulkulatin-y-illustratora-a-malire-jana-kudlacka/>

ZÁBRODSKÁ, Stanislava. Jan Kudláček. Knihy vynikajícího ilustrátora jsou ozdobou každé knihovny. In: Čítárny [online] 6. 4. 2015 Dostupné z: <http://www.citarny.cz/index.php/knihy-lide/autori-a-knihy/ilustratori-a-knihy/4475-kudlacek-jan-ilustrator>

ZÁBRODSKÁ, Stanislava. Sigmundová Jana. Čítárny [online] 17. 5. 2008 [cit. 9. 7. 2016]
Dostupné z: <http://www.citarny.cz/index.php/ilustratori-cesko/797-sigmundova-jana>

ZDRAŽILOVÁ, Nikoleta. Carl Sandburg - Pohádky z bramborových řádků s Pacovskou a Skálou. In: Čítárny [online] 22. 2. 2016 [cit. 2. 7. 2016] Dostupné z:
<http://www.citarny.cz/index.php/nove-knihy/knihy-pro-deti/pohadky-deti/1049-carl-sandburg-pohadky-z-bramborovych-radku>

11 Obrázky

Obr. 1 J. A. Komenský, *Orbis pictus 1658*

Obr. 2 *Dvě mýtické postavy*, ilustrace Zdeňka Braunerová 1908

Obr. 3 Karafiát, *Broučci*, ilustrace Vojtěch Preissig

Obr. 4 Adolf Kašpar, ilustrace k *Babičce 1903*

Obr. 5 *Ohníček 1902-1903*, ilustrace Richard Lauda

Obr. 6 *U maminky*, ilustrace Marie Fischerová-Kvěchová

Obr. 7 Eduard Štorch, *Lovci mamutů*, ilustrace Jaroslav Panuška

Obr. 8 Těsnohlídek, *O zakleté Lúčance*, ilustrace Eduard Milén

Obr. 9 M. Majerová, *Pohádky*, ilustrace Václav Hübschmann 1913

Obr. 10 Kašpar, *Chodské písně a pohádky*, ilustrace Artuš Scheiner

Obr. 11 Vojtěch Martínek, *Duhový pták 1929*, ilustrace František Vrobel

Obr. 12 K. Čapek, *Devatero pohádek 1932*, ilustrace Josef Čapek

Obr. 13 Vítězslav Nezval, *Anička a Slaměný Hubert 1936*, ilustrace Toyen

Obr. 14 L. Mašínová, *Násobilka v malé chvíli 1936*, ilustrace Karel Svobinský

Obr. 15 Ondřej Sekora, *Ferda Mravenec*

Obr. 16 K. J. Erben, *Pohádky*, ilustrace Jiří Trnka

Obr. 17 Ivan Olbracht, *Ze starých letopisů českých*, ilustrace A. Strnadel 1940

Obr. 18 *Český rok 1944*, ilustrace Karel Svobinský

Obr. 19 *Zamrzlá studánka*, ilustrace Antonín Strnadel

Obr. 20 Lewis Carroll, *Alenka v říši divů*, ilustrace Dagmar Berková

Obr. 21 *Šípková Růženka*, ilustrace Mirko Hanák 1971

Obr. 22 *Druhý strom pohádek z celého světa*, ilustrace Stanislav Kolíbal

Obr. 23 *Andersenovy pohádky*, ilustrace Cyril Bouda

Obr. 24 *Pohádky bratří Grimmů*, ilustrace Jiří Trnka

Obr. 25 *Čínské lidové pohádky*, ilustrace Eva Bednářová 1962

Obr. 26 Morihiko Fudžisawa, *Japonské pohádky*, *Prodaný sen 1970*, il. Jaroslav Šerých

Obr. 27 E. Kilianová, *O Sirovátce, Čarovné ovoce 1965*, ilustrace Antonín Strnadel

Obr. 28 Josef Strnadel, *Zamrzlá studánka*, ilustrace Antonín Strnadel

Obr. 29 K. J. Erben, *Pohádková kytice*, ilustrace Antonín Strnadel

Obr. 30 *Jé Expo*, ilustrace Zdenek Seydl

- Obr. 31 Josef Štefan Kubín: *Strakatý máslo*, ilustrace Zdenek Seydl
- Obr. 32 *Bim, bam, bum*, ilustrace Zdenek Seydl
- Obr. 33 a 34 F. Kupka, *Říkali mu Ječmínek a Ječmínkův návrat*, ilustrace Zdenek Seydl
- Obr. 35 *Kolečko*, ilustrace Zdenek Seydl
- Obr. 36 *Malované písničky*, ilustrace Zdenek Seydl
- Obr. 37 Tanská, *Co tu bylo, co tu bude*, ilustrace Zdenek Seydl
- Obr. 38 Preussler, *Vodníček*, ilustrace Jan Kudláček 1971
- Obr. 39 Storm, *Dešťová víla*, ilustrace Jan Kudláček 1972
- Obr. 40 Říha, *Jak vodníci udobřili sumce*, ilustrace Jan Kudláček 1974
- Obr. 41 *Holčička déšť*, ilustrace Jan Kudláček
- Obr. 42 Carl Sandburga, *Pohádky z bramborových řádků*, ilustrace Květa Pacovská
- Obr. 43 Ota Hofman, *Hodina modrých slonů*, ilustrace Květa Pacovská
- Obr. 44 K. Hiršlová, *Alan v Anglii*, ilustrace Květa Pacovská
- Obr. 45 Ilja Hurník, *Jak se hraje na dveře a jiné muzikantské pohádky*, il. Květa Pacovská
- Obr. 46 Michal Enda, *Děvčátko Momo a ukradený čas*, ilustrace Květa Pacovská
- Obr. 47 Marie Nováková, *Ostrůvek zelená bota*, ilustrace Květa Pacovská 1974
- Obr. 48 *O Pidižlovi velikém*, ilustrace Alois Mikulka 1971
- Obr. 49 *Dvanáct usmívajících se ježibab*, ilustrace Alois Mikulka 1974
- Obr. 50 Jan Vodňanský, *Šlo povídlo na vandr*, ilustrace Alois Mikulka 1975
- Obr. 51 *Bornografie 1*, ilustrace Adolf Born
- Obr. 52 *Bornografie 2*, ilustrace Adolf Born
- Obr. 53 Milš Macourek, *Mach a Šebestová*, ilustrace Adolf Born
- Obr. 54 Zdeňka Bezděková, *Říkali mi Leni*, ilustrace Eva Bednářová
- Obr. 55 Olga Hejná, *Knoflíková pohádka*, ilustrace Eva Bednářová 1974
- Obr. 56 Olga Hajná, *Žlutásek Apolenka a 33 pohádek*, ilustrace Eva Bednářová
- Obr. 57 Milada a Dana Šťovíčkovy, *Brokátový obraz*, ilustrace Eva Bednářová 1978
- Obr. 58 Dora Gabeová, *Dávno*, ilustrace Eva Bednářová
- Obr. 59 *Neplač, muchomůrko*, ilustrace Daisa Mrázková 1965
- Obr. 60 *Haló, Jácíčku*, ilustrace Daisa Mrázková 1973
- Obr. 61 *Můj medvěd Flóra*, ilustrace Daisa Mrázková
- Obr. 62 *Princ v Zeleném království*, ilustrace Jana Sigmundová

- Obr. 63 *Jak si mořský koník, mořská jehla a hvězdice udělali malé milé moře,*
ilustrace Jana Sigmundová
- Obr. 64 *Svět s modrýma očima,* ilustrace Jana Sigmundová
- Obr. 65 *Zimní knížka pro Lucinku,* ilustrace Jana Sigmundová
- Obr. 66 *Voňavá jablíčka,* ilustrace Jana Sigmundová
- Obr. 67 *Maxipes Fík,* ilustrace Jiří Šalamoun
- Obr. 68 *Oto Hofman, Pan Tau,* ilustrace Jiří Šalamoun
- Obr. 69 *J. R. R. Tolkien, Hobit, aneb cesta tam a zase zpátky,* ilustrace Jiří Šalamoun
- Obr. 70 *Čarovná rybí kostička,* ilustrace Dagmar Berková
- Obr. 71 *Tři zlaté klíče,* ilustrace Petr Sís 1995
- Obr. 72 *Strom života,* ilustrace Petr Sís 2004
- Obr. 73 *Tibet: tajemství červené krabičky,* ilustrace Petr Sís
- Obr. 74 *Zed: jak jsem vyrůstal za železnou oponou,* ilustrace Petr Sís 2006

12 Ilustrace

Ilustrace 1 – Ke knize Richarda Bacha: *Jonatan Livingston*

Ilustrace 2 – Ke knize *Loučení* Gabriela Garcíe Márqueze

Ilustrace 3 – Potisku

Ilustrace 4 – Autorská

Ilustrace 5 – Benátské domy 1

Ilustrace 6 – Římské mandarinky

Ilustrace 7 – Benátské domy 2

Ilustrace 8 – Děvčátko za stolem

Ilustrace 9 – Zahrádka v hlavě

Ilustrace 10 a 11 - Sářin pokoj

Ilustrace 12 - Mína

Ilustrace 13 – Světelní ptáci

Ilustrace 14 – Tohle je máma

Ilustrace 15 – Máma v kuchyni

Ilustrace 16 - Recept na mrkvový dort

Ilustrace 17 - Bětko se ce

Ilustrace 18 - Světelní ptáci

Ilustrace 19 - Kreslený návod, origami liška

Ilustrace 20 – Nábytek Sářina pokojíku

Ilustrace 21 - Autorská typografie 1

Ilustrace 22 - Autorská typografie 2

Ilustrace 23 - Dort

Ilustrace 24 - Hrníček

Ilustrace 25 - Scénérie Prahy

Ilustrace 26 - Liška Mína

Ilustrace 27 - Tohle jsem já Sára

Ilustrace 28 – Sára s Bětkou

Ilustrace 29 - Vozík plný roztomilých hraček

Ilustrace 30 - Návrh kuchyně

Ilustrace 31 - Sára

13 Přílohy

- CD: Příloha 1: Autorská kniha "Tohle jsem já, Sára"
Příloha 2: Práce žáků